

Handi Péter

HÁTORSZÁG

Liget

Handi Péter

HÁTORSZÁG

Kiadja a Liget Műhely Alapítvány, 2018

Szerkesztő | Levendel Júlia, Horgas Judit

Tervező | René Margit

Tördelés | Károlyné Ór Erzsébet

ISBN 978-615-5419-33-1

TARTALOM

Nádor utca	4
Félteke	21
Első lépés a kapitalizmusba	62
Észak	72
Az utazó	84
Felemás korlát	103
Régiségbolt	108
Vászon	125
Országos bécsi szelet	135
Hőskor	146

NÁDOR UTCA

Romantikus korszakokban azt mondták volna, hogy patakozottak a könnyei. Most csak így: bőgött. Hosszan, szinte fuldokolva. Carter intett, kikapcsolták a reflektorokat.

– Gyere, mamus! – Jolantha ráterített egy frottírköpenyt, és gyengéden letuszkolta a szettről.

– Már megint ellovagoltad magad, egyszer ottmaradsz, ez lesz a vége – korholta –, aztán mehetünk világgá! Mutasd magad...

Anyásan felitatta a könnyeket arcáról, miközben a lakókocsihoz értek. Carter már ott volt. Lehuppantak a vászonszékekbe.

– Nem akarlak kritizálni, de ez túl jól sikerült – mondta Carter. – Annyira jól, hogy még egyszer kell vegyük...

Mielőtt a színésznő megszólalt volna, Jolantha védelmére kelt:

– Örüljön, hogy végigcsinálja magának az egészet.

– Hagyd! – legyintett a színésznő. – Igaza van.

A lakókocsi-ajtón belépett a sminkelő. Veres, ágas-bogas hajzatú, hanyag nemtörődomséggel öltözött férfi ötven és hatvan között. Finom ecsetek, vatta, festékestégelyek.

– Kérem a fejet – nyújtotta két kezét, mintha labdát várna.

A színésznő elhelyezkedett a tenyerei között.

– Marcell – mondta –, kezdje masszázssal. Pokolian megfájdult a fejem...

– Az extra bőgéstől – szólt közbe Jolantha.

A színésznő kikapta a fejét a sminkelő kezéből, de az gyengéd határozottsággal utána nyúlt.

– Masszázsról szó sem lehet – mondta. – A bőr alatt hó keletkezik, és még bőgés előtt leolvadna, amit ráarakok. – Kiegyenesedett és körülnézett, mintha ő volna színpadon vagy a felvevőgépek előtt. – Sokan vagyunk itt.

Carter kezdte elveszíteni a türelmét.

– Egy sminkelővel többen, mint kellene – villámlott, és előhúzta valahonnan a rojtozott lapozott forgatókönyv-példányt. A színésznő felé fordult: – Itt az áll, drágaságom, hogy 'Arcát párnába

fojtva zokog'. Már mint te. Jó, jó, tudom, az átélés meg minden... hiszen te mindig remekül megoldasz mindent. De hát ez mi volt?!

– Hagyja kérem – szólt közbe Jolantha.

– Magát nem kérdeztem! – ordított fel a rendező, és megremegett kezében a papírtömeg.

A sminkelő megsemmisítően elegáns karmozdulattal, kissé meghajolva az ajtó felé irányította az öltöztetőnőt, s maga is mellé szegődött. Ahogy kiléptek, hangosan megjegyezte:

– Hagyjuk magára Mr. Bugrist, fiam. Remélhetőleg eljő az idő, amikor élenkre festhetem arcát a ravatalon... Már alig várom.

A színésznő csukott szemmel, tarkóját a vászonszék keretére támasztva pihent. Carter eléje húzta székét, torkát reszelte. A színésznő kinyitotta a szemét, de fejét a támasztékon hagyta. A hosszú másodpercekig tartó csendet a rendező törte meg:

– Nézd, édes aprósüteményem, ezek a félórák nekem... nekünk ezresekbe kerülnek. Ha a költségvetés felborul, a producer mindannyiunkat fenékbe rúg! Hiszen te is tudod... Mi bajod van?

– Elegem van a jelenetből – nyafogta a színésznő –, nem csinálom tovább.

– Nem csinálod tovább? Nem csinálod tovább?? – ismételte Carter szinte önmagának, felállt és combjához csapkodta a forgatókönyvet. – És mi akkor mit csináljunk?! – folytatni akarta, de a színésznő közbevágott:

– Írjátok át a jelenetet.

Carter visszaruskadt a székbe. Idegesen az órájára nézett. A stáb most kemény órabérben cigarettázik, gondolta, még röhögnek is a dolgon, harminc statiszta kolbászos melegszendvicseken és kólán dőzsöl, ami a szerződés értelmében jár nekik a gázsin kívül, ha tovább tart a forgatás. A szöveg módosításához ugyancsak a szerződés szerint az író beleegyezése, mi több, jelenléte szükséges. Az író, Csekő Hugó egy örült, a producer szerint egy zseni, de hát ez egyre megy, és jelenleg a világ másik felében rostokol. Egyébként sincsenek jó viszonyban: az egyik szövegírói találkozón annyira össze-csaptak, hogy Csekő valami olyasmit mondott: sokkal jobban állna a jégcsákány az ő – mármint Carter – koponyájában, mint a szeren-

csétlen Trockijében. Kétségtelen, hogy a rendező és a néhai orosz emigráns politikus között mondhatni kísérteties hasonlóság volt. Most, ahogy erőt véve idegességén felállt, és előrehajolva a levegőbe emelte a jobb kezében tartott gépelt papírtekercset, úgy hatott, mint Lenin utódjelöltje az egyik első szovjet kongresszuson készült képen.

– Rendben van – mondta és nyelt egyet. – Mára befejeztük. Alszol egyet, és holnap reggel frissen vesszük a jelenetet...

– Nem vesszük! – A színésznő továbbra is behunyt szemmel ült, de hangjának élessége cáfolta a fáradtan ernyedt pózt.

Carter szó nélkül a lakókocsi ajtajához lépett és elhagyta a színt.

*

Fenti jelenet első olvasatra ügyesnek tűnő, de lényegében száználmasan félszeg és tétova próbálkozás egy elmondhatatlanul szomorú gyerekkori élmény irodalmi feldolgozásának bevezetéséhez. Amikor azonban leírom, hogy „elmondhatatlan”, ez máris negálja a törekvést, mert éppen azt fojtja el csírájában, amiért leíratott: elmondani. Ez természetes megtehető a narráció és a nyelvtani szabályok figyelembevételével. A mesélő befejezi a történetet, korty vízért nyúl. Ennyi.

Tehát:

1944 szeptemberében apámat behívták – immár negyedszer – munkaszolgálatra. Ezzel egy időben a Magyarországot megszálló német hatalom elrendelte a fővárosban élő zsidók összegyűjtését a létesített gettó területére. Anyám, valamilyen ösztönszerű sugallattól vezérelve elhatározta, hogy hét éves fiával – velem – nem megy be a gettóba, inkább afféle illegalitásba vonul, „bujkálni” fog. Egyik este alaposan felöltöztetett több réteg ruhába, kézen fogott, másik kezében 2-3 vállfán lógó gyerekruhát tartva (varrónő volt) elindult velem valahová. A kislányka-ruhák azért kellett, hogy ha igazolatnának, késői utcai jelenlétünket a megrendelt ruhák sürgős leszállításával indokoljuk.

Még kapuzárás előtt sikerült becsusszannunk a Nádor utca egyik bérházába és hangtalanul bezárni magunk mögött az ajtót az első emeleti lakásban. Ez az udvari folyosóra nyíló lakás anyám testvérének és férjének

lakása volt. Anyám testvére, Csuri néni még a húszas évek vége felé ment férjhez Sanyi bácsihoz, aki foglalkozását tekintve egy fogtechnikai laboratórium tulajdonosa volt, és református nemesi családból származott. A harmadik zsidótörvény meghozatala után „jóakarók” felszólították, hogy váljon el feleségétől, amire valami olyasmit válaszolt, hogy „Önök, uraim, előbb fognak lógni, mint én válni”. (Láttam egyszer az előjogait taglaló kutyabőr is.) Ezekben az időkben Sanyi bácsi katonaköteles lévén ugyancsak behívatott, mégpedig tizedesi rangban a folyamórség kötelékébe. Felesége nagyanyámat gyámolítva a gettó lakója volt, lakásuk tehát üresen állt, és erről tudtak a bérház lakói. Itt kellett a következő időkben lehúzott rolók mögött hangtalanul élni, az élet legkisebb jele nélkül. A lakásban tartózkodott még egy nagynéném, anyám másik testvére, Borika, aki pár éjszakával előbb jutott be.

Engem állandóan (és suttogva) oktattak, miként viselkedjem: lábujjhegyen járjak, csakis suttogva beszéljek, de csak akkor, ha nagyon fontos. Vécét nem lehúzni, zokniban közlekedni, köhögést párnába fojtani, villanyt sohasem gyújtani. Ha kopognak, nem nyitni ajtót. A lakásnak teljes lakatlanságát kellett őrizni. És várni.

Ma már nehezen rekonstruálható, mivel foglalkoztam a lakásba falazva. Az étkezés volt a fődolog, mert főzni természetesen tilos volt, így hát anyámék a spejzban található hideg élelmiszereket hozták elő: befőttek, kétszersült, májpástétomkonzerv. Néhány mesekönyv és képeskönyv is akadt, valamint emlékszem a Pesti Napló heti képes mellékleteinek kötetére. Legtöbb gondolatom azonban apám körül forgott, minthogy Ő volt az, aki a szűk hármassal hiányzott, s akit az utóbbi időkben a sűrű behívások miatt eléggé ritkán láttam. Teltek a napok.

Néhányszor kopogtak az ajtón. Ilyenkor megdermedtünk, és a két aszszony egyike az ablakhoz kúszott, ahonnan a roló keskeny hasadékan át kivehető volt annak az alaknak a körvonala, aki a folyosón az ajtó előtt állt. Rendszerint a postás kopogott és egy-két ismeretlen személy. Egy ideig álltak az ajtó előtt, aztán elmentek. Bent néhány megkönnyebbült sóhaj jelezte a szorongás oldódását. Figyelmemet – jobb híján – némileg lekötötték a bérház életének beszűrődő zörejei: mondatfoszlányok, vödörök csörrenése, szőnyegporolás puffanásai, erősebben kongó, majd elhaló léptek,

felmosórongy latyakja, amint vizesen a kövezetbe csapódik, nyitott konyhaajtók mögül edények fémes neszezése.

Egyik nap ismét kopogást hallottunk az ajtón. Mozdulatlanná dermedtünk – néném osont a rolóhasadékhoz. Lassan visszajött hozzánk.

– Ervin – suttozja.

Azaz apám. Ugyanaz a csönd, ugyanaz a mozdulatlanság. Ha ajtót nyitunk, mindannyian elvesztünk. Ha nem nyitunk ajtót, „csak” egy ember veszik el. Az apám. Aki minden bizonnyal megszökött a munkaszolgálatból, nem talált bennünket otthonunkban, keresésünkre indult, s logikusan ideért sógora és sógornője lakásához.

A kopogás ismétlődik. Kétszer-háromszor.

Aztán a léptek, a lépcsőház felé távolodó léptek.

Azóta nem láttam apámat. Most hatvanöt éves vagyok.

*

Íme a történet, a nyelvtani szabályok és helyes mondatalkotás remélhető figyelembevételével. Dramaturgiailag: egy ember áll az ajtó előtt, kopog, de nem nyitnak neki ajtót, és kisvártatva elmegy.

Ennyi.

A hétéves kislány az esemény később a férfivá válás évtizedeiben is megtartja hétévesnek. A dramaturgiai jelenet szövődményein egyszerűen képzelenség olyan szívet találni, ami ha nem is racionalizálná, de részleteiben tárgyalhatóvá tenné. A felnőtt férfi verbális kísérleteibe minduntalan bele szólt a hétéves fiú hangtalan sikoltása. Ugyanakkor az úgynevezett „érettség” – saját lakáskulcs, nyakkendő, pecsétgyűrű, újságlapozás a kávéházban, házassági évforduló, szavazati jog – idővel helyet tágit a szonda leeresztésére a felszín alá.

A hetvenes években egy lelkes fiatal történelemtanár Melbourn-ben meghívott iskolájába azzal a kéréssel, hogy beszélne-e osztályának arról, hogyan folyt az élet a háború alatt egy háborúban álló ország fővárosában. A téma az éppen tanított újkori történelem anyagához tartozott, és a tanár úgy gondolta, egy résztvevő szemtanú beszámolója hasznára válik a tanulóknak, háttérismerettel gazdagodhatnak.

Nagy vonalakban szóltam az akkori történelmi helyzetről, majd rátértem a mindennapi élet jellemzésére: az élet akadozó menetére, légiriadókra, német megszállásra, élelmiszerhiányra, elsötétítésekre stb. Valaki megkérdezte: mi volt a legrosszabb élményem abban az időben? Belekezdtem a Nádor utcai történetbe. Ahogy beszéltem, egyre sutábban jöttek számra a szavak, az élmény mélyébe eresztett szonda afféle garrotte-á vált nyakam körül, lassú fojtogatássá – nem tudtam folytatni. A hétéves kislány, aki nem nyithatott ajtót az apjának, aki abban a néhány percben teljes bizonyossággal érezte-tudta, hogy utoljára hallja a mindig várt, jól ismert lépteket, a képzeletbeli párnába süllyesztette zokogását.

Az osztály csendben ült, a tanárnő megköszönte, hogy időt szakítottam erre a számukra tanulságos órára. Mentem tovább a dolgomra.

*

Felmerül a kérdés, hogy tulajdonképpen miért ragaszkodom a feldolgozás-hoz több mint fél évszázaddal a történetek után. A modern idők lélekbúvártudománya eléggé meggyőzően feltárta, hogy az elfojtott indulatok és rendezetlen, tudat alá gyűrt kapcsolatok körülbelül ennyi idő eltelte után bugyborékolnak a felszínre (kiemelést és megtisztítást követelve) a hínáros-iszapos mélyből. Ezzel egybeesik a magam tapasztalata. A kiemelés azonban meghaladta képességemet, hogy szubjektív prizmán át foglalkozzam apám elvesztésének tényével és ezen belül passzív ítéletvégrehajtószerepemmel – a vélt bűnnel. Bizonyos távolságtartásra volt szükségem, úgy szólván az esemény tárgyiasítására, olyan módszerre, ami bizonyos objektivitást és önkontrollt adományoz a vizsgálathoz. A lélek hagyományos vallomások módszerei esetemben elégtelennek bizonyultak. Maradt a fikció.

*

...Carter? ... Halló... Hogy talált meg? A cégnél adták ezt a telefon-számot? Megmondtam, hogy senkinek sem... Példátlan! Végére is, mit akar?

(Szünet) Hogyhogy átírni. Nem akarja eljátszani?... Idegösszeroppanás?... Nézze, azzal együtt, hogy majdnem mindenben ellenkező véleményen vagyunk – megértem magát. De ez csak erre a helyzetre vonatkozik. Egyébként csodálkozom – hát nem tudta értelmezni a jelenetet? És mi van a híres színészvezetői képességével?! Nem. Nem engedek hozzányúlni. Nem tudom, észrevette-e, hogy ez a jelenet mennyire fontos úgy, ahogyan megírtam. (szünet) Nem! Nemcsak arról van szó, hogy a feleség nem nyithat ajtót a férjének, mert akkor lebuknak. Ezek a maga szavai. Itt sokkal többről van szó, nagy szerencséje, hogy későbben és máshol született, mint a szereplőim. Ez egyben, sajnos, úgy látom, határt szab annak, hogy filmmé csinálja a sztorimat. Szidónia nem duzzog, hanem sírógörcsöt kap?! ... Én megértem Szidóniát, de maga is értse meg, hogy átírásról szó sem lehet, mert abban a lakásban nem lehet hangozatosan zokogni, csak párnába fojtva fuldokolni. Mert a zaj, ahogy maga mondja: lebukás. Ez egy új szó. Akkoriban „halál”-t jelentett. Itt tehát nem arról van szó, hogy egy feleség valamilyen oknál fogva nem nyithat ajtót a férjének, és ez magában dráma, hanem arról is, hogy ezzel az üldözöttet odadobja az üldözőknek, hogy saját magát és a vele bujkáló nővérét mentse. S mindezt akarata ellenére teszi: kényszerítik a körülmények. Szidóniának tulajdonképpen igaza van: ami a lelkében dül, annak zokogásban, üvöltésben, egy sebezett állat vinnyogásában kellene kifejezésre jutnia. A maga színésznője nem hisztérika, hanem igazi művészhez méltóan átéli a szerep-nyújtotta szituációt, amelyre csak így lehet „normálisan” reagálni... Hogy akkor miért nem engedem zokogni? Mert NEM LEHET! Érti? Ezt kell megoldania...

Halló... igen... elég rossz a vonal. Hogy hol vagyok? Egy budapesti lakásban... a Nádor utcában. Itt talált rám. Egy elsötétített szobában jelenleg, a roló lehúzva... Nem, nem szálloda... Néhány nap múlva... igen... Addig forgassák a sztori más jeleneteit. Gyűlölöm magát! By!...

*

Kevés emlékem van apámról. Annyi, amennyit hétéves koromig összegyűjthettem. Jelenet-villámok, a hang meleg tónusa, amint a parkban játszó kislányokra mutatva így szól: „médik”. Aztán amint a nyakában ülök, és ő átúszik velem a Sportuszoda fedett medencéjében a másik oldalra. Aztán a városligeti tavon csónakázunk, szemközt ül velem a csónakban, és evez. Aztán egy váratlan és ezért megrendítő sírógörccse, amint az egyik munkaszolgálatból hazatérve közlik velem, hogy édesanyja meghalt. És persze az álmok.

Az áruház-álmom: egy áruház mozgólépcsőjén haladok fölfelé, a lefelé tartó lépcsősoron a vásárlók között vonul apám arca. Amint egy vonalba érünk, valami üveg prizmája kerül közénk, egy pillanatra felnagyítja arcát, aztán lefelé halad, és eltűnik a személytelen fejek tengerében.

Több álom keresztezi egymást. Ma már nehéz megállapítanom, hogy ezekből a jelenetekből mi az álom és mi a valóságos emlék, vagy ami megtörténhetett volna, s a gyermeki képzelet felépítménye lett. A rám maradt fényképek azonban hitelesítik a valaha-létét. Ezekből összeállítható az alak, s némileg mozgatható is, mint a rajzfilmek technikájával készített merev figurák. A fényképek nemcsak tisztáznak – rejtélyeket is hordoznak. Apám egy nyári kerti asztalnál ül, feltehetőleg Sanyi bácsiék csillaghegyi nyaralójában, előtte a fehér abroszos asztalon hámozott gyümölcsmaradék és egy – hegedű. Apám nemigen értett a zenéhez, hangszeren egyáltalán nem játszott. A hegedű a képen nem afféle játékszer, hanem igazi hangszer. Rokon sem akadt, akinek hegedűje volt. Hogyan került apám elé a kerti asztalra ez a hegedű? Ahányszor előveszem a fényképet, mindig belém költözik Sherlock Holmes és egy régész kíváncsisága, a feltárni-vágyás izgalma.

A fényképek: sítúrák a dunántúli hegyekben, sok turisztika, legénykori felvételek vidám lányok társaságában, mindig a szabadban, a természetben. Egy kistisztviselő megengedhető örömei. Aztán az esküvői fotográfia: fehér abrosszal leterített ovális asztallap, félkaréjban mögötte a vendégség, apám öltönyben és nyakkendőben, anyám egyszerű kosztümben, körülöttük nagyszüleim és a nénék, nagybácsik. Aztán jó néhány kép a munkaszolgálatból: a munkásszázad tagjai csákánnyal a vállukon, apám soványan, derékig meztelenül egy ásóra támaszkodva – Nagykáta, Szolnok, Jászberény. Igazolványképek fürdő- és villamosbérletekről, banktisztviselői igazolványról. Egy kép, melyen karjában tart engem. Néhány hónapos

lehetek. Arcán, ahogy néz, valamilyen sugárzás ömlik el, mintha hihetetlennek tartaná jelenléteemet, csodának, amiben addig sohasem volt része, amit elképzelni sem tudott. Ezek a fényképek egy család hordalékai, hozzám öröklődtek anyám és elhalt néném fiókjából.

*

Miért nem nyitottam ki neki az ajtót?

*

Marcell cinikus fráter, Jolantha éppen az ellenkezője. A sminkelő konfrontációs jellem, provokál, vitriolos oldalvágásait nemigen bocsátják meg a célszemélyek. Az öltöztetőnő az örök elsímító, jó-hiszeműsége olykor nyugtató, olykor felháborító. Marcellal harminc éve ismerik egymást. A színésznő akkor beleszeretett a nyurga, hanyag mozgású fiatalemberbe, de miután kiderült, hogy a férfi homoszexuális, a viszony barátsággá szelídült – noha a fontossági sorrend mindenkori figyelembevételével. Szidóniának egyaránt szüksége volt Jolantha babusgatására és Marcell meleg zsarnokoskodására, különösen az utóbbi képességére, mellyel arisztokratikus fölényvel ellendíti barátnője fényköréből a tolakodókat és tisztelőket. Jolantha évtizedekkel ezelőtt megjelent a színésznő körül, öltözőben és színpalak mögött, mindig olyankor, amikor hasznos lehetett. Állandóan ott volt, „úrnője” kedvében járt, később otthonába költözött, és átvette a háztartás vezetését is. Utóbb úgyszólván nélkülözhetetlenné tette magát, anyásan óvta úrnőjét az élet viszonyosságaitól – kevés sikerrel. Senki nem tudott róla semmit, a filmgyár díszletesei körében azonban olyasféle mendemonda keringett az öltöztetőnőről, hogy egy amis család sarjaként és azok spártai szigorától szökött meg, és került a színházak világába.

A színésznő maga mellett tartotta őket, kezükbe adta magát, hagyta, hogy olykor hajba kapjanak fölötte, ugyanakkor vigyázott saját uralkodói szerepére.

Csekő taxival érkezett a villába. Jolantha nyitott ajtót. Tágas, napfényben fürdő nappali szoba. Szidónia szerepkönyvet tanulmányoz. Amikor Csekő beállít, az asztalra dobja, megölelik egymást. Cigaretára gyújtanak. Marcell lép be egy mellékajton. Kezében két félig töltött whiskys-pohár, melyeket karimájuknál fogva lógat, és hanyag mozdulattal az asztalra helyez.

SZÍNÉSZNŐ: Nem lett volna jobb tálcán...

MARCELL: Fő a Chivas Regal a pohárban. A vendég különben is valahonnan a Balkánról való, ahol nem bánják az ilyesmit... Igazam van?

CSEKŐ: Részben. A Balkánon manapság a kávé járja... forró, erős eszpresszó.

MARCELL: Hát, ezért Balkán. Mondja, ismerik ott a meleg vizet?

SZÍNÉSZNŐ: Ebből elég! Good by!

CSEKŐ: Kedves fiú. Mi ez?

SZÍNÉSZNŐ: Egy új szerep. Vacak. De talán elvállalom... Odajutottam, hogy egyre kevésbé válogathatok.

CSEKŐ: A folyamat az én filmemmel kezdődött?

SZÍNÉSZNŐ: Többször mondtam már, hogy nagyon sajnálom, ami történt. Nem tehettem róla. Professzionális kisiklás – egy kovács is melléüthet a munkadarabnak. Te meg nem akartad átírni... Cartert kirúgták, most reklámklippeknél segédrendező.

CSEKŐ: Az idegeid?

SZÍNÉSZNŐ: Lehet... Na de ennek pár éve már. Lehetséges, hogy akkor eleve zaklatott állapotban voltam. Nagyon ritka, amikor valami kívülről átjön a szerepbe... Megcsináltam volna neked a párnába fojtott sikoltást – de nem ment. Még most is, ha rá gondolok...

CSEKŐ: Tudom.

*

Még egy kísérlet:

– Köszönöm a csekket. Most is arra kérem, mint előző beszélgetéseink alkalmával, hogy engedje el magát... ami eszébe jut. Kényelmes? Akkor hát...

– Rossz hetem volt. Valami nyugtalanság... Jolantha állandóan kinyitotta az ablakokat, én becsuktam. „Egészséges, friss levegő” – mondogatta. Borzongtam. Futárral küldtek két forgatókönyvet, mindkettőben nyúlfarknyi szerep, legszívesebben még aznap visszaküldtem volna, de hát... Aztán egyszer csak beállított Csekő, tudja, már beszéltem róla, rejtélyes és makacs alak, valami magyar, aki beférkőzött magát a filmesekhez akkoriban. Nem tudom, mit akart tőlem, az azonban biztos, hogy egyedül ővele nem bír Marcell... Nem homokos, nem, inkább afféle villámhárító, aki levezeti Marcell kéken füstölgő villámain.

– Ez az, aki...

– Igen. A jelenet, ami akkor kiborított... Mint egy szellem, visszahozta az egészséget...

– Beszéljen erről!

– Nehéz. Egy elsötétített szoba, lehúzott rolók, az egyikben egy hasadék. A szerep szerint nem adhatok életjelet, mert akkor lelepleznek a lakók, és a halálkommandó kezére adnak, vagy mi. Csöngetnek. A hasadékhoz kúszok, ki az? Férfem áll az ajtó előtt, aki ugyancsak üldözött és hozzám akar menekülni. De nem nyithatok ajtót neki. Valami történt velem... a kamera egyszerre eltűnt az orrom elől a stábbal együtt, a színlelés hirtelen fölvette egy valóság kacatjait... Létezik ilyesmi? A szöveg szerint egy párnába fojtani a feltolulólú zokogást... nem bírtam! Valami állati fájdalom járt át a testemen, mint a huzat. Azt éreztem, csak üvöltöni tudok, vinnyogni, mint egy gyerek...

– Mint egy gyerek?

– Az.

*

Az a vergődés valamiféle méltóságért, a megkülönböztető rendelkezések közé szorított lét alakzatai! Anyám a kenyérkereső, gyermekruha varrodával. Apám – így messziről szondázva – igyekszik őrizni a családfenntartói látszatot, állások után lohol, alkalmi ügynökösködéseket ragad meg. Stollwerck karamell-cukorka, Ne-Na faárugyár. Ő jön értem az óvodába. Vasár-

naponként – havonta egyszer – kézen fog és elsétálunk egy Dob utcai kocsmába, ahol zajos asztaltársaság fogadja. Ez a „spórkassza”, valamilyen amatőr takarétkfiók, ahová a tagok havonta beadják azt a kevéske összeget, melyet az előző hónap folyamán lecsípdestek a kosztpénzből, cigarettából, egyebekből. Látom, amint átad tíz vagy húsz pengőt, néha apróban. Nem ülünk le, a tranzakció után azonnal távoznak. Egyszer a Körúton valamilyen átkelési szabálysértést követünk el. Tagbaszakadt rendőr áll apám előtt, kemény szavakkal fenyegetőzik, apám szótlanul áll, én mellette szinte halálfélelemmel. Érzem, hogy veszélyben vagyok én is, és ez olyan veszély, melytől még az apám sem tud megvédeni, lévén ő maga is fenyegetett. Feltör belőlem az elfojthatatlan zokogás. A rendőr megenyhül, eláll a pénzbüntetéstől, továbbenged. Apám megsimogat és mosolyog: „Nagyon jól csináltad – mondja –, megmenekültünk a büntetéstől”.

Hősnek érzem magam, aki megmentette az apját. Tehát: sírni kell, és azzal minden jó lesz.

*

...Mi lett aztán azzal a filmmel?

– Azzal a filmmel... valahogy minden szétesett. A producer megelégtelt a huzavonát, Carter eltűnt vagy kirúgták, mit tudom én... A stáb, a kedves fiúk szétszéledtek, én akkoriban a filmgyár tulajdona voltam, bedugtak kisebb szerepekbe, szappanoperákba. Oh, olyan bonyolult ez az egész... Tudja, ha akkor nem mondják fel a szolgáltatást az idegeim, akkor ma már... De Csekő hajthatatlan volt, nem és nem! Csak tudnám, miért ragaszkodott hozzá a Cég.

– Meséljen erről a Csekőről!

– Nem sokat tudok. Három-négy filmen dolgozott, melyekben benne voltam. A szövegei jók voltak, azt hiszem, Kordáéktól jött át ide, és befűzte a producert a charme-jával. Nyughatatlan pasas volt, állítólag harcolt a szövegeiért, minduntalan összeveszett a közreműködő szövegesekkel, sokszor kirohant a megbeszélésekről, meg minden. Bolyongott összevissza... Az imént azt mondtam, hogy nem tudom, mit akart tőlem. De mégis...

– Nos?

– Hát visszagondolva... hozott magával egy filmet, fémtokban. Kérdezte, levetítheti-e. Bementünk a vetítő-szobámba, megnéztük. Képzeld, az a jelenet volt... nyolcszor, tízszer, ahogy a próbafelvételeket újra és újra kellett venni a kiborulásom miatt! Ez az örült megszerezte a vágásokat, egymásba szerkesztette. Ott voltam a vásznon, sírógörcsökben fetrengve, megint és megint, ismétlődve, ázottan, mint... mint Lammermoori Lucia az örülés-jelenetben! ... Csak néztem! Aztán megkérdeztem: Miért? Erre azt mondta, hogy sokat köszönhet nekem, amiért helyette sírtam. „Az érzélem gátjait áttörve, felszabadultan.” Ezt mondta.

*

Lehetséges, hogy anyám és apám között létezett valamilyen súrlódás, érzelmi bicsak, víztükröt megremegtető áramlat? A gyerek megérzi a szülői konfliktust, mert a saját biztonságát érzi megbolygatva.

Apám hazatér egy délután a kolléganőjével. Anyám is otthon van, tesz-vesz a szobában. Kis négy lábú barokk asztalkát húznak az ebédlőasztal mellé, sakktáblát helyeznek rá, felállítják a bábukat. Apám sakkozik a néniel. Anyám türelmetlen, kimegy, bejön. A sakkozók elmélyülten hajolnak a tábla fölé. Apám szeret sakkozni, anyámnak azonban nincs türelme a játékhoz, nem is akarja megtanulni. Hosszú idő elteltével abbahagyják a sakkozást, a néni távozik. De az asztalkán a sakktáblát úgy kell hagyni, ahogyan abbahagyták, mert a játszma nincs befejezve és majd folytatják. Halk szóváltás szüleim között, anyám láthatóan ideges.

Nem tudom, miről van szó. De mintha egy felhő vonulna át a szobán. Odamegyek hozzájuk, és átölelem a lábukat. A sakkasztal napokig ott áll, anyám komoran törölgeti a bútorokat, a néni még egyszer – vagy kétszer? – megjelenik apámmal, és valószínűleg befejezik a játszmát. Aztán tovább folytatódik a gyerekkor.

*

Utólag, azaz évtizedekkel később, amikor már azt hittem, hogy a kinyithatatlan ajtó és mögötte a hóhér-szerep sikeresen a tudat alá gyömöszölődött,

és az „élet mehet tovább”, az időnként mégis felfénylő fájdalmat ellenpon-
tozandó, lehetséges konfliktusok után kutattam kettejük között. A maradék
család azonban nem adta jelét ilyesminek, avagy a felnőtt tanúk nagyon is
összefogtak, hogy a gyerek csak a jóra emlékezzen, jót tudjon a szülőkről. S
lehet, hogy így is volt. De nem volna-e könnyebb minden „a későbbiekben”,
ha a felnőtté vált bűnrészes fölfedezne magának némely elkövetett erkölcsi
bicsaklást, botlást az apa részéről, a portré részleges árnyékolását? Anyám
néha elsóhajtotta magát: „Lehet, hogy apád talált magának valakit valahol,
és megfeledezett rólunk...” Legyintett ilyenkor és egyfajta fintor-mosoly
hagyta el arcát, amiben benne volt a gondolat torzsága. A lehetetlensége. A
komolytalan feltételezés azonban azt is mutatja, hogy özvegségében ő is
ki-kinyúlt valamilyen negatívum felé, hátha kezébe akad egy vélt helyzet,
ami megmagyarázná és bizonyos fokig érzéstelenítené a valóságot. Az én
önvédelmi próbálkozásom inkább egy képzeletbeli „jövő” körül bonyoló-
dott: valahogy túlélő apámat behelyeztem abba a jövőbe, ami az én jele-
nem volt, a „mi lett volna” hipotézisébe.

Apám megmenekül, hazatér. Én éppen házunk folyosóján játszom,
megpillantom őt a lépcsőkön fölfelé haladva. Nagy boldogság, összeboru-
lunk. Apám valami olyasmit mond, hogy ezentúl minden megváltozik,
könnyebb lesz. Anyám is bizonygatja, hogy apa jelentős ember lesz az új
társadalomban.

Apám az ÁVH kötelékébe kerül: „visszafizetek a munkaszolgálatért.”
Baloldali beállítottságának megfelelően a szocialista rendszer híve lesz,
teljes szívvel és humanizmusának minden naivitásával szolgálja a rákosis-
ta berendezkedést.

Az ötvenes évek elején hamis vádak alapján letartóztatják, éveket tölt
börtönben mint kapitalista ügynök, minket kitelepítenek. 1956 októberében
kiszabadul – vajon elhagyja-e az országot családjával együtt, vagy itthon
marad? – a képzelet itt megtorpan, tétovázik. Eddig tart csak a hét éves
apaismeret, azaz a feltételezések logikája. Magyarországon marad – teszi
hozzá a képzelet –, kisebb tisztviselői állást kap egy vállalatnál. A nyolcvan-
as évek végén ágyban, párnák közt hagy el bennünket.

A Jövő esetén felépítése – leépítés. Nyilvánvaló, hogy némileg elfogad-
hatóvá teszi apám elvesztését, a jól időzített halált, úgy-ahogy menlevelet
ad a Nádor utcai ajtó zártságának.

*

...Korán mentem férjhez. Az volt a baj, hogy vadul szép voltam, fejlett, mint egy huszonöt éves, holott éppen tizennyolc múltam. Mindenáron el akartam kerülni otthonról, apám-anyám állandóan veszekedtek, én másfajta izgalmakra vágytam, egy boxoló megkérte a kezem, hát mentem. Ez a dolog rövid volt, Frank inni kezdett, kidobták az edzőteremből, hajókirakodásoknál zsákolt. Részegen vagy holtfáradtan jött haza – elváltunk. Valaki azt mondta, miért nem tanulok színészetet, ilyen alakkal kezdeti előnyöm lenne a pályán. Régen volt... Felutaztam New Yorkba, a La Mamánál jelentkeztem, felvettek. Innen aztán már ismeri az életemet... három házasság, filmek, hiszen tudja... Aztán ez az idő előtti öregedés... érdekes, hogy nálam a korai hormonális érettség váratlanul korán érkező öregedésbe váltott, hallott már ilyet? Harmincnyolc évesen megszűnt a menstruációm. Megrémültem. Mindig akartam gyereket, de állandóan halogattam, a forgatások, a határidők szétzilálták az éveket, a filmgyár mindig küldte az új szüzsét... Nem mondom, elégedett voltam a szerepekkel, a munkával, arra gondoltam, hogy majd... jaj...

– Itt egy papírzsebkendő.

– Köszönöm... hogy még van idő, és egy hosszú nyár forgatás nélkül egyszer meghozza a gyereket. És akkor Jacques otthagyt... Hogy eléggé szerettem-e? Ugyanúgy, mint az előző kettőt. De Jacques-tól akartam gyereket, hiszen koromnál fogva ő volt az „utolsó állomás”, a most vagy soha. Hát, soha... S tudja, egyre jobban kívántam egy kisfiút vagy kislányt, már felépítettem magamban életem színtereit a gyerekekkel, sokszor szinte körülöttem volt, beszéltem hozzá, még veszélyekbe is beleképzeltem, hogy aztán hozzám menekülhessen, s érzem riadtan verő kis szívét a testemhez tapadva. Odáig is elmentem az ilyen játékokban, hogy képtelen voltam megmenteni... sírógörcsökben fetrengtem, az elképzelt és átélt történésre valóságos reakcióként...

– Ott azon a felvételen is?

– Igen... igen... Ez az emocionális krízis éppen arra a forgatásra esett. S az a jelenet... hogy a férfit üldözik és a feleség nem fogadja be, az ajtó előtt hagyja állni. Úgy éreztem, mintha anya volnék, és a gyerekem állna az ajtó előtt, kopogna, csengetne, aztán elmenne... minden próbafelvétel után és közben, mint egy mosogatórongy, olyan voltam. Marcell és Jolantha raktak össze nagy nehezen, Carter könyörgött Csekőnek, hogy írja át a jelenetet, de ő nem... Na, mára hagyjuk.

– Kérem. Noha még van tíz perce. Tehát akkor csütörtökön, mondjuk délután háromkor, ha az időpont megfelel.

*

Két írásbeli emlékem maradt apámtól. Az egyik a névjegyének hátára írott kis megkövető üzenete anyámhoz 1934-ből, amikor jegyesek voltak. Apám valamilyen ártatlan megjegyzést fűzött bizonyos rétenessüteményhez, melyet anyja kiválóan készít el. Ezt az érzékeny polgári lány úgy értelmezhetette, hogy vőlegényének nem ízlik az ő készítménye. Anyám valószínűleg „zárolta magát” apámtól, szótlanná válhatott, ekként büntetve „durvaságát”. Apám nemigen bírta a helyzetet. Legalábbis a kis névjegyre rótt tintasorok erről tanúskodnak:

„Drága csibém!

Remélem, elfelejtetted már az esti bitangságomat. Ha nem, úgy azt légy szíves elfelejteni. Ezzel szemben én most ünnepélyesen kijelentem, hogy a káposzta és túrós rétes úgy lesz jó, ahogyan azt te fogod életem készíteni.

Csúriéknál az esti viszontlátásig csókollak,
Ervin.”

A másik írásos emlékem tőle tíz évvel későbbben keletkezett. Közönséges postai levelezőlap, ára 18 fillér, 1944. december 5-i keltezéssel, Hegyeshalom postahivatalának bélyegzőjével ellátva. Hevenyészett sorok, mint aki lopva ír, nagy sietséggel. Tartalmát tekintve a legrövidebb végrendelet, közjegyzői hivatal hiányában valószínűleg egy lepecsételt marhavagonból kidobva, s aztán valamely jó lélek által postaládába téve. A szálkásan ágaskodó betűk igen különböznek a tíz évvel azelőtti üzenet gyöngyözésétől, dráma

és szenvedés áramlik belőlük, érezhetően olyan ember írta, aki immár tisztában van végzetének elkerülhetetlenségével. A levelezőlap nagybácsim címére érkezett, a Nádor utca 17-be, a sötétségbe és hangtalanságba vont lakásba:

Drágáim! Tovább megyünk Németországba. Bár már rendeltetési helyünkön lennénk.

Vigyázzatok Drágáimra, Édesapámra, Péterkémre, Mindannyiótokra, Picimre: Isten legyen mindannyiunkkal. Testvéretek, Péter apucija”

...

Egyéb semmi.

FÉLTEKE

I.

A General Henry Tamworth amerikai csapatszállító hajó kis híján lekést a második világháborút. Harminchétezer tonnájával akkor csúszott a vízbe, amikor Jaltában három öregember kis papírcetlikén már elintézte Európa újsütetű felosztását, ezzel lezárva a huszadik század fent említett epizódját. Az amerikai haditengerészet vezetősége a hajót a csendes-óceáni flotta egyik rajához csatolta, s az acélszürke úszó vastömeg még megkóstolhatta a lőporfüstöt Japán utolsó rángásainál. Közvetlen ezután azonban Guamba irányították, ahol háromszázötven koporsóba plombált hősi halottat és négy tonnányi véres egyenruhát vett fel – az eredményes partraszállás melléktermékeit. Nem sokkal később a hajó befutott a haditengerészet San Diego melletti bázisára, itt a legénység felét leszerelték, s csak a karbantartó személyzet egy része maradt, háromhetenként át- meg átfestve a hajótestet.

A sikeres háború befejezése utáni ernyedő hónapokat élte Amerika. A Liberátorok fémtestéről Rita Hayworth hússzínű idomai rikitottak, vérszegény német hadiözvegyek karonfogva sétáltak a szövetséges közlegényekkel, és Pall Mallt szívtak. Merev francia tisztok, könnyed amerikaiak és jókedvű angolok lepték el az európai romokat, valahol harmonika szólt és a világ egyes részeiben arról meditáltak, hogy felejteni kell-e, vagy sohasem felejteni. A napos vízpartokon, gránátok-törte zöld lombok alatt az óvóhelyekről és haláltáborokból kikászálódott megmaradtak szomjasan itták magukba a napfényt, a meleget, hiszen újabb szerelmi kalandok, adócsalás, vaníliás rizsfelfúj, futballmeccs és csináltatott öltöny éles kontúrjai tűntek fel a horizonton. Értők ugyanakkor azt is tudni vélték, hogy a vihar utáni ernyedő csend egyben vihar előtti csend is. Amerika azonban nagyokat lélegzett, elmúlt a hadikölcsönök és selyemharisnya-adakozások kora, a filmszínészek kiléptek tiszt egyenruhájukból, és belebújtak a hollywoodi jelmezekbe, csil-

logott a brillantin és a hidrogénszőkék fogsora, Glenn Millert harogott a rádió Glenn Miller nélkül, győztünk, miénk a világ!

A General Henry Tamworth sorsa kevésbé érdekelte a hadvezetőséget. Szó esett arról, hogy több tucat teherhajóval együtt átadják ajándékképpen a legyengült szövetségeseeknek. Egy ízben felmerült, hogy tengerészcadétkok gyakorlóhajójává alakítják, de egy magas rangú miniszteri inspekciónak megalázónak találta a hajó kétszáz, egy terembe helyezett és elkülönítetlen vécékagylóját. Amit a háború rákényszerít a hadseregre, azt nem okvetlenül fontos békeidőben tapasztalni a kadétkoknak. Később egy texasi milliomos tett ajánlatot a hajó megvásárlására; úszó vendéglővé akarta átalakítani a csapat szállítót. Az üzletből azonban nem lett semmi, mert a haditengerészet gazdasági osztálya a vécékagylók leszerelését szorgalmazta, a texasi viszont ragaszkodott hozzájuk.

Már-már úgy alakult, hogy a hajót kimérik ócskavasnak, amikor kitört a koreai háború.

A General Henry Tamworth-öt Japánba irányították. Az okinawai tengerészeti bázison újólag csukaszürkére mázolták, s megtöltötték kétezer amerikai katonával. Új parancsnokot is kapott a hajó, Stan Haggarty kapitány személyében, aki mint tartalékos tiszt, a Columbia Egyetem világirodalmi fakultásáról került a csapatszállítóra. A kapitány a második világháborúban a Detroit nevű cirkáló parancsnokolta, amely a skóciai partoknál elsüllyesztett két német naszádot. A háború befejeztével Haggarty búcsút mondott a haditengerészetnek, és elhatározta, hogy régi vágyát teljesítendő, diplomát szerez. Két szemesztert hallgatott a Columbián, és éppen el akarta kezdeni az ókori görög költészetéről szóló disszertációját, amikor elérte a Tengerészeti Minisztérium távirata. Haggartyt azonnali hatállyal visszaállították kapitányi rangjába, s Okinawára vezényelték készülségbe. Az Idő álságos módon volt kegyes Haggartyhoz: elméjét közel hozta a humán tudományokhoz – a hadvezetés tudományának rovására. Ezenkívül agglegény lévén, az egyetem szabados szexuális atmoszférájának hatására jóval nagyobb érdeklődéssel fordult a nők felé, mint addig tanúsított önmérséklettel.

te alapján várni lehetett. A haditengerészet erről a transzformációról mit sem tudott.

Az egyik taktikai megbeszélés folyamán a bázisra látogatott MacArthur tábornok, és az egybegyűlt tiszteknek hosszan ecsetelte a koreai állapotokat, az amerikai partraszállás valószínű elkerülhetetlenségét, s ezzel kapcsolatban a Koreával ismerkedés fontosságát. Haggarty megkérdezte a tábornokot:

– Sir, Szöulban van jól felszerelt könyvtár?

MacArthur kezében pillanatra megállt a nádपालca, mellyel a falra erősített térképen a stratégiai jelentőségű helyekre bökögetett.

– Könyvtár...? – ismételte összevont szemöldökkel, elgondolkodva, mintha magának beszélne.

– Olyan középület, ahol könyveket raktározna – sietett felvilágosítani egy segédtisztje.

– ...remélhetőleg van Homéroszuk, ha nem angolul, legalább görögül! – sóhajtotta Haggarty. A tábornok – mondják – kissé megtántorodott (pedig történészek szerint tántoríthatatlan volt), és röviden befejezte a megbeszélést. Aztán a tiszteletére adott koktélpartin félrevonta a körzeti főparancsnokot, s utasította, hogy Haggarty kapitány parancsnoksága alá semmi esetre se kerüljön hadihajó. Így kapta meg Haggarty a G. H. T. csapat- és utánpótlást szállító hajó parancsnokságát.

A kétezer gyalogos katonával megtömött hajó hamarosan elhagyta a kikötőt. Az első reggelen Haggarty szemlét tartott a légénység felett. Minden egyes tengerésztől megkérdezte, hová valósi, ízlett-e előző este a vacsora, és van-e családja. Aztán a másodkapitánnyal és az első tiszttel lement a gépterembe, szemrevételezni a gépészeket. Az egyik gépkezelő enyhe szédülésről panaszkodott. Haggarty a férfi olajos vállára tette kezét:

– Olvasson Shelleyt – mondta biztatón. A gépész értelmesen próbált nézni, de úgy látszik, tekintetébe némi révedezés vegyült, mert a kapitány hozzátette: – A tizenkilencedik század ritmikája jóformán medicinális hatású... Ha például erre összpontosít: „Ha lomb lehetnék, s vinnél, bús avart, / Vagy felhő, szárnyaid közt

lengeni”..., majdnem bizonyos, hogy elmúlik a szédülése. Nekem mindig bevált...

És megnyugtató mosollyal elhagyta a géptermet.

A másodkapitány és az első tiszt összenéztek.

Két nap sem telt el, s a gyalogosokat kikezdte a tengeribetegség. A katonákat a hajó különböző pontjain fogta el a rosszullet, összehányták a fedélzetet és körös-körül a korlátokat. Értetlenek előtt világossá vált, miért festegetik unos-untalan a hajótesteket. Haggarty kapitány mindent megpróbált a helyzet orvoslására: Szapphót idézett, példákkal szemléltette a hexameter ritmikáját, görög költőkből tartott felolvasást – a katonák tovább hánytak. Végül egy tucat legyengült beteget bekéretett a klubszobába, és kijátszotta utolsó kártyáját: Petrarca három, bámulatosan lágy hangú szonettjét. A betegek sápadtan, hasukra szorított kézzel hallgatták a kapitányt, de a második szonett közepe felé rőfögni kezdtek, s vinnyogva, fuldokolva elvesztették maradék fegyelmüket biológiai folyamataik felett. Az első tiszt ekkor haladt el a klubszoba ajtaja előtt, és a gyomorkavaró zajokat hallva megkérdezett egy ott állógáló tengerészt:

– Mi folyik ott bent?

– Minden, uram – emelte sapkájához kezét a tengerész, majd magyarázólag hozzátette: – A kapitány úr Petrarcából olvas fel...

Az első tiszt felkereste kabinjában a másodkapitányt, és hosszan beszélgettek. Megállapították, hogy Haggarty kapitány idegrendszerét végzetesen elintézte a második világháború és a Columbia egyetem világirodalmi fakultása. Elhatározták, hogy bizalmas jelentést nyújtanak be a főparancsnokságnak megfigyeléseikről, és javasolják Haggarty kapitány nyugdíjazását a haditengerésztől. A szülői kikötőbe érve a hajó gyomrából kikeltek az elnyúzott gyalogosok, az átvevő tiszt a szemle után motorizált alakulatok helyett még dél-koreai kézen lévő szanatóriumokba osztotta be a katonákat. Később, a bázis étkezdéjében iddógálva nem állhatta meg, hogy oda ne forduljon Haggartyhoz:

– Úgy néz ki, Stan, hogy rakományodból csak a megmaradt húskonzervek használhatók...

Haggarty kapitány azonban még kétszer vezényelte a hajót Japánból a koreai partokra. Az első tiszt és a másodkapitány bizalmas jelentését a főhadiszállásról Washingtonba küldték, ahol az iratnak nyoma veszett a katonai bürokrácia útvesztőiben. Szöulban – amíg a hajót megrakták nyolcszáz sebesülttel és két tábori kórházzal – Haggarty kapitány a Koreai Nemzeti Könyvtár keresésére indult. Homérosz helyett azonban vérbajt kapott egy ellenállhatatlan utcalánytól. Közben Nam Ir tábornok csapatai veszedelmesen közeledtek a főváros felé. A kapitány, amikor hajójával lassan eltávolodott a szöuli kikötőtől, meg volt győződve arról, hogy Koreának befellegzett, és hamarosan befejezheti disszertációját a görög költészetről.

A sors – és MacArthur tábornok – keze azonban ismét közbeintett: megindult a hatalmas offenzíva levegőben, szárazföldön és vízen! Ez utóbbi közlőről érintette a G. H. T.-t és kapitányát. Alighogy a hajó befutott Okinawára és lerakták a hatszázötven sebesültet (százötvenen nem éltek túl sebeiket és a kapitány felolvasásait), a hajót megrakták a koreai ellentámadás szükséges kellékeivel: ezerkétszáz mormon bibliával, nyolc fogorvosi székkal, két tonnányi brómmal, a genfi nemzetközi egyezmény hadifoglyokra vonatkozó húszezer nyomtatott passzusával, hét ezerliteres tartály tetvetlenítő szerrel és számtalan olajos hordóval.

Az úton Haggarty meglehetősen szótlanná vált. Nem akadt közönsége. A legénység dolgozott, a fogorvosi székek és olajos hordók pedig közönyös hallgatóknak bizonyultak, a két tonnányi brómról nem is beszélve. Néha azonban sikerült elkapnia egy-egy szolgálatból távozó fedélzet- vagy gépmestert. Ezeket kabinjába invitálta, s felhívta figyelmüket az Írott Szó szépségére és hatalmára. A koreai háború végére a G. H. T. legénysége volt a Hetedik Flotta legműveltebb egysége. Egy leszerelőben lévő tengerészeknek rendezett tehetségkutató vetélkedőn ők érték el a legmagasabb pontszámot. Ezért a bázison okleveles kitüntetés, a bázison kívül pedig majdnem valamennyien trippert kaptak, természetesen a kapitány kivételével, aki az előbbit még a Columbia Egyetemen, az utóbbit pedig már Szöulban megszerezte.

Haggarty utolsó útjáról nem maradtak fenn feljegyzések. Annyi azonban tudható, hogy a hajó több ezer félkilós húskonzervet és sózott halat szállított Koreába, visszaútján pedig megrongált fegyvereket, harckocsikat és palacsintává lapított ágyúütegeket úsztatott át az óceánon japán ócskavastelepekre. Haggarty kapitány valamivel túl a félúton egyik esti szemle közben véletlenül egy kötélcsomó közepébe lépett, melyet valahol a hajó másik végén az ügyeletes tengerész motoros pörgőcsigával éppen akkor húzott el, kígyószerű gyorsasággal. A kapitány bokáját véresre roncsolta a széleseben tekeredő hajókötel. Az ordításra az ügyeletes matróz odarohant, s látva, hogy mit okozott, ijedtében elvizezte magát. A kínok között feltápászzkodó Haggarty ebben elcsúszott, oldalt vágódott egy bordázott olajshordóra és combnyaktörést szenvedett. A háború utolsó felvonását az okinawai katonai kórházban, majd a Washington melletti Walter Reed katonai kórházban töltötte.

*

Haggarty távozása után a hajó parancsnokságát Frank Wassal kapitány vette át, szürke, hivatásos katona, a szakosított emberölés híve. Ifjú korában, amikor önkéntesnek jelentkezett, a felvételi bizottság elnöke megkérdezte, melyik fegyvernemnél kíván szolgálni.

– Lehetőleg a légierőnél, Sir – csillant fel válasz közben a szeme, majd hozzátette: – szőnyegbombázóként.

A hadseregeknél a kiképzési terv első pontja, hogy az újoncnak elsősorban a vágyait kell letörni, úgyhogy Wassalt a tengerészkadétkhoz osztották be. Ez a csalódás egész életére morózussá és szűkszavúvá tette, ennek ellenére az elkövetkező évtizedekben példásan haladt a tiszti ranglétrán. Karrierje folyamán megadatott számára néhány véres tengeri ütközet, és ez némileg kárpótolta a szőnyegbombázások elmaradásáért.

Parancsnoksága alatt úgyszólván semmi említésre méltó dolog nem történt a hajón, noha ahhoz, hogy „dolgok” történjenek, a legénység karakterbeli összetétele legalább olyan fontos, mint a

kapitány személye. A G. H. T. legénysége az idők folyamán majdnem teljes egészében kicserélődött. A betegségek, szabadságolások és leszerelések átváltoztatták a legénység arculatát. Wassal kapitány csak a legszükségesebb kapcsolatot tartotta fenn az emberekkel, leginkább közvetlen beosztottain, az első tiszten és a másodkapitányon keresztül érintkezett a legénységgel, utasítások formájában. A fegyverszünet megkötése után egy darabig még reménykedett, hogy valahol valamilyen háború ismét kitör, s jószerecséje egy romboló parancsnoki hídjára vezérli, ahol cafatokra robbanthatja akármilyen ellenfél hajóját. A sors ridegsége azonban nyilvánvalóvá vált, midőn a harmadik világháború Wassal kapitány ismételt fohászai ellenére sem volt hajlandó megkezdődni. Ehelyett Okinawán közölték vele, hogy a Haditengerészeti Minisztérium hadtápostályaára helyezik, tisztí fizetésének további folyósítása mellett.

– Szóval rohadt körmölőt akartok csinálni belőlem! – gyúrte sapkáját öklei között, amint a főhadiszállás irodáján tudtára adták áthelyezését.

Az íróasztal mögött ülő alezredes megértően bólogatott: ismerte azoknak a hivatásos katonáknak a problémáját, akiket szakszerű emberölésre és rombolásra képeztek ki, mintegy életre, hivatás-képpen. Ezek békeidőkben elvesztik lábuk alól a talajt, úgyszólván rokkanttá válnak.

– Ne izgassa magát túlságosan – vigasztalta az íróasztala előtt lábait váltogató Wassal kapitányt –, ha minden jól megy, hamarosan kezdődik valami... Hajtson fel néhány Martinit, és ne gondoljon az egészre!

*

A koreai háború befejezése után a General Henry Tamworth egy időre szárazdokkba került. A szárazdokk egy hadihajó esetében egyenlő az utolsó betegágyal. Az amerikai haditengerészet – a világ legnagyobb, legerősebb és legköltségesebb tengeri vállalkozása – az állandó megújulás állapotában van: úgy váltogatják a cirkálókat, anyahajókat és csapatszállítókat, tengeralattjárókat, mint

náthás ember a papírsebkeendőket. A néhány évig szolgálatban lévő hajók elavulttá válnak, a világtengereket uraló flottáknak egyre modernebb és hatásosabb úszó erődökre van szüksége, a haditechnika legkésőbbi vívmányaival felszerelve. Egyetlenegy állam sem engedheti meg magának azt a pazarlást, amit az amerikaiak játszi könnyedséggel véghezvisznek. A kimustrált hadihajók sorsa váltakozó. Egy részük közönséges ajándéktárgy lesz, Amerika szerény jóvátételi gesztusa olyan nemzeteknek, amelyek rájuk támadtak, de nem figyeltek eléggé, és elvesztették a háborút. Legtöbbjük azonban magánkézben köt ki.

Kimustrált hadihajóval sok mindent lehet csinálni: védőgátnak használni halgazdaságokban, színtérnek filmgyárakban, megerősítésnek betonlapokban stb. Bebizonyosodott az is, hogy egy hadihajó remek – noha kissé extravagáns – üdülőként funkcionálhat a nevadai sivatag közepén. Egy oregoni farmer megvásárolt egy kimustrált cirkálót, és itatónak alakíttatta át juhái számára... Egy floridai impresszárió jutányos áron jutott repülőgép-anyahajóhoz; sportpályának rendezte be a fedélzetet, öltözőknek a kabinokat, rulettkaszinónak az alsó termeket. Néha azonban több a kimustrált amerikai hadihajó, mint a vesztes államok és a leleményes üzletemberek együttvéve. Ilyenkor a hajót kivontatják a szárazdokkból, megtömik dinamittal, és minden részvét nélkül a nyílt tengeren fölrobbantják. Évszázadok múltán aztán kósza bűvárok rálelnek a cafatokká tépett roncsokra, s régészek megállapítják, hogy a huszadik század egyik nagy tengeri ütközetének maradványaira leltek.

A G. H. T.-t a szárazdokban ismételten át- meg átfestették, hát-ha megtetszik egy kukoricafarmernek vagy állattenyésztőnek. Az amerikai nagyipar azonban egyszerre komoly konkurense lett a haditengerészetnek. Csőstől kerültek ki a gyárakból az igazi kukoricahombárok, juhkarámok, vas traverzek. A világhelyzet alakulása sem kedvezett a haditengerészetnek: még azok az újonnan megalakult afrikai államok, melyeknek gépparkja néhány, a megelőző gyarmatosítók által ottfelajított rozsdásodó terepjáróból állott – még azok is fitymálva fogadták Amerika használt technológiáját ajándékképpen. A második világháború vesztes államai pedig egye-

nesen megsértődtek, hogy jóvátétel címén elaggott felszerelést akarnak a nyakukba sózni. Ha Amerika győzött, akkor fizessen tisztességesen! Kockázat nélkül nincs háború!

Miután a G. H. T. szürke vonalai sem egyetlen vesztes államnak, sem pedig egyetlen győztes mogyorófarmernek nem nyerték el tetszését, a hajó sorsa megpecsételődött. A haditengerészet utasítására kivonták a hajót a szárazdokkból és a „Boulder” nevű repülőgép-anyahajóhoz csatolták. A temetést az Atlanti-óceán egyik – a hajózási vonalaktól messze eső – részén tervezték végrehajtani. A csökkentett létszámú legénységet a „Boulder” átveszi, majd a gelignite-rudakkal teletömött hajótestet távirányítású detonátorral szétrobbantják.

A haditengerészet – úgyszólván emberbaráti érzésektől hajtva – Wassal kapitányt szemelte ki parancsnokként az utolsó útra. Wassal az utóbbi átkozott békeévekben szemlátomást fogyott, hangulata zsörtölődőből borússá vált, joggal lehetett félni, hogy háború nélkül hamarosan tropára megy az öreg. Többféleképpen próbálkoztak: kadétok kiképzéséhez osztották be, hadgyakorlatokra helyezték, gyengédség oly ritka példáit tanúsították vele szemben, hogy például ő nyomhatta meg azt a gombot, ami a hadgyakorlat folyamán kilenc álló harckocsit levegőbe repített. Ilyenkor a kapitány szeme felcsillant, arcára felszökkent a régi szép robbanásos idők átszellemlült mosolya – de mindez csak fél percig tartott, mert a por elülte után Wassal ismét magába roskadt.

A haditengerészet pszichológusa sokat foglalkozott vele. A terápiának egészen szélsőséges módszereit használta. Kórjelentésében hangsúlyozta, hogy a beteg gyermekkorában nem élhette ki természetes, agresszív ösztöneit, s a háború férfikorának beteljesülési formája. A gyógyítás ajánlott módja lenne olyan szituáció megteremtése, amelyben a beteg a háború következményének szenvedő alanyává válna, a pusztítás nem totális, hanem tapasztalati áldozatává. Így a kapitány egyoldalú élményei a valóság ellentétes vetületeivel keverednének. A pszichológus jelentésében figyelmeztetett arra is, hogy az ilyenfajta kezelés eredménye ugyancsak kérdéses. Az inga példájával igyekezett megvilágítani a problémát: a szélső-

séges „A” pontba húzott inga, ha eleresztik, rendszerint nem a méréselt helyzetű „B” pont környékén nyugszik meg, hanem átlendül a másik szélsőségbe, a „C” pontba.

A haditengerészet személyzetállománnyal foglalkozó főcsoportjának tagjai fejcsoválva fogadták a vaskos körjelentést. A bizottság többségének két pont nem tetszett. Az egyik, hogy a kapitányt gyógyulása érdekében egy vesztes háború vagy ütközet szerkezetébe kellene helyezni. A jelenlegi helyzetben az Egyesült Államok kelléktárában a vesztes csaták hiánycikkek voltak.

Az egyik bizottsági tag sajnálkozva meg is jegyezte: – Kár, hogy az öreg nem szolgált Pearl Harbournál...

A másik pont ugyancsak szélsőségbe-lendüléssel fenyegetett. Frank Wassal esetleg egyenesen meggyűlölné a hadviselést, pacifista lesz. Ez esetben a hadsereg többé nem számíthat eminens tudására a hadvezetés terén, mi több, még a hadigépezet ellenségévé válhatna. Ilyen esetben még áldásos lenne, ha a kapitány élete végéig lilomokat nevelne egy isten háta mögötti virágfarmon, és estenként bibliával az ölében csodálná a naplementét. De az aktív pacifizmus – erre a lehetőségre megborzongtak a bizottság tagjai. Jól emlékeztek néhány esetre, amikor akciókon átment frontkatonák hazatérésük után a kaszárnyakapuhoz láncolták magukat, meg dugókat tömtek a fegyvercsövekbe. Az önkéntesek száma érezhetően megcsappant az ilyen incidensek után.

Úgy határoztak végül, hogy elhalasztják a kapitány állománya feletti döntést. Maguk között egyáltalán nem tartották betegnek Wassalt. Az ülés után döntöttek az illetékesek a General Henry Tamworth sorsáról. Ez kapóra jött. Frank Wassalra bízta a felrobantandó csapatszállító parancsnokságát. „Elodázó hadművelet” – jellemezték kacsintásokkal kísérve a döntést.

Wassal rezignáltan fogadta a megbízást.

Szétomlóban lévő lelkületét csak az tartotta egyben, hogy ha rövid időre is, de valamelyest robbanásközelben lehet. Félúton volt már hajójával a kijelölt temetkezési pont felé, amikor rádióüzenetet kapott a haditengerészettől: Manőver elhalasztva, a G. H. T.-t azonnal irányítsa Marseilles-be, ahol felvesz 1300 civil magyar személyt,

egy közép-európai zendülés menekültjeit, és azokat az ausztráliai kontinensre szállítja.

A kapitány visszarádiózott a bázisra: – Mi lesz a robbantással?

– A feladat elvégzése után – jött a válasz. – ...vagy közben... – mormolta magának, amint letette a kagylót.

II.

Az idő akkor válik történelemmé, amikor visszatekintünk rá. Amíg éljük, áramában úszunk, addig csak közönséges napok vannak. Aztán feljebb nőünk és hátranézünk. A szék, melyen lábunkat lóbálva ültünk, trónná válik. Ráadásul, ha az ember húszéves 1957 májusában, és öt hónap ausztriai lágerélet után vonatra tereltetik ezerháromszázad-magával Marseille kikötője és Ausztrália felé, akkor hajlamos azt hinni, hogy ami rosszat megélt, az tulajdonképpen csudajó móka volt. A fiatalság hormonális töltése a jövő küzdelmeire készíti fel az embert, s nem a jelen értékelésére. A Magyarországból kibukott utas (politikai menekült? kalandor? országnyi börtönből szabadult fogoly? forradalmár? kíváncsi?), aki hátrahagyta az addigi *mindent*, megálmodott élményeket akar pótolni. Még olyan elvárása is van, hogy a Nyugat tartozik neki ezeket az élményeket apró részletességgel leszállítani.

A balszerencse már Salzburgtól kísért: a festői Brenner-hágón és az olasz Alpokon át vezető vonatutunk éjszakára esett, kora reggel a francia Riviéra elvonuló látványa fogadta a vasúti kocsikba pakolt mintegy ezerháromszáz magyar menekültet. Az utasok, akik a ritka és ingyenes utaztatás szemet gyönyörködtető élményére készültek – becsapottnak érezték magukat. A forradalomért csak jár egy nap-pali vonatút!

Nizza után valaki meghúzta a vészféket. Szerelvényünk megme-redt az alacsony dombvidék enyhe kanyarában. A tenger felől tá-rulkozó látvány sok mindenért kárpótolt: a zöld vegetációjú partról sárga homokú földnyelv nyúlt a türkiz szikrázásba. A félsziget csücskében fehér márványvilla villogott, néhány méregzöld pálmá-

tól körülvéve. Izzadva rohant a pályatest mellett egy vasutas, hadonászva érdeklődött, hogy ki húzta meg a vészféket. Kisebb csoportosulás támadt, egy huszonöt körüli fiatalember élénken és különböző nyelvfoszlányok bevetésével igyekezett meggyőzni a vasutast arról, hogy semmi sem történt, csak ez a többszáz ember, aki tíz éven át afféle országnyi sötétzárkában rótt a köröket, gyönyörködni szeretne a számukra hihetetlenül gyönyörű látványban. Látható volt, amint a vasutas nyakán kidagadtak az erek és vér tolt fel a homlokáig. Végül akadt egy franciául beszélő férfi, aki tolmácsolt. Jegyzőkönyvet fog felvenni az esetről – közölte a tolmács –, nem hiszi el, hogy csak erről van szó. – A vasutas újabb hosszú monológot adott le, golyóstollat és valamiféle úrlap-blokkot ráncigált elő egyenruhájának belső zsebeiből, közben hol fojtottan, hol hangos kitörésekkel ostromolta a tolmácsoló magyart, aki a következőkről világosította fel az egyre gyönyörködő utasokat:

– Monsieur Vasutas nem tartja véletlennek, hogy éppen Greta Garbo villája előtt állították meg a szerelvényt. A francia és olasz hatóságok felelősek a környék biztonságáért.

– Az a baj – így a vasutas –, hogy töméntelen híresség, lógó hasú vén hülyék és vagyomba pottyant aranyifjak raktak erre fészket. Némelyiküket néha fel akarják robbantani, kikémleni, lefényképezni, zsarolni, agyonnyagatni, halálra tisztelni.

A vasutas bólintott, mint aki érti a magyar szöveget is. Újabb beszédbe fogott, békésebb taglejtésekkel, néha némi kényszeredett mosoly is átsuhant az arcán.

– Azt mondja a szaktárs – fordított a tolmács –, hogy például az elmúlt ősszel egy örült ideutazott Svédországból azzal a céllal, hogy összetörje Picasso agyagfazekait... Meg hogy valaki más Brigitte Bardot fürdőruháját akarta ellopni. Ezért gyanús neki ez az eset, és ha nem vesz fel jegyzőkönyvet, még az állását is elveszítheti.

Többórás késéssel érkeztünk Marseille-be, s ezért a szerelvényt nem a városi pályaudvarra, hanem közvetlenül a kikötőbe irányították, ahol amerikai tengerészgyalogosok minden teketória nélkül „bevagonírozták” a vonat utasait ebbe a szürkén tornyosuló amerikai csapatszállító hajóba.

A Földközi-tenger még istenesen viselkedett. Nemhiába mitológiai régió. Az ügyeletes istenek – nyilvánvalóan Zeusz utasítására – kellemes víztükröt varázsoltak a 37 ezer tonnás hajó alá. Jobbra Kréta, balra Málta, arrább Korzika, majd Szicíliának a csizma által tengerbe rúgott csücske – a tíz esztendeig kijárási tilalommal élő magyar a fejét kapkodta ennyi szabadság láttán! Afrikába érkezvén, a hajó átréselte magát a Szezei-csatornán: a partok mentén az Ezeregyéjszaka nappali jelenetei váltakoztak: lomhán vonuló tevekaravánok, lobogó kaftánú arabok, a homokbuckák mögül fekete keselyűk rebentek fel időnként.

S itt kezdődött valami rendellenesség a gyomorban.

– Semmiség – legyintettem –, nyilván a szokatlan ételek: halfasírt lekvárral leöntve, miegymás. A fekete bőrű amerikai szakácsok találékonysága. Lehet, hogy ez a jó, és nem a paprikáscsirke és töltött káposzta. Az Új megismerésének ára van.

Adenbe érkezésünk előtt feltűnt, hogy a talaj néha előbb érkezik a cipőtalpához, mint várnánk. Néha azonban nagyobbat kell lépni, hogy ugyanazt elérjük. Egyszerre hihetetlen hőség támadt, a nap tűzése a fedélzeten kibírhatalanná vált. Aden kikötőjében lehorgonyoztunk néhány órára. Egyszeriben körülvették a hajót kis csónakjaikkal az arab árusok. A fedélzetről kihajoló utasok és a több emeletnyi mélységben sajkáikon ringó levantei kereskedők élénk alkudozásba merültek, ezerféle portékáikat ajánlgatva lenn, fenn pedig a vevők ujjakon mutogatták a felajánlott összeget. Az üzlet megkötésekor az árusok valamilyen pörgőcsigás huzalt dobtak fel, az arra erősített kis tartályban küldték a magasba az árucikket, és abban kellett az érte járó összeget leküldeni. Én a tűző napot kivéendő, egy fehér trópusi szafari-sapkára alkudtam, az öt dollárból négy dollár, majd három lett, s kettőért megindult fölfele a sapka. De nemcsak a sapka indult meg, hanem – a gyomor is. Mégpedig teljes erővel. Ahogy az érkező sapka fölé hajoltam, a rekeszizmok föllökték a lekváros halfasírtot a szájüregbe. Fuldokolva kirántot-

tam a szafari-sapkát a kosárból, behánytam, és az egészet visszadobtam a tengerbe. Hátrátántorodtam, alulról arab átkozódások foszlányai hallatszottak.

Ez volt a kezdet.

*

Bimbózó és akaratlan rasszizmusom tehát a szó szoros értelmében a gyomorból jött. A későbbiekben ismételten fellángolt, célpontot változtatva: ezúttal a hajókonyha fekete bőrű szakácsai és konyhalegényei ellen magasodott, nem kis mértékben vádolva őket e gyomor állapotáért. De ne vágjunk az események elébe.

A hajó elhagyta Adent és kiúszott a nyílt óceánra. Írnám, hogy *méltóságteljesen*, de ez nem fedné a valóságot. Az Indiai-óceán könnyedén elkapta ezt a 37 ezer tonnás vasdobozt – és jól megnézte. Alulról, felülről és mindkét oldalról. A horizonton megindult egy sűrű hegység, és mintha tolnák hátulról, a hajó felé nyomult. Mint rövidesen kiderült, ez egy közönséges hullám volt. A hegyvonulat – úgy tűnt – átdübörög a hajó felett, hullámsírba temetve azt, ehelyett azonban egyszerűen felemelte a hajótestet kb. öt-hat emelet magasságba, egy ideig tartotta, játszadozott vele, majd ugyancsak egyszerűen eldübörgött alóla. A hajó szabadesésben érkezett vissza az illető óceánba, mintha egy felhőkarcoló liftjének dróthuzalai a hatodik emeleten menetközben elszakadnának, és az utasfülke zuhanórepüléssel érkezne a liftaknába. Ez a hasonlat annyiban sántít, amennyiben a lift egyetlen aktusáról van szó: az Indiai-óceán természetéből kifolyólag annyiszor ismétli meg ezt a mutatványt, amennyi ideig egy hajó képes a felszínén maradni. S ez talán kimeríti a *perpetuum mobile* fogalmát.

Magyar ember hullámot csak a Balatonon, valamint a Gellért fürdőben és a margitszigeti Palatinus strandon tapasztalt. A magyar ember hullámvágyára jellemző, hogy eme utóbbi két helyen a hullámigénytől szorongatott fürdőhatóságok kénytelenek voltak mesterséges hullámvázst előidézni, erre a célra tervezett gépezetekkel.

Az Indiai-óceán tengerészének a rettegett balatoni vihar azt jelezheti, hogy lehet lábat áztatni, a lavórban összegyűlt az a kis víz.

Igen, a tengerészek. Mintha más bolygóról származtak volna. A közelítő hullámhegy őket is feldobta az egek felé, csakhogy amikor a taraj tetejére érkeztünk, akkor ezek vagy cigarettára gyújtottak, vagy unottan folytatták azt a tevékenységet, amit *odalent* elkezdtek. Cseppet sem zavarta őket az óceán. Álltak mokányul, mint elmozdíthatatlan, ólomlábú szobrok. Már az első óceáni órákban odatámolyogtam az egyikhez, aki ökölvastagságú köteleket csavart:

– Meddig tart ez még... – kérdeztem két hullámtámadás között.

Nem értette mire célzok, annál is inkább, mert magyarul kérdeztem. Végül – kétségbeesett mutogatásaim eredményeképpen – világgosság gyűlt az agyában.

– Három-négy hétig – mondta. – Aztán lehet, hogy viharos részbe érünk...

*

Az Ausztráliába igyekvő 1300 magyart a kimustrált csapatszállító hajón a lehető legpraktikusabb módon helyezték el a hónapos út időtartamára. A kevés család kabinokat kapott, az egyedülálló férfiak és nők külön hálótermeket. A hálóterem monumentális méretű hodály volt, felében emeletes ágyakkal, másik felében vasláncon himbálózó függőágyakkal. A függőágyak a hajótest himbálózásával szinkronban himbálóztak, a vasláncok folyamatosan és éktelenül csörögtek. Ha valahol lehetetlenség volt az alvás, hát a hálótermekben. Ennek következtében a hajó egyéb helyiségei, folyosói megteltek kábultan heverő utasokkal, akik csörgésmentes éjszakára vágytak.

Külön kell szólni a csapatszállító vécémegoldásáról. Hosszúkás terem, mindkét oldalfal mentében 40-40, a szó szoros értelmében *nyilvános* vécécsésze egymással szemben, minden elkülönítés nélkül. Az ülőkék két oldalán a mennyezetről leeresztett krómozott vasrúd arra szolgált, hogy a székelő utas megkapaszkodjon bennük, ha a hajó rakoncátlankodik. A hajó pedig rakoncátlankodott egész

úton. Apokaliptikus látvány volt, hogy a nap minden percében tízhúsz-harminc ember a rudakba fogódzkodva, egymással szemben, letolt nadrággal ül a vécékagylón és sűrű nyögések közben végzi dolgát. Ez természetesen így volt a női részben is. Az út közepe táján a vécékagylók nagy része eldugult, a kagylók felgyűlt tartalma kiborult a terem talajára és önálló mozgásba kezdett... Az állandó bűz és locsogás, a póre ülepek látványa miatt egy idő után az emberek abbahagyták az emésztés eme végső folyamatának gyakorlását... Ez nem is volt annyira nehéz, mivel a „felszolgált” hajókosztot éppen az uralkodó körülmények közepette képtelen volt legyűrni az ember, vagy ha ez sikerült, rendszerint szájon át visszajött.

Jómagam kósza hányásokkal kezdtem. Ideig-óráig sikerült nagy gyorsasággal elvonulnom valamilyen zugba, amint éreztem, hogy a gyomortartalom megindul fölfele. Egy este azonban hirtelen ért, ritmikusan csikorgó függőágyamban. Mellettem egy igen jóra való debreceni tanító csikorgott, akivel kellemes barátságba kerültem az út folyamán, egészen az említett estéig. A tanítónak vasgyomra és kötélidegzete lehetett, mert belső felépítése, úgy látszik, immunissá tette az Indiai-óceánra és a hajón uralkodó körülményekre. Olyannyira, hogy képes volt valamilyen civilizált magatartásra, felülről és a kultúremler szemléletével és természetesen rosszállásával pásztázta tekintete mindazt, ami körülötte folyt. Eddig a pontig én is azon kevesek közé számítottam a szemében, akiknek sikerült megőrizni emberi méltóságukat. Az ilyen egyénnek tartogatott kitüntető bizalommal fordult hozzám ezen az estén is, mozgó fekhelyükön: – Hát nem szégyenletes – nézett rám mélyen ülő szemével és ráncba húzott homlokával –, hogy milyen mélyre sülyedhet az ember? Nézze, mi van itt körülöttünk... még egy állatnak is nagyobb önuralma, önfegyelme van, mint itt ezeknek... nem gondolja?

Feleltem volna, de e pillanatban éreztem, hogy gyomromból megindul a róka. Függőágyról nehéz lekászálódni, leugrani pedig a láb- vagy a nyaktörés veszélyével jár. A tanító várakozón nézett. Még egy kezdő mosolyfélélet sikerült felbűvölnöm, mint amikor az ember egyetértő magyarázatba kezd, majd – elementáris erővel, vastag sugárban, mint egy tűzhányóból, előtört számból a láva...

Az adeni arab árus után egy debreceni magyar tanító barátságát is elvesztettem.

*

Eltelt néhány nap. A legyengült, sápadt és demoralizált utasok cél nélkül kószáltak a fedélzeten. Egyetlen remény táplálta őket: a túlélés egy új, jobb életet nyújtó Ausztráliában.

Hogyan telt el egy nap az Indiai-óceánon? Az éjszaka és nappal összefolyt, mert az alvás a fentebb jellemzett körülmények miatt rendszertelen és szaggatott volt. Az ember ott és akkor szenderedett el, ahol és amikor éppen erre utasította a megrémült szervezete. A fedélzet és a cigarettafüstös társalgó egyaránt színhelye volt horkoló utasoknak, akik csörgő ágyaikból menekültek, és könyvükbe mélyedt ébereknek, valamint legendázó csoportocskáknak. A reggel úgy találta az embert, ahogyan átküzdötte magát az éjszakán. Gyűrötten, borostásan, a nők zilált hajjal és ideges, öltözéki egyenetlenségeket simító taglejtésekkel. A bőséges reggeli – narancslé, kávé, pirítós, omlett, vaj és gyümölcsíz – máskor étvágygerjesztő tárulkozása most a vágy és undor nehezen elképzelhető keverékével vegyült. A lenyomott reggeli után az ember *útra kelt* a hajón, hogy valamiképpen átküzdje magát a délelőttön. Legfőbb kellék ilyenkor egy zacskó volt, úgy lóbálták a támolygó utasok ezeket a zacskókat, hanyag hanyavetiséggel, mintha afféle szükséges része lenne az öltözéknek, kézításka, szemüvegtok, miegymás.

Az óceán persze megszokható. Ha az ember mellé születik, vagy rajta él. Az óceán külön világrész, a Víz-massza birodalma – hatodik kontinens. Premordiális erők gigászi todulása, mélyről fölfele.

Aki kontinenseket átszelő óceánon utazik, és olyan országból jött, ahol hullámgéppel kell mesterségesen megteremteni a tenger illúzióját, annak a tengeribetegség rövid szüneteiben mégiscsak ámulni való élménnyel szolgálnak a gyomor és az óceán nyugalmanak félórái. A délelőtt a „helyzet” szemrevételezésével kezdődik: körös-körül a szürkészöld víztömeg, a hullámoknak nincs iránya, felfoghatatlan, hogy honnan, hová... Az égbolt és víz háromszáz-

hatvan fokban érnek össze, horizont-érzékelés csak a képzeletben lehetséges, halvány tudata annak, hogy a homorú-domború vetített végtelenségnek valahol azért zömök határai lehetnek. A hajótest realitásán kívül egyetlen fogódzó a Nap, amely végeredményben a *másik világban* is a fejünk fölött függ – ez az égitest most úgyszólván kedves rokonná válik, valami, amit ismerünk, ami familiáris. Fényei azonban már máshogyan törnek meg itt, mint az öreg földrészen. Az óceán egy szeszélyes áramlata máshogyan bánik a napsugárral, mint egy másik áramlat. Üvegöld hullámoszlopok elkapják a fehér szitálást, megpörgetik, átdolgozzák – átfestik. A színtelen napfény hirtelen megszínesedik a víz laboratóriumában, türkizből narancs-sárgába játszik, majd mint egy átfutó felhő az égen, villanásnyi időre áttelepül egy ekként láthatóvá váló másik hullámrendszerre. Amerre a szem ellát, ilyen szivárvány-déliabok csobbannak fel itt-ott a vízen. Ez a nappali tűzijáték néha aztán kialszik egy-egy felhőnyáj érkezéssel. Ilyenkor az óceán sápadtszürkén önmagába omlik mindaddig, amíg a felhőrendszer elvonul a Nap elől, vagy a hajó a felhőrendszer alól.

A délelőtti – és pillanatnyilag szilárd gyomrú – szemlélődő más csodákra is ámulhat jártában-keltében. Az óceán élővilága esetenként jelentkezik a hajó körül. Leginkább a delfinkolóniák láthatók: a levegőbe bukfencezve kelnek ki a vízből, egyszerre nyolc-tíz ezüst-fehér haltest, kecses félkört írnak le a levegőben, majd hosszú orrukkal alátűnnek megint. A hajót rendszerint néhány cápa követi rendületlenül, némi hulladékban bízva. Uszonyuk egyszerre csak sebesen megindul a hajótest felé, azt a hiedelmet keltve, hogy torpedótámadás van folyamatban, vagy kamikaze tengeralattjárók rajtaütése. Ezenkívül számtalan más meghatározhatatlan formájú repülőhal ugrál a hajó körül, erezett pergamen-uszonyok lebbennek, van, amelyik pillanatra megáll a levegőben, mint Nurejev a Hattyúk tavában.

Ebédre hív a sziréna.

Ez rossz hír, mert az ember nem éhes, de tudja, hogy enni muszáj. Azt is tudja, hogy a legyűrt étel hamarosan megtalálja a viszszautat. Ez elkeserítő. Mégis: próba-szerencse. Az ember jóhisze-

műen megindul az ebédlő felé. Az ebédlő hatalmas hodály, hosszú asztalsorokkal, azok két oldalára helyezett székekkel. A terem hosszában az asztalfőkkel egy vonalban húzódik a tálalópult, mögötte nyitott konyharész. A tálalón nyolc-tíz dézsa méretű lábas, ezekből töltik meg étellel a feltornyozott bádogtányérokat. A tányérokat az ügyeletes kukták az asztalra csúsztatják, egyenként és folyamatosan. Az ember továbbléki az eléje kerülő tányért a következőnek, mígnem mindenki előtt ott gőzölög a tál étel. Az ember mély lélegzetet vesz és enni kezd. Egy ideig. Ekkor valaki óhatatlanul tányérja fölé hajol és belehány. A tányérokat lebiztosító kezek – mert a hajó rendületlenül himbálódzik – a szájak elé kaptatnak. Többen ugyancsak rosszul lesznek. Néhány tányér a kezek horgonya hiányában megindul az asztalon és elérkezik egy arrább ülő utas elé. Az utas a frenetikus élmények hatása alatt észre sem veszi, hogy más tányérja került eléje és belekanalaz. Csakhogy az így elszabadult tányér a megtervezett ételen kívül már mást is tartalmaz... A „vendégek” székeiket felborítva a kijáratok felé rohannak, a korlátokhoz. A szakácsok értetlenül néznek, hiszen finom falatokkal szolgáltak: marhasült burgonyával és zöldbabbal, fagyalt, narancs. Mi a fene ütött ezekben a közép-európaiakba, hogy egyszerre ilyen kényesek! A kommunizmus alatt állítólag nem volt mit enniük.

Az ebéd utáni szieszta szájöblögetéssel kezdődik. Időnként pufók zacskók repülnek az óceánba. A cápák nem kényesek. Az utasok kóvályognak a fedélzeten, a maradék tudat azt igyekszik megtervezni, hogy miként lehet túlélni a délutánt és egyáltalán: miként lehet *túlélni*.

A *hosszú távú* tengeribetegség ugyanis legjobban az agóniához hasonlítható, ami már a vége egy betegségnek, és ha a beteg még az eszénél van, akkor tudja, hogy a fennmaradás lehetetlen. A két-három napos tengeri sétahajózás rosszulletei, szédülései, fejfájásai már megtörténtükkor jó viccnek hatnak, lesz mit mesélni a barátoknak, ha holnap kikötünk! Az óceán átszelése az ismertetett viszonyok között nem ajándékoz meg ilyen távlattal. A „kikötő”, „megérkezés” szavak már a másvilág távlati, valami, ami valaha elérhető volt, de szótári jelentésükön kívül nem hordoznak semmi-

féle tartalmat. A képzelet szárnyalását megöli a következő tíz percre fordított túlélési erőlködés. Magyarán: lehetetlen elképzelni, hogy az ember kibírja még két hétig az óceánt ezen a hajón.

De hát akkor mi lesz?!

A délután ennek a filozófiai problémának a jegyében araszol valamiféle végkifejlet felé. Közvetlen a fedélzet alatti folyosón bolyongok az iménti kérdést latolgatva, csodálatosan privát kabinok sora előtt. Tisztek és kivételezett családok kabinsora ez, a hajó arisztokráciájáé. „Remek vécéjük lehet” – sóhajtok, és arra gondolok, hogy ha netalántán kinyílna az ajtó és egy anyaszült meztelen, kígyótestű szőke nő rejtélyes mosollyal így szólna: „Rád vártam egész életemen át, jöjj ide hozzám, és forró vággyal teljesítem, amit kívánsz” – azt válaszolnám, hogy „Magányosan szeretnék székelni. Vezess a vécéhez.”

A folyosó hajlatában az egyik kabin ajtaja küllőiből kiemelve. A kis helyiség előtt öt-hat férfi várakozik, ácsorog. A kabinban nagy falitükör előtt kerekesszéken ül egy férfi, feje fölött fehér köpenyben egészen szabályos borbélymester vágja a haját. A látvány visszahoz valamit a normális életből, igen, borbély, hajvágás, ollócsattogás, olyan ismerős dolog, mint a Nap a fejünk felett. Ahogy nézem a jelenetet, lassan belém költözik valamiféle megnyugvás: lám, az élet nem ez, amin jelenleg keresztülmegyek, itt az állandóság példája, a szárazföld üzen, megvan még, a borbélyság a szárazföld tömör valóságához tartozik, talán jövőkép is?... Ráadásul a borbély cseveg, mégpedig megállás nélkül, ahogy az az óceán-előtti időkben szokásos volt, bűvöli informáltságával a pácienszt, politika, meccs stb. Ami eszébe jut. A látvány úgyszólván groteszk; mintha a Kalahári sivatag közepén egy standon valaki nyakkendőket árusítana. Az illúzió azonban nem tart sokáig: a hajó hátrafele billen, a kerekesszék lakójával együtt kilendül a mester keze alól és a folyosóra gurul. Ott két fogdmeg megállítja és visszalendíti az ajtó nélküli kabinba, ahol a borbély, még ugyanúgy tartja kezét az ollóval. A fej pontosan visszaérkezik kezei közé, és a borbély mintha semmi sem történt volna, folytatja a nyírást és a diskurzust. A normalitás

alakzata összeomlott. Az óceán figyelmeztetett, hogy mégiscsak az Ő törvényei szerint és uralkodása alatt vegetálunk.

A borbély, Gombó Vilmos, volt Dob utcai mester egyébként ámulatra méltó személyiség: talán az egyedüli utas a hajón, aki kibabrált az óceánnal. Mondhatnám, legyőzte azt. Az út elején, még a kegyelemteljes Zeusz égisze alatt a Földközi-tengeren jelentkezett a parancsnoknál, azzal a vágyával, hogy mesterségét szeretné – néhány dollár ellenében – gyakorolni a hajóút folyamán. Gombót az utasok jelentős része hülyének nézte. Végre itt egy alkalom, az életben valószínűleg az egyetlen, amikor tengeren utazhat a magyar, s munka nélküli édes semmittevéssel töltheti napjait, amíg az új hazába érkezik, s akkor ez az ember levonul a hajó sötét gyomrába és megállás nélkül hajakat nyír. Gombó ajánlkozásán azonban kapva kapott a parancsnokság: borbélyt nem adott a haditengerészet, és az utasokon kívül a legénység is igénybe veheti a szolgáltatást. Kinyitatták hát ezt az üres kabint Gombónak, szabályos borbélyszék híján szereztek neki egy kerekesszéket, s kiemeltették az ajtót, hogy mindenki lássa: ez itt a borbélyműhely. Azt gondoltuk, hogy a borbély mazochista, és a szakmában elkövetett bűneiért – borotválás közbeni fülmetszések, idétlen frizurák – önmaga szabta ki saját magára vezeklésként a hajó gyomrában végzendő kényszermunkát. A legénység által kiemelt kabinajtó azért gondolkodóba ejtett: elvégre egy felirat is tudathatná az utasokkal, hogy ez itt a borbélyműhely. Úgy látszik, a parancsnokságnak volt némi fogalma arról, mi várható néhány nappal később az Indiai-óceánon.

Gombó keze közé kerülni felért egy erős idegcsillapítóval. Először is ő volt a Példakép: egyvalaki, aki nem tengeribeteg, amellet jókedvű és tevékeny.

– Az üvegecske sem árt ilyenkor – hunyorgott a tükörbe, és köpenyének zsebéből fésülés közben pálinkás üveget kapart elő bal kezével, s meghúzta. – A lényeg azonban az – magyarázta –, hogy nem tudni, mi van odafent. Itt nincs ég és nincs tenger, uram. Csak munka van. És még keresek is.

– Honnan jött rá erre?

– Olvastam. A Dob utcában, nem messze az üzletemtől, van egy antikvárius. Onnét olvastam egy könyvet valami Conrádtól, aki tengerész is volt és mint fűtő melózott a gőzösön. Hát az sose volt tengeribeteg.

Alighanem ez volt ama ritka esetek egyike, amikor a szépirodalom tanulságai hasznosnak bizonyultak. Kétségtelen azonban, hogy csak egy ember számára.

– Tud enni? – érdeklődtem.

– Csak, ami ehető – felelte, és megcsattogtatta az ollót. – Például zsíros kenyeret...

A „zsíros kenyér” szó megremegtette lábamat. Az emlék. De rögtön utána gyomromat is. Vajon a zsíros kenyér-diéta kigyógyítana a tengeribetegségből?

S ha igen, hogyan szerezhető be ez az egyszerű étel, iskolás éveim tízórai tápláléka? Gombó, mint egy sikeres színdarab felvonásvégének zárómondatát rutinosan időzítő színész – és egyben gondolatolvasó – egy fésűvillantás mögül odavetette: Menjen le a feleségemhez...

Megtudtam, hogy Gombóné a borbélyfolyosó alatt húzódo alagsor egyik termében található. Amikor beléptem, éppen osztás volt: nyolc-tíz jól értesült és frissen nyírt férfi állodogált egy csomópont körül, valamennyien karaj kenyeret faltak. A csomópont maga Gombó néni volt, aki egy üres ládán eltelepedve uralta a mezőnyt. Előtte a földön kék zománccal bevont szabályos zsírosbödön díszelgett, rákapcsolható csuklós fedővel. A néni beléptemkor határozott mozdulattal valamilyen rongyot borított a bödönre, de amint látta, hogy egy familiárisan kóválygó alak lépett be, ismét kitakarta, és folytatta emberbaráti cselekedetét, azaz egy tompa késsel megken- te zsírral a feléje nyújtott karaj kenyeret.

Ennél a pontnál el nem kerülhető Gombó néni megjelenésének ábrázolása. Kendők és egyéb rojtos szélű textília-rétegek borították káposztalevélszerű esésben a terebélyes testet, innen nyílt egy kedvesen mosolygó fehér arc, szürke és zilált hajzattal, amely aztán egy gyapjúsál maradékában és egyéb szövetrészekben folytatódott oly módon, hogy nehéz volt meghatározni, hol végződik Gombó

néni és hol kezdődik egy rövidáru-üzlet anyaglerakata. Az arcon azonban úgyszólván állandó mosoly ült, a minden helyzetben jelenlévő elégedettség bizonyosságaként. Jótékonyság, önfeláldozás, anyaság és a juttatás örömeinek amalgámja ömlött el Gombó nénin, s ez valahogy azonnal nyilvánvalóvá vált, mihelyest az ember elébe került.

– Itt van, ni, aranyoskám – nyújtott felém egy félkaraj zsíros kenyeret –, legközelebb hozzon maga is kenyeret a konyháról. Adnak, ha kér...

Némi gyanúval tömtem számba az Indiai-óceán mannáját. Hátha visszajön? Gombó néni körül az udvartartás azonban meglepően stabilnak bizonyult. Ott-tartózkodásom félórája alatt egyetlen röfögést és nyögést nem hallottam, és a feltáplált utasok mintha magukra öltötték volna a civilizált viselkedés ismérveit: a jövőről folyt a szöveg, tervek taglaltattak. A közép-európai gyomor eledele medicinális hatású volt.

Van valami természetellenes abban, hogy az Indiai-óceán közepén egy amerikai csapatszállító hajó gyomrában egy Dob utcai zsírosbödön funkcionál.

A zsírosbödön mint használati tárgy és totem általában közép-európai spájzok tartozéka. A képzelet és a valóság is oda helyezi. Ha a világ, avagy a történelem kiborul sarkaiból, nem várható, hogy a zsírosbödön egy helyben maradjon. Zsíros kenyéren fellendült érdeklődésem kiderítette a dramaturgiai helyzet létrejöttét.

Gombó néni éppen lúdzsirt olvasztott otthon, amikor férje a műhelyből némileg izgatottan beszólt a konyhába:

– Hagyj mindent, és gyereünk!

– Zsirt olvasztok – felelte Gombóné teljes tudatában annak, hogy ez az elfoglaltság, ha nem is létfontosságú, de önmagáért beszél. Gombó azonban most már leplezetlen izgatottsággal magyarázta, hogy itt áll az üzlet előtt egy teherautó, a sofőr vállalta, hogy mindkettejüket átviszi a határon Ausztriába. A motor berreg.

A cselekmény eme fázisában a zsírosbödön még üresen tatongett a sparhert mellett, várva a nagyfázékban lassan folyékonyra fortyogó libahajakat. Gombó ehelyett zaklatott mozdulatokkal bor-

bélyszerszámokat hajított a bödönbe, pamacsokat, borotvákat, nullásgépet. A szülőföld elhagyásának fájdalmas konfliktusa ezzel kezdődött. A tett ugyanis Gombóné határozott nemtetszésével találkozott.

– Csak nem hagyok itt négy kiló zsírt?! – szólt emelt hangon.

Gombó egyre türelmetlenebbül avval érvelt, hogy szerszámaival jóval több bödönnyi zsírt fog a konyhára hozni. Felesége erre csak annyit mondott, hogy addig viszont enni kell. Ezt nyomatékosan és többször hangsúlyozta. Közben a sofőr egy hosszút dudált, s zajosabbra berregtette a motort. Cselekedni kellett. A nagy kompromisszumok ilyenkor születnek: a kiolvasztott lúdháj percekben belül élénk, fortyogó bugyborékolással a bödönbe került, elárasztva a borotvákat és nullásgépet, a pamacsokról nem is beszélve.

– Mi az istent hoznak?! – hüledezett a sofőr. – Megmondtam, hogy hóbelevancról szó sem lehet!

– Ez kérem – egyenesedett fel már ültében Gombóné –, nem hóbelevanc. Egy óra múlva lefagy. Maga csak vezessen...

A sofőr Mosonszentjánosnál vitte át a kocsit a határon Andauba. Gombóék egy ausztriai menekülttáborba kerültek, ahol a borbélymester gumikesztyűben kivájta szerszámaikat a bödönzsír-sírból és dolgozni kezdett. Felesége a féléves táborélet során még kétszer töltött bödönt, noha hangoztatta, hogy az osztrák lúdzsír nem olyan jó, mint a hazai: szemcsésebb. A marseille-i behajózáskor a bödönt két fogantyújánál cipelő, kissé meggörnyedt házaspár élcelődések és gúny céltáblája volt: – „A koporsójukat nem hozták magukkal?” „Ausztráliában szabadalmaztatni fogják a bödönt?”

Nem telt el két hét az óceánon, és ugyanezek sorban álltak Gombó néni előtt zsíros kenyérért.

*

Vacsoraidő. A zsíros kenyerek azonban mentesítenek a hivatalos étkezés szörnyűségei alól. Messzire kerülvén az ebédlőtől, inkább a fedélzetre megyek, amely most néptelen, mert az utasok vacsorázni vonultak.

A hajóorr irányában állok, szétvetett lábbal, ami nem valamilyen hősi pózról, hanem egyensúlyom fenntartásáról árulkodik. Alattam és előttem a sötét hajótest fújtat, a maradék fantázia felruházza ezt a nem egészen állóképet a lovaglós imázsával, csak hogy a lovat megállíthatja a lovas... Lehunyom a szemem, mert ebben a pillanatban úgy érzem, beállt a várva várt állapot, a közöny az óceán effektusával szemben. A szó szoros értelmében *magamba nézek*, sorra veszem belső szerveimet, majd hogyanem kérdezem őket, épségben vannak-e, működnek-e. Aztán kinyitom a szemem.

Sötétzárkában ébredek. Egy perc alatt lett estéből éjszaka, mint ha egy előadás fővilágosítója kikapcsolta volna a még derengő színpadi világítást. A hajó és a víztömeg egymásba olvadt, nem látja, csak érzékeli az ember, hogy valami kemény találkozik cseppfolyóssal. Halkuló, majd erősödő csobbanások körös-körül. A lassan kilyukadó égbolt aztán némileg helyrebillenti az ember biztonságérzetét: itt vagyunk még e világban, s nem szellemországban, a „túlsonparton”, ahová ismeretlen elemek elragadták az uszályt.

A tárulkozó égboltozat végül is meghatározza a légies horizont és az óceán határait: ahol megszűnik a csillagragyogás, ott kezdődik az óceán. De a mutatvány igazi fénypontja a csillagkép-váltás: a kialakuló, sötétben csillogó horizont egyik távoli oldalán még felismerhető a Göncölszekér maradéka – míg a hajóorr irányába eső távoból feltűnik a Dél Keresztjének első három csillaga. A szó szoros értelmében *útközben* vagyok. Féltekét váltok. Nem tagadható, hogy a messzire sodródó ember életében az élmény, a látvány maradandó szimbolikájú. A száznyolcvan fokos fordulat jelképe. Szabadulás, ugyanakkor az otthonról hozott motyó szorosabbra fogása. A gondolat- és érzelemsorból elterel a fejem felett életre kelő égboltozat: lassanként ugyanis ez a *másik óceán*, a csillagtenger, átveszi az igazi óceán mozgásait. A galaktikák dülöngélnék, lassított hullámzással elvonul egy-egy felhőfüggöny, a felmeredő hajórész – parancsnoki híd? – kettészeli a szikrázás egy területét, s aztán visszaállítja a haladással. Szabálytalan időközökben földközelve érő meteorok hosszú, ezüst csóvája ível és tűzijátékként elhal valahol a távolban.

Zsivaj hív vissza az ebédlőbe. A fények felé botorkálok. Újabb szalonképtelen eseménysorozat – gondolom –, és lapos hasamra szorítom a kezem. Az ebédlőben az asztalok mentén nem ülnek, hanem állnak az utasok. Bádogtányérjaikon ritmikusan dobolnak.

– Mi ez? – érdeklődöm.

– Elegünk van! – világosít fel valaki –, ezt nem lehet megenni, még ha vasból van is a gyomor! Ehető ételt követelünk!

A lázadás kiváltója – ahogy nézem – egy véreshurka-szerű képződmény, valamilyen élénkzöld, mentolszagú szósszal leöntve, mindez pedig egy nyálkásan csillogó lepényen terül el, melyről később kiderült, hogy párolt padlizsán. A zúrre megjelenik a másodkapitány, valaki tolmácsol, a fekete szakácsok az előtérbe jönnek, arcukon az értetlenség és sértődés keveréke.

– Mi kifogásuk van a koszt ellen? – kérdi tolmács útján a tiszt.

A tolmács elmagyarázza, hogy nem ilyen ételekhez vagyunk szokva.

– Hanem?

Nagy felhördülés, jóféle magyaros ételneveket dobnak be az asztalok mellől, a szakácsok a fejüket kapkodják.

– Mondjanak egy ételt – közli a másodkapitány –, és akkor a fiúk azt megfőzik maguknak.

A tolmács segítségével a jelenlévők az egyszerű paprikás krump-lira szavaznak. Ez nem lehet különösebb erőpróba a szakácsoknak. Amazok némi sértődöttséggel tudomásul veszik a döntést, és a konyha mélyeibe vonulnak vissza.

Holnap paprikás krumpli lesz.

*

Az éjszaka közepén visszajött a zsíros kenyér.

A debreceni tanító átköltözött egy másik csörgőágyba, így szerencsére nem lehetett tanúja az eseménynek. A most már rendszeres aktus azonban ezúttal kínzó fejfájással és szédeléssel járt, alvásra ismételt szó sem lehetett. A tehetetlenség és reménytelenség keserűsége áradt el bennem, mint az epeömlés.

Talán lázas is voltam, mert hagymázás képzelődések, szürrealisztikus jelenetek kergették egymást agyamban. Lekászálódttam a csörgő vesztőhelyről, hónom alá kaptam hazulról kimentett Karintykötetemet, belecsavartam magam a Nemzetközi Vöröskereszt adományozta szürke pokrócba, és elindultam a hánytatóan billegő éjszakába.

Pillanatnyi józanodás – keskeny fénycsík egy ajtó alatt – megajándékozott a logikának nevezett kincssel: a középiskolai fizika emlékszilánkjai e helyzetben arról tudósítottak, hogy a merülő testek mértani középpontja őrzi meg leginkább a stabilitást – valami ilyesmi. Eszerint – építgettem magamban a reményt – e hajónak is van valahol lent középen egy olyan pontja, ahol legkevésbé érezhető a hullámozás. Csak meg kell keresni.

Nekiindultam hát a hajó gyomrának. Állandóan mélységet változtató vaslépcsők szakadtak meg biztonsági neonokkal pislákoló folyosókon, hogy újra kacskaringózzanak lefelé. Néhány emelet mélységben úgy számítottam, hogy körülbelül annyi emelet lehet még alattam, mint amennyit megtettem. A következő folyosón abba az irányba botorkáltam, amerre a hajó közepét sejtettem. Kabinsorok helyett itt raktárhelyiségekbe nyíltak a kerek ablakok. Kiszemeltem az egyik ajtót, benyitottam. Félhomályos terembe léptem, olajoshordók, zsákok egymásra rakva, majd egy részük szertesét, mintha valaki megdézsmálta volna tartalmukat, s közben megzavarták, és sietve távoznia kellett. Ahogy behajtottam magam mögött az ajtót, úgy éreztem, hogy ezen a helyen valóban nyugodtabb a talaj. Innen én soha el nem mozdulok – mondtam magamban, és afféle kéjes öröm járta át tagjaimat, mint amikor egy hosszútávfutó győztesen átszakítja a célszalagot és elégedetten elterül a salakpályán. Kiszemeltem egy valamivel degeszre tömött zsákot, ráültem, háttal a falnak támaszkodva. Szemem lassan hozzászakított a homályhoz.

Ekkor vettem észre, hogy nem vagyok egyedül. Szemben velem, mintegy két méterre egy férfi és egy nő mozgott ritmikusan, több összevont zsákon. Az aktus félreérthetetlen volt. Alsóneműjük egy hordóra téve, s most már zajokat is hallottam, sóhajok és lihegések

keverékét. A homályban néha magasba lendült egy fehér, nyúlánk comb, kezek markolászták egymást. A Rákosi-korszakra eső ifjúságom szexuális élményének számított a „Botrány Clochemerle-ben” című francia film, melyben a női főszereplő egy villanásnyira feltárja egyik mellét, semmi több. Ezt a filmet akkoriban barátaimmal kilencszer néztük meg e jelenet miatt. Az ekként túlfűtött képzelet aztán továbbjártotta a forgatókönyv előttünk eltitkolt és lehetséges jeleneteit, hozzáadva némi valóságos tapasztalatot, amit még a rendszer prúd cenzúrája sem tudott betiltani. A homályban mozgó pár ugyanúgy nem zavartatta magát, mint jómagam. Pillanatra megmeredtek, s felém fordították fejüket. Beleegyezőleg intettem, mint egy iskolaigazgató, aki benyit egy osztályba és kézmozdulattal a felelés folytatására bátorítja az éppen a táblánál felelő tanulót. Csakhogy én nem perverz kukkolóként maradtam a helyszínen, hanem olyan kétségbeesett és mindenre elszánt, ereje végén lévő tengeribetegként, aki a viszonylagos mozdulatlanóság oázisára lelt, és eltökélt szándéka, hogy innen aztán nem mozdul, ha fene fenét eszik is! A kamaszkorban oly sűrűn megálmodott jelenet, a szexualitás rejtélye, egy férfi és egy nő közösülése, keblek, farok gömbölyded hullámozása legkevésbé érdekelt. Csinálhatnak ezek, amit akarnak – gondoltam –, a gyomrom ezen a ponton a helyén van – és ez a fő.

A fiatal pár felült. Még most is hallom hangomat:

– Csak folytassák nyugodtan. Én olvasni fogok.

S ezzel felütöttem a térdemre helyezett vaskos könyvet.

A szeretők valószínűleg felfogták a lényemből áradó eltökéltség és megmásíthatatlan elhatározás áramlását, mert szedelőzködni kezdtek. Az ajtóban voltak már, amikor a lány visszahajolt felém és a könyvre mutatott:

– Ha angolul tanulsz, sürgősen keresd meg a szótárban azt a szót, hogy „illem”...

*

Másnap mindenki a vacsorára várt. Úgy tűnt, az utasok a paprikás krumpli mentőövének ígézetében – úgy ahogy – legyűrték undorukat. Délutánig aludtam zavartalanul a hajó felfedezett billenésmentes oázisában, a vacsorára felmerészkedtem az ebédlőbe. Ahogy a lépcsőkön felfele araszoltam, a hajó egyre labilisabbá vált. A talaj kozáktáncot járt a talpam alatt, le- és fölugrott, rendszertelen tánc lépésekre kényszerítve lábamat. Most mulatságosnak tűnt, és a gyomor még nem vette át az óceán öklendeztető ritmusát.

Az ebédlőben mondhatni ünnepélyes hangulat uralkodott. Az osztás még nem kezdődött meg, a szakácsok fényes arccal és széles mosolyokkal sürgölődtek az üstök-fazekak között. Az utasok leplezetlen izgalommal és várakozással fészkelődtek székeikben. A többezer regényben elcsépelet mondat, hogy „a levegő elektromossággal telt meg”, itt valóban érzékelhető volt, s így helyet kér e beszámolóban is. „Három repetát kérek majd” – hallottam a szemközt ülőtől, valaki a kezét dörzsölve a levegőbe csámcsogott, mint amikor az ember régi, nagy lakomák emlékét idézi. Egy idősebb férfi karójára mutatott: – Most hét óra van – mondta –, krump-lipaprikást fogok enni tizenegyig!

Ahogy várakoztunk a beígért csemegevacsorára, egyre inkább megállapítássá formálódott bennem a sejtés: ezek az emberek – velem együtt – *éhesek*, mégpedig az óceán és a hajón uralkodó viszonyok ellenére. Tehát itt valójában mégiscsak a szárazföldekkel körülvevett ország lakóinak *mássága*, azaz gyomrunk *mássága* rosszul-éteink okozója, vizaví a tengerjáró népek kulináris tendenciáival. Miért lenne máskülönben ekkora vágy a *hazai kosztra*, arra, amit csecsemőkorunktól megszoktunk? Az elvárás, hogy például a krump-lipaprikás majd megszünteti az óceán és a WC-terem támadásait. Gombó néni zsíros kenyér-kúrája csak megerősítette ezt a gondolatmenetet. De nem sokáig.

Megkezdődött az osztás.

Először nem láttam tisztán a tényérokra kanyarított ételkupa-cot, mert a hosszú asztal legvégén kaptam helyet. De az osztópult-tól kezdődően lassan erősödő morgáshullám jelezte, hogy ismét valami nem stimmel a koszttal. – Mi a túró ez?! – ordított fel valaki,

és néhányan a magasba emelték teli tányérjukat. Megérkezett az én porcióm is. Ekkor megértettem a zendülés okát: tányéromon egy adag főtt krumpli gőzölgött, tetejére szórt pirospaprikával. Ez volt az amerikai szakácsok paprikás krumpli-értelmezése, a szó szöveg-hű és pontos meghatározása. Krumpli és paprika. Ha polgári bíróság elé került volna az ügy, a szakácsok játszva nyerne: teljesítették a megrendelők kívánságát, ragaszkodva a megrendelés előírásához és tiszteletben tartva a pofonegyszerű igényt, azaz a burgonya és őrölt paprika összeházasítását. Jelen helyzetben azonban szó sem esett legális lépésekről, inkább a francia forradalom légköréhez hasonlatos pszichózis lett úrrá a tömegen. Többen az asztalokra ugráltak, székek emelkedtek a magasba, szitkok áradata görgött a sóbálvány-nyá meredt szakácsok felé. – „Ti zabáljátok meg!”, „Lófasz ez, nem krumplipaprikás!” „Tengerbe velük!” Étellel teli bádogtányérok röpültek a konyha felé, öklök verték az asztalokat. Úgy tűnt, az ebédlőterem megindul a konyharész felé, a zajban kivehető volt egy éles, szaggatott csengő hangja, mint amikor riasztás van a tűzoltó-őrsön.

A konyhapult és az asztalok-székek közötti részbe ekkor mint egy férfibalett táncsora, oldalvást bearaszolt egy sor tengerészgyalogos, elválasztóvonalat képezve a két fél között. Sisakjukon a felirat: MILITARY POLICE. Ennél fenyegetőbb volt az oldalukra szíjazott revolvertáska és a csuklójukon függő fényes, fekete gumibot. „Mi lesz itt – töprengtem. – Évente egy levert forradalom... kicsit sok.” De a zendülés láthatóan alábbhagyott, az indulatok morajjá apadtak, a szembenállás két fél merev és egyelőre feloldatlan konfrontációjává alakult. A katonák sora kettévált és a középén keletkezett űrbe három, tengerészti egyenruhás férfi lépett. Az egyik a már ismert másodkapitány volt, a másik kettőt még nem láttuk a hajón – az úszó város ismeretlen részein teljesíthettek szolgálatot.

Érdekességképpen, a két ismeretlen hasonlított egymásra. Zömök, félmagas férfiak voltak, amolyan kockafejjel, melyet a tisztí sapka még szögletesebbre formált. Mindketten egyforma életkorúak lehettek úgy hatvan körüliek. Az egyik előrébb lépett és általános meglepetésre megszólalt magyarul:

– Üdvözlöm mágukat. Gyuri bácsi vagyok, a hajó... – itt megállt, láthatóan keresve a következő szót – ...engineerje, ...mérnöke. Régen beszéltem magyar. Ide figyeljenek! Itt, aki mellettem áll, az Frank Wassal kapitány, a hajó parancsnoka. Nem kikezdeni vele, ... értik? Jó ember, erős ember. Igen?

Ekkor a szoborként álló és valahová a messzeségbe révedő kapitány anélkül, hogy fejét megbiccentette volna, valamit mondott Gyuri bácsinak. Az így folytatta: – A kapitány úrnak nem tetszik, amit csináltak. Az ő feladata, hogy ezt a hajót felrobbantsa. Azt mondja nektek, hogy... megteszi ezt... veletek együtt. Értettük?

Zavart moraj futott végig az ebédlőn. A parancsnok és a másodkapitány szinte egyszerre sarkon fordultak és kiléptek a helyiségből. A tengerészgyalogosok sorának vigyázállása „pihenj”-szerű lezserségbe váltott, kezük a gumibotokon. Gyuri bácsi előrébb lépett, az ő mozdulatai is megenyhültek.

– Nem jó kikezdeni – mondta –, a kapitány úr nem viccel... Ez a hajó már nincs szolgálatban. – Közelebb lépett az utasok tömegéhez, előrehajolt, mint aki valami bizalmasat akar közölni egy baráti társasággal, hangját is halkabbra fogta: – Tudják, ez a hajó meg van tömve dinamittal. Úgy volt, hogy még áprilisban felrobbantja a haditengerészet... aztán jött a parancs, hogy előbb magukat el kell vinni Ausztráliába. A kapitány úr eléggé rosszkedvű emiatt. Értjük?

– A paprikás krumplijukat is felrobbanthatják! – szólalt meg valami.

Gyuri bácsi arca vörösbe váltott.

– Mit akarnak mágukat? – hangja fojtottá vált. – Egy hét múlva partra szállnak és agyó.

– Ehető kaját – egy hang.

– Káját... – Gyuri bácsi arca értetlenséget árult el. Ez a szó nyilván még ismeretlen volt a századelőn kivándorolt szülő szókincsében, akitől Gyuri bácsi tanulta az ő magyar nyelvét. Néhányan kezükkel szájukba böktek, a hajómérnök agyában világosság gyúlt. – The food – szaladt ki a száján –, tudják, hogy ezek a fiúk – a szakácsok felé mutatott – egy egész tengerészkatonaságnak főztek Koreában and in Japan?! Mit akarnak tőlük?

Az ebédlő végéből egy enyhén sipító női hang válaszolt: – Aranyoskám! Valami finom levest, erőlevest, meg jóféle csirkét, mi-egymást!... Gombóné volt, aki szövetkendőivel az alsó régiókból felérkezett. Taps tört ki, Gyuri bácsi a közönség felé hajoltában megmeredt, mint egy szoborcsoport alakja. Érezhető volt, hogy agya a fordításon erőlködik, az erőlevesen meg a jófélén meg a mi-egymáson. Gombóné pokoli rejtvényt adott fel. Gyuri bácsi agyán átvillanhatott, hogy szülei nagy hibát követtek el, amikor nem amerikaiak születtek. Végül megvilágosodhatott számára a probléma, mert kiegyenesedett és megszólalt:

– Tudtok valaki főzni?

Több kéz emelkedett a magasba.

– Maguk? – Gyuri bácsi összeráncolta amúgy is barázdált homlokát, az arc ellentétesen futó barázdáival olyanná vált, mint egy terület hegy- és vízrajzi térképe. – Well, hát kérek... én beszélek meg a kapitánnyal. Várjanak.

Majd mindenki visszaült az asztalok mellé. Többen enni kezdték a paprikás főttkrumplit – velem együtt. Végtere is az étel nem volt ehetetlen, mint annak előtte, csak éppenséggel az elvárást váltotta fel a keserű csalódás. A szakácsok rémült arcán megjelent a békülékenység angyal-érintése. Széles mosolyok villantak elő a fekete arcokból, hatalmas kavaró kanalak visszaereszkedtek az üstökbe. Fél órán belül Gyuri bácsi visszatért a másodkapitány társaságában.

– Ide figyeljenek, emberek – kezdte anélkül, hogy valaha is tudomása lett volna Alfonzóról, a magyar komikusról, aki ugyanezzel a mondattal kezdte műsorszámait. – Három maguk bemehetnek a konyhába... együtt főzni a fiúkkal.

Nagy hurrázás tört ki és olyan tapsorkán, amelyet talán még Alfonzó sem kapott akkoriban. Gyuri bácsi két tömzsi tenyerét fel-emelve csendet intett.

– A kapitány urat nem idegesíteni. Értik?... – a konyha felé mutatott: – Én beszélek a fiúkkal. Aztán ne legyen több... móka...

A másodkapitány valamit odasúgott Gyuri bácsinak. Az bölintott és hozzátette: – A konyhában nem főzni! Csak mondani a fiúknak, mit, hogyan. És nézni.

Remény és megbékélés atmoszferikus keveréke ömlött el az ebédlőtermen. Mint egy konklúziót elért színdarab felvonásvégének levonuló utolsó szereplői, a tengerészgyalogosok kiaraszoltak a térből. A sötétségben Ausztrália már öt napra közeledett a hajó felé – ha békét kötünk Einstein nevetségesnek tűnő relativitáselméletével.

*

...A legelején kezdve: elutazásod meglepő volt. Éppen kártyáztunk R. Gyuri-éknál, mikor P. anyja beállított, hogy mindketten disszidáltatok. Túl hirtelen jött a dolog, alig bírtunk magunkhoz térni a meglepetéstől. Pesszimista hangulat vett erőt rajtunk. Gyuri bánatában elvesztette minden pénzét a kártyán. Aztán P. hazajött, most hárman tengetjük életünket a nagy magyar fővárosban. Hát apám, ahogy elolvastam leveledet, búskomorság vett erőt rajtam. Micsoda élményeid lehetnek! Mennyire irigyellek, arra nem találok kellő kifejezést. Na jó, most azt mondom: ezt én is megtehettem volna. Nincs igazad!... Úgy látszik, lassan én maradok az egyetlen szabadlábón lévő író. Múltkor az újságban egy kis eldugott hír jelent meg, melyben közlik, hogy mittudomén milyen gyanú alapján őrizetbe vették Zelk Zoltánt, Tardost, Háy Gyulát, Novobáczky Sándort stb. ... Állítólag Déry is ül, az Írószövetséget ideiglenesen megszüntették és kormánybiztost neveztek ki a vezetésükre, amint azt a bányászatnál vagy a begyűjtésnél szokás. ... Én igyekeztem nagyjából mindent megírni, bár még sok mondanivalóm lenne. Címem természetesen a régi, nem amit a borítékra írtam. Azért csináltam így, mert nem akarom, hogy eggyel kevesebb író legyen szabadlábón.

...

...Amilyen megdöbbenő szomorúsággal értesültünk hirtelen távozásod felől, olyan megnyugvással, sőt mondhatnám örömmel vettük a hírt azokból a sorokból, melyeket szüleidnek küldöttél.

Nagyapád napokig zokogott, alig tudtuk megnyugtatni, csak mikor a kedvező hírek jöttek felőled, és amikor jövőd perspektíváit igyekeztünk megjósolni előtte, csak akkor nyugodott meg kissé... Most befejezem, de nagyapád is óhajt néhány sort írni.

„Kedves pici fiam! Drága boldogságom! Frici már megírta, hogy milyen fájdalmasan érintett, mikor megtudtam a te távozásodat, de éppen úgy megnyugtatót először a telefon jelentésed és a további kedves kimerítő leveled... Most pedig befejezem levelem. Áldjon meg a mindenható Isten. Azt a boldogságot és szerencsét, amit a sors tőlem megtagadott, Neked juttassa sokszorosan.”

...

...Személyem okt. 25-én indult el a Déli pályaudvarról Szombathely felé. Sárváron aludtam, aztán 26-án este tízkor átléptem a határt. Mint érdekeséget írom (de szigorúan bizalmasan), hogy eredetileg H. E.-el, C.-vel, A. P.-vel akartam eljönni, de ők bejelentés nélkül 3 nappal előbb leléptek. Most már nem túlságosan érdekes, de jellemző. P. és C. Bécsben megesküdtek. Most már Kanadában vannak. Ausztriában 2 napot töltöttem. Utána egy autóbusz-karavánnal 3 napos felejthetetlen utazás után érkeztem ide, Calambronába... Brazíliával kapcsolatos aggodalmaira köpök: A nagybátyám van kint, úgyhogy valahogy majdcsak el fogom tudni kezdeni az új életemet. Tervem az, hogy az egyetemmel párhuzamosan szerződést kötök valamelyik brazil profi csapattal... Van egy nagy nehézségem, amin ha tudsz, segíts: egész Olaszországban nem lehet kapni magyar-portugál nyelvtant és szótárt. Próbáld meg.

...Csak arra kérlek, amire elutazásod előtt, hogy csak az igazat írni, jól megnézni a dolgokat minden oldalról, mert vannak látszatigazságok. Mint Zelkék esetében is már nyíltan megmutatkozott, nem ismerték fel a fasizmus döntő ismérveit, és mikor már ártatlan emberek pusztultak el, még mindig makacsul ragaszkodtak helytelen irányvonalukhoz. Úgy látom a helyzetet, mint a Müller – most már minden rossz volt, még az is, hogy az állam pénzzel tömte őket... A párt aljas, rossz vezetőitől szilárdan elhatárolták magukat, de korántsem ennyire a „Fehér Ökör” és az „Ilkovi” jellegzetes programlovaigaitól. Péterkém, mikor mi mindannyian alulról szagoljuk az ibolyát, már késő nekik fellépni a fasizmus ellen.

...

...Sajnos, még 240 km-es távolságból is megállapítható, hogy nem vagy eléggé körültekintő! Miért írsz feladót a borítékra? Láthatad, én – mindenre számítva – nem írtam meg levelemben sem a lakáscímet, sem a vezetőkénevet. Hiába nevelsz, ez nem túlzott aggodalom-diktálta figyelmeztetés! Ha

most köztünk lennél, benned is úgy járna a félelem, mint a villanyáram! Az emberek viselkedése azt a látszatot kelti, mintha a történelem furcsa játékából ismét 1951-et íránk, s ott folytatnánk a létküzdelmet, ahol Rákosi annak idején megjelölte. Te el sem tudod képzelni, mennyire nyomasztó a légkör! Férfiak, asszonyok lépdelnek az utcán és mellükön érzik ezt a fujtó malomkövet, ami visszariasztja őket az őszinteségtől, mert az igazságot már elsuttogni sem lehet! Mindenütt mérgező az elkeseredés, de különösen a fiatalok között. Ennek tulajdonítható, hogy 17 társunk nem talált más megoldást, mint kivándorolni...

...Nos, végezetül pedig beszámolok az Írószövetség december 28-i üléséről. Veres Péter elnöki megnyitója után Erdei Sándor emelkedett szólásra... Erdei így összegezte az írók állásfoglalását: „Akik szemünkre vetik, hogy főleg a Rákosi-féle restaurációs kísérletek ellen harcoltunk, vegyék észre, a közvetlenül, a belülről fenyegető és a hatalomban lévő veszély ellen sürgető volt a harc.” Déry Tibor „egyszerű kilengésnek” nevezte a nép megtorlásait, miszerint „a munkásmozgalom legnagyobb és legtisztább forradalma” a november 4. előtti időszakban „egy lépéssel választott el egy boldogabb kor ígéretétől.” Madarász Emil elmondta, nagyon csodálkozik, hogy a jelenlévő 263 író és műfordító közül senki sem „tesz hitet a Munkás-Paraszt Kormány felé”. Az ülés résztvevői határozati javaslatot hoztak, amelyben követelték a fogvatartott írók és újságírók azonnali szabadon bocsátását, megállapították, hogy az irodalmi lapok felfüggesztését, majd betiltását az Írószövetség „a Rákosi-Gerő-féle rezsím egyenes folytatásaként könyveli el, és levelet intéztek a Lettres Françaises és az Humanité szerkesztőségéhez, melyben elhatárolták magukat Bölöni György és Illés Béla cikkétől, valamint interjújától a fenti lapokban.

...

...Itthon semmi újság sincs. Nagyon unjuk a banánt. Tegnap este színházban voltunk. A „Szép kis famíliát” láttuk. Peti! Erdemes hazajönni, és megnézni ezt a darabot. Ilyen jót már rég láttam. (Azért maradj.) Most pedig az ágyban ülök, írok neked és hallgatom a Csárdáskirálynőt. Emlékszel, amikor utoljára közvetítették és Nátalok hallgattuk. Ott volt a Gömbi, a Juli, a Gyuri, Te meg én. Akkor még nem gondoltuk azt, hogy a legközelebbi közvetítéskor így szanaszét leszünk a világban.

...

Kedves Péter, Fricitől hallom tegnap, hogy úton vagy Melbourne felé. Ezt úgy kell érteni, ahogy mindent csinálsz: lassan, megfontoltan: nem túl nagy sietséggel. Tehát minden valószínűség szerint egyelőre Bécsben ülsz, pipázol és talán tavasszal nekiindulsz. Azért írok, hogy elbúcsúzzam Tőled, és hogy érezd, hogy barátod voltam... Főképp pedig arra kérek, tartsd velem a kapcsolatot, íj... Azonkívül, hogy Apád is barátom volt, köztünk olyan kötelék alakult, hogy örülnék, ha én lennék az, aki a távolból a szellemi összekötő lennék Közted és az Otthon között. Szeretném persze, ha nem válnál teljesen ausztrállá és ott is babusgatnád a magyar kultúrát, mert ki tudja, nem jössz-e valaha vissza azért, hogy büszkék legyünk Rád. Nos, öregem, maradj Te az én fiatal, sokat tépelődő, de sokat is gondolkodó, nagyon előre iparkodó Péter barátom, és ne feledkezz meg azokról, akik szerettek.

*

A következő napok meghozták a gyomor és az óceán aránylagos békéjét. A magyar szakács-kibiceknek sikerült rávenni a konyhai személyzetet az ételek elkészítésének némi módosítására. Az első „új” vacsora fasírhús volt hagymás burgonyával, másnap délben pedig kitűnő birkapörkölt. A fekete szakácsoknak is megvolt a maguk mulatsága: földön fetrengtek a nevetéstől, amikor a magyar tanácsadók arra akarták őket rávenni, hogy kivájt zöldpaprikákba vagdalthúst gyömöszöljenek, és ezt paradicsomlében megfőzzék! Mindez éppen jókor jött, ugyanis Gombóné bődönjéből kifogyott a libazsír, és a régi körülmények mellett ez éhhalállal fenyegetett. Rejtély azonban, hogy a megváltozott körülmények áldásossága milyen arányban köszönhető az óceán elnyugvásának és a hazai koszt visszatértenek.

Magam is visszatértem a napokkal előtte felfedezett raktárhelyiségbe, nemigen bízva az óceán kegyelmében. A civilizált állapotok beköszöntével sort kerítettem némi szellemi tevékenységre is. Sorra újraolvastam a köteg levelet, melyeket ausztriai tábori életem folyamán kaptam. A magyar–angol szöszedet egyre sűrűbben forgott kezemben. Két nappal állítólagos megérkezésünk előtt egy este

vacsora után raktári magányomban merengtem, amikor lépések hallatszottak a folyosón. Valaki benyitott. Most már titkon reméltem, hogy a szerelmespár tér vissza, és én mint civilizált kukkoló, teljes figyelmekkel tanúja lehetek működésüknek. Ehelyett azonban Gyuri bácsi lépett a helyiségbe, és felkattintott egy eddig általam fölfedezetlen fali kapcsolót. Karbidlámpaszerű fény keletkezett. Gyuri bácsi, miként a kapcsolót, engem is fölfedezett az olajshordók és szalmazsákok között.

– Itt mit csinálsz? – érdeklődött.

– Túlélek – mondtam.

A hajómérnök arca még a karbidlámpa fényénél is elsötétült. Ismét beleesett egy számára halaványan pislákoló nyelv kegyetlen csapdájába, a spanyol inkvizíció furfangos kínzóeszközeinek egyik maradványába. Hirtelen szájalom fogott el: s nem is Gyuri bácsi küszködése felett, hanem magam iránt: vajon egyszer én is így küszködök majd azzal a nyelvvel, melyet oly biztonságosan forgatok? Néhány másodpercig csak egymásra meredtünk. Villanásnyi helyzet az óceánnyi időben, amikor két ellentétes irányú bolygó röppályáján fedi egymást. Az elvesztett nyelv és az elveszthető nyelv. Hathónapos távollétem a magyar nyelvterülettől ezekben a pillanatokban vált számomra érezhetően véglegessé, ugyanakkor elfogadhatatlanná. A hajómély karbidfénye a mellettem heverő levélkötegre esett, mintegy nyomatékot kölcsönözve az ágaskodó dilemmának. Gyuri bácsi legyintett:

– Értelek nem... nem baj. Tudod, te hol vagy?

– ?

– Ülsz dinamiton. No nem itt – a hajómérnök a földre mutatott – alattad. Jó lesz elmenni innen... értjük?

– Miért most szól? – szaladt ki a számon.

Gyuri bácsi széttárta két karját, s kört írt le a levegőben, mintha valami nagy horderejű dolgot csak a gesztikuláció segítségével lenne képes kifejezni. S így is volt:

– Nagy, nagy viharosság lesz... jelzik, órák múltán. Mindenki le a fedélzetről, alá! Úton vagyok, a robbanókat... biztosítani. Scram!

Ziláltsága ellenére is világos beszéd volt. Gyuri bácsi elszelelt, sietve kiléptem a raktárból és felfelé botorkáltam. A fedélzeti ajtónál már tengerész őr állt, nem engedett senkit a fedélzetre. Ominózus jel volt, hogy az illető derekán kötél csavarodott, egy ajtó melletti rúdhoz erősítve. A folyosókon riadt embereket tereltek a tengerészek, akik most fényes, viaszosvászon-szerű esőköpenyekben közlekedtek, Eleddig zárt helyiségekbe kerültünk, épphogy a vízszint fölé, ahogy a vastag üvegű kerek ablaknyílásokból megállapítható volt. A közelgő viharról már mindenki tudott, raktárhelyiségem magányában elmulasztottam a bejelentéseket és sajnos azokat az előírásokat is, melyeket okvetlen be kell tartani a következő nyolctíz óra folyamán. Sietve érdeklődtem ezek felől, de mindenki izgatott volt és sietett, félmondatokban válaszoltak, nem sokat tudtam meg e foszlányokból.

Mindenki az ablakokat nézte. A vízszint a kajütökre méretezett ablakok alsó szélét csapdosta. Kis idő múlva megjelent a másodkapitány, és egy tolmács útján közölte, hogy a jelzett vihar, „turbulencia”, csak órák múlva várható, aki akar, menjen fel a hálóterembe és aludjon, nincs ok különösebb pánikra, az ausztrál partok közelében vagyunk már, és az óceán ezen a részen szokásosan vadabb, megint azt a szót használta, hogy „turbulent”.

Sokadmagammal felszedelőzködtem és felmentem a hálóterembe. A függőágyak tűrhető szinkronban csikorogtak, avagy már megszokhattam e folyamatos zajt. Felmásztam az enyéimre és lehunytam a szemem. A hajó most egyenletesen himbálódzott, akár egy hintaszék vagy egy ringatott bölcső. Egy idő után a láncok csörgése is ütemessé vált, valamilyen zeneiséget véltem kihallani, ritmust, ütőhangszerek fojtott hangolását. „Miért vagyok itt?” – tettem fel magamnak a naív kérdést, a gondolatok tompán és kuszáltan keringtek agyamban, hét hónappal ezelőtt még a rommá lőtt budapesti nagykörúton botladoztam a felszakított villamossínek között, igen, talán *éppen ezért* vagyok most itt az Indiai-óceán közepén, de hát hogyan is lehet elhagyni azt a várost, ahol barátok, színházak, család vettek körül, és ahol olyan graffiti olvasható a romos házfalon, hogy „SAROKLAKÁSÁT EGY LÖVÉSSSEL LEVÁLASZTOM.

GREBENNYIK HADSEREGTÁBORNOK”... És a könyveim... Meg aztán az igazi zsákbamacska: vajon megéri-e? A kíváncsiság jutalomban vagy büntetésben részesül? Hazakerülhetek-e valaha... és Ausztrália. A ringatás ismert hatásával ellentétesen, nem kábulat jött rám, hanem éppen a nyugtalanság hullámai. Miért éppen Ausztrália? Amerikába is mehettem volna... vagy ottmaradni Bécsben, első fel szabadult kószálásaim színterén, közel az országhoz... De az utazás!... Ez a serkentő szomjúság ismeretlen és távoli tájak iránt, iskolai földrajzórák kecsgetető ajánlata, „ha valaha egyszer eljuttok a trópusokra”, a nosztalgikus térképnézések. Illyés verse „...ha legalább a gondolat, megutaztat szűz szigeteken, hol nyártól nyárig süt a nap, és ami jó, minden szabad”.

Ahogy így, eme nyugtalanító gondolatok levében főve töprengtem a nagy dobbantás értelméről és annak vitathatóságáról, észre sem vettem, hogy a ringatás vehemensebbé vált, a lánccsörgés élesebbé. Ahogy ocsúdtam, már erősödő mormolást lehetett hallani, mintha a falakon kívül egy mély hangú férfikórus kántálása hörgésekbe fulladna. Hirtelen – kívántam a vihart! Dac és a katarzis iránti vágy fogott el, végső nekifeszülés az óceánnak, önbüntetés és – talán valamiféle győzelem.

Az utasok ugrálni kezdtek az ágyakról, ami egyre nehezebbé vált a pendulumszerű kilengések miatt. Néhány rosszul kiszámított ugrás után a visszazuhanó függőágy fejbe verte az illetőt, többen elfekve maradtak az ágy alatt, valaki kezét fejére szorítva bukdácsol, ujjai közül vér szivárgott. „Mindenkire lefelé!” – hallottam egy hangot, a hajótesten dörömbölt az óceán, féloldalra dőltünk, bőrröndök, csomagok röpültek az ágypárnák alól. Egy alsóbb helyiségbe dőltem többedmagammal, itt a vastag, kerek ablakok állandóan víz alatt voltak, pedig ez a terem állítólag két emelettel volt a vízszint felett. Mindenki fogódzkodni igyekezett valamibe, de óhatatlan volt, hogy az emberek egymásra boruljanak, kéznél lévő fogódzkodó híján elkapják egymást és szorosan tartásuk addig, amíg a hajótest a másik oldalára fordul. Akkor aztán ellenirányba fordultak/tunk, várva az ellenlökést. Mindennek valamilyen groteszk koreográfiája volt, egy modern balett ismétlődő jelenetei, a szerep-

lők szeméből sugárzó rémület megfelelt a forgatókönyv utasításának, és még az aláfestő zene: a hullámok dörömbje és szörcsögése, a félig rögzített berendezési tárgyak érces koppanásai is ijesztő crescendóban kísérték a „cselekményt”. A szóbeliség sem hiányzott a zűrzavarból: mondatfoszlányok, imarészletek és átkozódások kavarogtak a levegőben, egy női hang úgyszólván pontos időközökben ismételte: – süllyedünk? – A legemlékezetesebb mondat azonban egy idősebb, pokrócba burkolódzott, sovány és beesett arcú férfi szájából hangzott el: – Én, kérem, fogtechnikus vagyok, de azért ilyesmit még nem éltem át! Szólni kéne a parancsnoknak, hogy ebből elég!

A *turbulence* egy nappal és egy éjjel folyamatosan tartott. Az utasok rémülten vándoroltak a hajóban, falaknak dőlve, előre bukva, hátraesve, akként, ahogy Zeusz főisten utasította ügyeletes alattvalóját, Poszeidont. Ketten lábukat törték. Gyuri bácsi időnként megjelent terpeszállásban, vagy egy olyan pozíciót felvéve, ami a lovaglásra emlékeztetett, ahogy abban a percben a hajó vízbéli helyzete megkövetelte. Látható volt, hogy az öreg tud valamit a tengerről. Szemlét tartott az utasok felett. Nemigen értette, hogy szemléje során részben ugyanazokat az arcokat látta különböző helyiségekben.

– Vándorlanak máguk? – érdeklődött.

– Sok iker van itt – felelte valaki. Gyuri bácsi legyintett, mint aki feladta a harcot a magyar nyelv tüzetesebb megismeréséért.

Amikor már úgy látszott, hogy a szenvedés tűrésfoka elérte a legfelső határt, a hajó mozgása alábbhagyott. A vehemens lökések amolyan lassú ringatózássá szelídültek, a kajütablakok időnként kiemelkedtek a vízből és szürke égdarabokat mutattak. Amit vihar-ként éltünk meg, az – mint később kitudódott – az Ausztrália dél-nyugati partjait mosó óceánrész jellegzetes vízmozgása. Mintha az eladdig korlátlan hatalmat és szabadságot élvező vízmassa megérezné a szárazföld fenyegető közelségét, a hullámtörő többmillió négyzetkilométer szilárd földgátat és mint a betört paripa, utolsókat rúgkapálna.

Többedmagammal felmentem a fedélzetre. A hajó csöpögött, minden sós és nedves volt. A vízre néztem: apróbb, „normális méretű” hullámok nyaldosták a hajótestet, mint a kezessé szelídült kutya a gazda cipőjét. Valami olyasmit éreztem, hogy legyőztem az óceánt. Prózaian: túléltem... Még prózaiban és az igazsághoz még közelebb: hogy az óceán kegyelméből továbbra is életben vagyok. Végül is majdnem hálát adtam az óceánnak. De hát ez már a halál torkából visszatért ember túlradó öröme.

Hajónk Fremantle öblébe érkezett, az első ausztráliai kikötőbe. A partról mólók körvonalai bontakoztak, raktárépületek úsztak. Egy kis vontatóhajó levált az egyik dokk széléről és szétcsapva a hullámokat, hajónk felé közeledett. A fedélzet lejáró-részen már sorban álltak az emberek. Hirtelen szédülés fogott el. A partvonal meggörbült és hullámzott, az egyre közelebbre kerülő dokkrendszerből ágaskodó daruszerkezetek meg-meghajoltak. Behunytam szemem, mert éreztem, hogy az óceán búcsúzik, mozgásának szellemfájsait érzlelem. Ez az egyensúlyzavar nem tartott sokáig. Amikor feltekinttem, már minden a helyén volt. A kikötői móló felé ereszkedő rámpa tövében két alak várakozott, ausztrál földre lépni készen. A lábaikhoz helyezett útipoggyász szürkésbarna domborulatai közül még a fedélzet távolabbi részéből is kivehető volt egy kékre zománcozott hasas edényféle, két fogantyúval és rácsatolható fedővel.

ELSŐ LÉPÉS A KAPITALIZMUSBA

Ausztráliába érkezésem után felvettek segédmunkásnak egy melbourne-i textilfestő üzembe. Beosztottak egy gép mellé, és a munkavezető elmagyarázta, mi a feladatom. A „gép” két óriási spulniból állt, az egyikre két méter szélességben vagy ötszáz méter hosszúságú festetlen vászon volt felcsavarva, ami egy hajtómotor segítségével megindult és rácsavarodott a gép végén elhelyezett másik spulnira. A csigalassúsággal utazó anyagszalag áthaladt a gépezet közepén forgó két rézhenger között, és így kivasalva csavarodott a másik spulnira. A vászontömeg százméterenként összevarrt részekből állt, s nekem az volt a munkám, hogy amikor egy ilyen varrás a hengerekhez ért, akkor egy fogantyú lenyomásával a hengerek szétváljanak, és vasalás nélkül átengedjék a varrást, majd önműködően ismét összezáródjanak. A munkavezető felvilágosított a „munka” fontosságáról is: a hengerek finom ötvözetekből készültek, s keménységük ellenére annyira érzékenyek, hogy a varrások vonala beléjük nyomódna. Ebben az esetben új hengereket kéne beszerezni, tetemes költséggel.

A munkavezető biztató mosollyal vállon veregetett és felültetett egy magas székre a fogantyú mellé. Csak nézzem a vásznat és figyeljek a varrásokra. That is all.

Az elején tetszett a dolog. Végül is üldögelnem kell csak és nézni, mindezt napi nyolc órán át heti tizennyolc font fizetésért. Akkoriban heti 7 fontból úgyszólván fejedelmien lehetett élni: enni, inni, lakni, szórakozni. Az ember a maradékot a bankba tette, és az így könnyedén összespórolt pénzből rövid időn belül autót és házat vehetett. Érdemes volt hát ezért az üres vásznat ügyelni.

Mindössze a tempóval volt baj. Ugyanis a varrástól-varrásig tartó száz méter közötti idő másfél óra volt. Kiszámítható, hogy ebben az iramban naponta egy spulni vásznat „termeltem”, s ez idő alatt fizikai megterhelésem kimerült ötszöri karemelésben a fogantyú felé. Már az első napon arra gondoltam, hogy ha egy közönséges csiga versenyre hívná a vászonghengert, kenterben győzne. Egy idő

után ficáncolni kezdett bennem a türelmetlenség. Ebédidőben megszólítottam a munkavezetőt: – Muszáj ennek a gépnek ilyen lassan menni? Nem lehetne valamelyest felgyorsítani?

– Lehetni lehet – mondta –, de nem lehet.

Értetlenül néztem rá.

– A szakszervezet ellenzi – tette hozzá –, munkásvédelem...

Néhány napig igyekeztem lelkiismeretesen fixírozni a vásznat. Nem volt könnyű. Arra gondoltam, hogy a szakszervezet túlzásba viszi a dolgot. A munkakörülmények fizikai részét védelmezi, de figyelmen kívül hagyja a munkás elmeállapotára leselkedő veszélyeket. A kapitalizmus ördögi ravaszsággal kizsákmányolja és tönkreteszi a dolgozót anélkül, hogy fizikailag igénybe venné. A *kizsákmányolás* azonban nemigen fért bele hevenyészve összehozott konklúziómba: végtére is a vasfüggöny másik oldalán tanított kapitalizmus-értelmezésben nem esett szó rövid időn belül megszerzhető házról és gépkocsiról – nem is szólva erős szakszervezetekről. Ugyanakkor arról sem volt szó, hogy mindkét rendszer hagyja a munkást megőrülni egy vászontekercs előtt.

A kényszer végül is újításra ingerelt. Rájöttem, hogy tulajdonképpen fölösleges állandóan az anyagra meredni – elég, ha jobb tenyeremet a csigaként mászó vásznon tartom és *érezem* a varrás érkezését. Eközben ugyanakkor ölemben tarthatok egy könyvet és olvashatok. Így is lőn. A hidraulikus fogantyú összezáródása utáni másfél órában átengedtem magamon a hozzáférhető irodalom jó néhány gyöngyszemét. A munka kezdett érdekessé válni. Maugham, Van Loon, Krúdy, Camus kiigazították a szakszervezetek figyelmetlenségét. A munkavezető lépteit hallva igyekeztem eltakarni az ölemben lévő könyvet, úgy véltem azonban, hogy néha észrevette, de nem szólt. Valószínűleg attól tartott, hogy ha szóvá teszi, meggyűlik a baja a szakszervezettel.

Az anyag lassú vonulása közben mohón pótoltam azokat a szellemi párlatokat, melyektől elzártak az ötvenes évek magyarországi hatalmasai. Így a csiga-gép mellett tárult fel számomra Stefan Zweig világa, a „sakknovella”, a „Búcsú a tegnaptól”, „Magellan”, a „Három legenda”. Egy alkalommal éppen a „Stuart Mária” vége felé

jártam, igen belemerülve a középkori angol történetbe, amikor a munkavezető vállamra tette a kezét. Felrezzentem.

– Hol tart? – érdeklődött.

– Stuart Mária lefejezésénél.

– Az anyagban hol tart... hány méter van hátra?

Még ebből sem lett baj. A későbbiekben azonban éreztem, hogy a munkavezető valahogy mégis értésemre adná enyhe rosszallását. Többször jött a gépemhez, kerülgetett, mérte az anyagot, s közben az ölemben fekvő irodalom felé sandított. Egyszer aztán azt mondta:

– Ide figyeljen... maga nőtlen ugye? Az éjjeli műszakra kellene valaki, egy géphez. A családosak nem vállalják. Érdekli a dolog? Több a pénz és ezenkívül tizenkétórázhat...

Elvállaltam. A munkavezetőnek nagy kő eshetett le a szívéről: nem kellett egy szakszervezet által védett munkást elbocsátania, ugyanakkor megszabadult egy deviánstól, minthogy az éjjeli műszakban más volt a munkavezető.

Este hétkor álltam munkába, reggel hét óráig. Az a gép, amelyet kezelnem kellett, annyiban volt az előbbi folytatása, hogy az előbbin áterezstett spulni-hengert ide tolták, egy nagy, téglalap alakú kemencébe, ahol az anyag számtalan kisebb hengerre csavarva ismét kijött a másik oldalon, már laza lapokban, egy kosárba esve. Eközben a kemencébe befújatott forró levegő által csontszárazzá vált – ez volt a tulajdonképpeni cél. Munkásságom abban merült ki, hogy a kemence oldalán található gombok megnyomásával az anyag vége felé a gépet leállítsam, s befűzzem az új anyaghengert, majd ismét megindítsam. Szerencsére a munkavégzés irama ezúttal tőlem függött, három különböző gombbal szabályozni lehetett a sebességet. Ezt kihasználva, felgyorsítottam a folyamatot. Az éjjeli műszak amolyan langyos fürdő, a gyár félgőzzel dolgozik, az álló gépek körül kialszanak a fények, csak néhány munkás téblábol a működő masinák mellett. Az éjjeli munkavezető nagyrészt az egyik fal melletti üveglitkájában teázik és rádiót hallgat. Nagynéha inspekcióra indul, ilyenkor nagyokat nevetve adomázik a munkásokkal, a termelés láthatóan a legkevésbé érdekli, hiszen minden

megy a maga lanyha módján. Első éjszakámon – mint „új” emberhez – odajött hozzám:

– Ron – a kezét nyújtotta. Én is megmondtam a nevem. – Mind egy – legyintett –, én Johnny-nak hívlak. Ezzel hátba vágott és ott hagyott.

Elhatározása nem okozott bennem személyiségváltozást. A leglassabbra állítottam a gépet és ugyanúgy belemerültem olvasmányaimba, mint a másik gépen. Amikor az anyaghenger a végéhez ért, egy újabb gombnyomással leállítottam a gépet és egy másik kosár árut fűztem be, üres kosarat helyezve a masina másik oldala elé. Néhány nap múlva egy este, amint munkába érkeztem, Ron hozzám sietett: Johnny... milyen sebességet használsz?

– A leglassúbbat.

Fejét csóválta: – Baj van. Az anyagod reggel csontszáraz volt, a műszak nem tudott dolgozni vele... Leküldtük újramosni. Ezentúl középsebességgel dolgozz, ha a hőmérő a vonal felett mutat, rákapcsolhatsz a maximum sebességre. Right?

– Right – feleltem – Hol az a hőmérő?

A munkavezető kézen fogott, mint egy gyereket és a gép másik oldalához vezetett. Az oldalfalból valóban kikandikált egy vastag üvegcső, piros higanyszállal és rovátkákkal. – Jártál már erre? – kérdezte, de ezúttal a hátbavágás elmaradt. Úgy tűnt, mintha roszszallaná tájékozatlanságomat.

A munkahelyváltoztatás jelentős esemény az ember életében. Az országváltoztatás egy új és eladdig ismeretlen nyelvvél megspékelve még inkább az. De a *társadalomváltoztatás* egyenesen megrázó, olyasféle, mintha valaki beugrik a mélyvízbe, hiszen tud úszni, de a vízben kiderül, hogy az addig tanult tempók egyszerűen nem érvényesek erre a vízre, ebben a vízben máshogyan kell tempózni, hogy felszínen maradjon az ember. A mögöttem hagyott *szocialista társadalomban* az volt a tapasztalat, hogy a munkát nem kell elvégezni, csak úgy kell dolgozni, hogy annak látszólag értelme legyen. Ez talán kimeríti a lógás fogalmát. A folyamatot szigorúan ellenőrző munkavezetők, normások, személyzetisek, párttitkárok, ellenőrök számára ugyancsak az volt a lényeg, hogy tevékenységükért haza-

vihessék azt a fizetést, ami valamivel több, mint azoké, akiket ellenőriznek, továbbá, hogy lojálisnak látszó párthűségükkel lehetőleg elkerüljék az internálótábor és az Államvédelmi Hatóság börtöneit. A munkás, azaz a „dolgozó” személyes érdeke az volt, hogy ebben a keretben enyhén szólva ne erőltesse túl magát. A munkahelyen töltött órákért kapott bérezés épphogy fedezte a létfenntartást. *Jobban dolgozni* ugyanazért a bérért, gondosnak és lelkiismeretesnek lenni, *értelmesen* termelni, igazán hasznosnak lenni – erre nem ösztönözte egyedeit az egypártállam szerkezeti felépítése. A munkaerőcsere mint olyan a magánvállalkozások távoli kódéből derengett csak, soha el nem érhető délibábként, egy teljes generáció nőtt fel a munkahelyi lógás „etikáján”.

A munkához való eme viszonyt hoztam én is magammal, magamban. Az ember tudja, hogy a földrajzi rendszerváltás után valódi lehetőségek nyílnak meg számára, de a kezdetekben még mindent a régi beidegzéssel igyekszik magáévá tenni. A horizonton karnyújtásnyira ott az autó és a családi ház, a fizetési boríték a többszörösen elszámolt túlórapénzzel, a bankbetét növekszik – én pedig úgy töltöm a munkaidőt, mint odahaza az Épületvilágítás-szerelő Vállalat raktárában. Valami nem stimmelt, de kellemes volt. Egyelőre.

Magánéletem azonban nem volt. Reggel hétkor befejeztem a munkát, otthon megreggeliztem, kilenckor ágyba mentem és átaludtam a napot. Délután ötkor felkelés, hétre már átléptem a gyárkaput. Gépem szolgálai asszisztált olvasásom ritmusához, az újonnan felfedezett hőmérő lelkiismeretesen jelentette a gép belsejében uralkodó állapotokat, minden tíz elolvasott oldal után megnéztem a hőmérőn, hogyan állunk, és visszatértem a következő tíz oldalhoz. Csakhogy lassan elfogytak az olvasnivalók, mivel egyszerűen nem volt időm könyvek után nézni. A lógásra nevelt ember leleménye azonban kiegészített: következett a levélírás. Kis asztalkát kerítettem a gép mellé, táskámba tettem köteg levélpapírt, borítékot, golyóstollat, s éjszakánként megírtam átlagban négy-öt levelet a világ különböző tájaira szakadt és otthon élő barátoknak.

Egyik éjjel eddigelé számomra ismeretlen, elegánsan öltözött, csokornyakkendős úr állt meg asztalkám előtt. Megérezve, hogy az illető nem lehet akárki, felemelkedtem, de a csokornyakkendős úr nyugalomra intett és gépemhez lépett. Egyenesen a hőmérőcsőhöz ment, aztán az egyenletes sebességgel kigördülő áruhoz, belemarkolt az anyaghalmazba, két tenyerével egymáshoz dörzsölt néhány leomló textíliát. Ekkor futólépésben, látható izgatottsággal odaérkezett a munkavezető is, mint aki nagy nehezen utolér egy pályaudvarról kifelé tolató személyvonatot.

A két férfi az óriás anyagkosárra dőlve beszélgetett, időnként belemarkoltak a leszálló anyagba, mintát vettek, a fény felé tartották, szélteben húzogatták, valószínűleg a rugalmasságát próbálgatták. Nem hallottam, mit beszélnek, mert gépem másik végében álltak. Aztán mintha barátok lennének, elsétáltak a géptől és eltűntek a biztonsági fényekkel gyéren megvilágított masinériák között.

Ennél a pontnál jobbnak láttam abbahagyni a levélírást. Úgy fél óra múltán Ron visszajött hozzám, arcán azzal a fáradt mosollyal, amely az éjszaka közepe utáni órákban ömlik el az ember ábrázatán, ha muszáj ébren lennie. Nagyot ásított: – A tulaj néha idelőki a pofáját, ha éjjel hazafele tart egy partiról... – magyarázta. – Rendes fickó, ... nahát! Azt mondta, hogy te remekül dolgozol.

– Én??

– Úgy ám! Hogy még jegyzed is a munkamenetet a gép kezelése mellett... A feldolgozott anyagod őszerte elsőrendű. Azt akarja, hogy nappali műszakra menj... ahol a többiek láthatják, hogyan dolgozol.

Elámultam. A munkavezető észrevette ámulatomat, és sietve hozzátette:

– Nem most rögtön. Gondolkozz ezen. Csak ha beleegyezel...

– Mit tehetek én a nagyfőnök akaratával szemben?

Ron nem válaszolt, csak barátságosan mellembé boksolt és eltávozott. Másnap este a műszak megkezdése után felkeresett gépemnél egy overallos, munkás külsejű férfi, aktatáskával hóna alatt. Kezet nyújtott, bemutatkozott.

- A szakszervezettől vagyok - kezdte -, hallom, hogy át akarnak helyezni nappalra.

- Így igaz - mondtam.

- Ha nem akarod, nem kell elfogadnod az ajánlatot.

- Hogyhogy, nem elfogadni... a tulaj nem tett ajánlatot, hanem rendelkezett.

A férfi arca vörösbe váltott és aktatáskáját odacsapta kisasztalomra:

- A rohadt életbe...! Ez a pénzeszsák azt hiszi, hogy övé a gyár! ... well, hogy kapitalista létére úgy mozgathatja a munkásokat, mint a sakkbábukat. Csakhogy mi a jogainkat nem hagyjuk! Mi az álláspontod?

A szituáció meglehetősen váratlanul ért.

Először is a gyáros félreértelmezte irodalmi tevékenységemet. Esze ágába sem jutott, hogy egy munkása az éjszakai műszak közepén esetleg magántermészetű dologgal foglalkozzék? Valóban azt hitte, hogy a munka csínját-bínját jegyzetelem a minőség érdekében? Naivitással vagy jóhiszeműséggel állok szemben? Avagy valami ravasz csapdával, módszerrel, melyen nem láthatok keresztül? Egyszerűen nem volt *álláspontom*. A szakszervezeti bizalmi ujjával aktatáskáján dobolt. Elmondhattam volna, hogy rövid életem folyamán nem nekem kellett döntenem arról, hogy mit tegyek. Rendelkeztek velem. Semmi esetre sem kérdeztek. Az álláspont - tapasztalataim szerint - veszélyes dolog. Fegyelmihez, majd önkritikához vezet, és rákerül a káderlapra.

- Well?... - sürgetett a férfi.

- Nekem tulajdonképpen mindegy, melyik műszakban dolgozom - szólaltam meg végre. A bizalmi néhány másodpercig mereven nézett, ujjai megálltak a dobolásban. Aztán közel hajolt arcomhoz: - Azért jöttem, hogy segítsék - mondta. - Ez egy *eset*. Most megmutathatjuk, mire képes a szakszervezet, érted?

- Értem - hazudtam.

- Szóval...?

Gyorsan mérlegeltem helyzetemet: végső fokon munkaviszonyom a gyártulajdonostól függ. Ha a szakszervezet „mellé állok”,

ezzel hosszú távon magam alatt vágom a fát. A gyáros szemében afféle rendbontó, munkamegakasztó leszek, „felforgató elem”, aki-től belátható időn belül valamilyen módon meg kell szabadulni. Ráadásul a főnök egyenesen elégedett volt munkámmal a munkavezető közlése szerint. Eszerint valóságos hálátlanság lenne vissza-élni dicséretével és ebből eredő rendelkezésével. – Hát... az a helyzet – köhécseltem zavarodottságomat elkendőzendő –, hogy nem ártana a nappali munka... Időm jutna szórakozásra, ... este a család-dal...

Meglepetésemre a szakszervezetis kezemért nyúlt, férfiasan megrázta:

– All right, kamerád! A három nyolcasért évtizedekig folyt a harc. Megérdemled! De a nappali műszak nyolcórás, kevesebb pénzt viszel haza, mint most. Ez hogy tetszik?

Erre persze nem gondoltam. Újbóli töprengésbe fogtam. A férfi kis ideig főni hagyott a dilemma forró vizében, aztán nyugtatóan vállamra tette tenyerét: – Ide figyelj, követelni fogjuk számodra a szombati túlórázást! A kapitalista megeszi, amit főzött. Jószerencsét! – ezzel otthagytam.

Az utolsó mondata nagyon is úgy tűnt, mintha Kelet-Európában hangzott volna el, még ha a bányászkielégítés nem is illett a végére. A szombati munkaalkalom nagy becsben állt: déli tizenkettőig tartott és az órabér háromszorosát fizette. Aki szombaton ledolgozhat-ta az öt órát, annak igen megemelkedett a fizetése. Egy héten belül visszakerültem a nappali műszakra. Sütőszerű gépem becsületesen teljesítette a normát, azaz folyamatosan annyi anyagot nyomott ki, amennyi a következő gép étvágát kielégítette. A háromszorosan fizetett szombatok tették fel jólétemre a koronát: csakhamar meg-vásárolhattam egy használt autót, és szabad időmben a város felfe-dezésére indultam. Lassan feltárult számomra egy idegen világ rit-musa, tájainak – egyelőre – egzotikuma, a gyáron kívüli élet. Ennek következtében azt éreztem, hogy a szabad idő meglehetősen kevés az új élmények befogadására. Különösen a tengerpartot kedveltem: elnyúlni a puha, fehér homokban a végláthatatlan csillanó víztü-

kör mellett, s odaadni magam a Nap döfködéseinek, a kék égnek és az el-elhúzó pelikánok szárnycsapásainak.

Egyik pénteken nem mentem dolgozni.

Kivettem egy napot. Kiszámítottam, hogy a másnapi szombati munka bérezése betömi majd a borítékban a hézagot. Remek napot töltöttem egy könyvvel a homokban, időnként fagyaltért mentem a kioszkba. A délután érkező dagály feltolta magát a lábfejemig, húsen nyalogatta ujjaimat, s megvártam, amíg a láng-korong elsüllyed a remegő horizont mögött. Az este egy kínai vendéglőben ért, ízeivel rabul ejtve a Közép-Európából elszármazottat: a curry-szószban párolt zöldséges csirke pirított rizsán azon az estén pótolta az otthoni aromákat.

Másnap reggel frissen érkeztem a munkába. Átöltöztem és gépem felé indultam. Már valaki más dolgozott rajta. Ahogy odaértem, a munkavezetőbe botlottam. – Mit keresel itt ma? – kérdezte.

– Dolgozni jöttem.

– Ma nem dolgozhatsz.

– Hogyhogy nem? Talán más műszakra tettek?...

A munkavezető arcán a vonások megkeményedtek. De lehet, hogy csak nekem tűnt úgy. A gyárkapu felé mutatott: – Menj haza. Hétfő reggel látlak.

Úgy állhattam ott, mint egy kérdőjel. A munkavezető gyengéd, de határozottan a kijárat felé nógatott. A kapunál jónak látta a magyarázatot:

– Aki pénteken szabadnapot vesz ki, az szombaton nem dolgozhat. Ez a rendelkezés. Good by!

Keserű pirula volt, de lenyeltem. A kapitalizmus vastörvényei, úgy látszik, mégiscsak működnek – gondoltam. De mit szól ehhez a szakszervezet? Egyik nap ebédidőben a szakszervezeti megbízott mellé telepedtem.

– Képzeld el – kezdtem –, két héttel ezelőtt szombaton nem engedtek a gépemhez.

– Áthelyeztek egy másikra?

– Dehogyan. Egyszerűen hazaküldtek.

– Beteg voltál?

– Semmi bajom nem volt. Hiszen dolgozni jöttem.

A szakszervezetis jegyzetblokkot vett elő. – Erről jegyzőkönyvet veszek fel – mondta. – A megállapodás szerint minden ilyen esetről egyeztetni kell a munkaadóval. Csak akkor jogos az eljárásuk – tette hozzá –, ha a munkás kihagyja a túlóranap előtti munkanapot, és csak a túlórázásra jelenik meg a munkahelyen...

– Tudod mit... hagyjuk az egészet! – feleltem, némi hanyagságot erőltetve magamra. – Ahogy gondolod – mondta a férfi, és lassan behajtotta a jegyzetfüzetet. Néhány nap múltán ő ült mellém az ebédlőben. Körülményeimről érdeklődött, meg hogy honnan is jöttem.

– Magyarországról – mondtam.

– Ide? – csodálkozott – A szocializmusból?

– Úgy ám, úgy bizony! – somolyogtam. A szakszervezetis azonban komolyra váltott: – Nem értem – mondta. – Én Angliából jöttem Ausztráliába, ez érthető, mert itt jobbak az életkörülmények... De te hogy hagyhattad ott a munkahelyedet, ami ott már a tiéd? ... A szocializmust?

Sajnálatosan itt most használnom kell egy olyan szófordulatot, melyet jobb szövegeket gyártó írástudók már kiselejteztek: „Hirtelen világosság gyúlt agyamban”: a proverbiális Vasfüggöny eszerint a másik oldal felé ugyanúgy működik, mint mifelénk odahaza. A valóság megismerésének zárlatát nyugatról keletre is biztosítja. – Majd legközelebb elmagyarázom – feleltem a láthatóan felháborodott férfinak, és felkeltem az asztal mellől. Ahogy gépem felé botorkáltam a kapitalizmusban, arra gondoltam, de jó lesz hétvégén elterülni a sárgásfehérre aszalt tengerparti homokban.

ÉSZAK

Régen tervezzük ezt az utazást. E hatalmas és nagyrészt zabolátlan földrész néha misztikus jeleket küld a Városba. Megfejthetetlen jeleket, forró szellőivel, vörös homokszórásaival, rikoltozó madaraival. Az ember ingerlékeny és türelmetlen lesz a falak között, hívja, vonzza valami, a falakon túli táj mintha beüzenne a festők szerint is váratlanul tárulkózó színek és természeti formák labirintusaiból az óceán mentén telepített városokba.

Észak!

A Kaland, a Váratlan itt mindig északra van. Onnan jönnek a forró szelek, ott születtek a földrész belsejébe araszoló tizenkilencedik századi expedíciók vízhiánytól hagymázos leírásai, a hüllő-bőrű rózsaszín gyümölcsök, esőerdők és bozótivataok végletes vegetációjának tablói.

Északra haladunk hát, évtizedekkel e földrészre érkezésünk után. A kalandot segíti a huszadik századi infrastruktúra: térképen feltüntetett – noha ritka – motelhálózat és a végeláthatatlanba ívelő betonút.

Sokáig nem hittem, hogy ember és gépkocsi között lehetséges valamiféle szerves kapcsolat, *viszony*: érzések átplántálása a legyártott és működő masinába. E terep – nagyon is nyilvánvaló – a sci-fi írók domíniuma, de lévén ők a jövő lehetőségeinek megálmodói, némely sejtetésük a lehetőségesség hitelét kínálja.

Az Autó, a huszadik- és huszonegyedik század tömegmozgatója, a lóvontatású kerekek utódja, irányítható fémskatulya, egyre tökéletesedő, összkomfortossá váló második otthonunk – már akinek a körülmények megengedik birtoklását. Vannak országok, ahol a gépkocsi luxuscikk, presztízs, a társadalmi hovatartozás egyik mérceje, a jó mód manifesztációja. Ausztráliában az autó alapszükséglet, jóformán minden családnak kell egy-kettő, különben az irdatlan távolságok összezsugorítják a polgár életterét. Így a gépkocsi az ötödik világrészben a nagy szintézisre hozó: milliomosnak és segédmunkásnak egyaránt szolgál. Csoda-e, ha a garázsban vagy az

autóbeállóban pihenő gépkocsi átvesz valamicskét a családtag aurájából, ha mást nem, hát egy hátsó árnyékát, amely nem gyeplőrántásra, hanem kulcs elfordítására mozdul.

A városban még alig észlelhető ember és autó „rokoni” kapcsolata. Ott csak jármű a gépkocsi, egyik helyről a másikra szállító robot: használják, belevetik magukat, kiugranak belőle, becsapják ajtaját. Élnek vele, mint a hétköznapiok egyéb használati tárgyival. De amint az autóban ülő ember elhagyja a várost és elindul a Hold fölfedezésére – csak hallomásból ismert, rejtélyes fényjeleket lövellő pampák megtapasztalására –, azon veszi észre magát, hogy egyedül maradt járművével, ami úgy lett társa, hogy egyszerűen függőségbe került tőle.

A napszemüveg alsó hajlatán néha felsejlik a kormánykerék. A jármű máris bensőségebb barát, mint órákkal ezelőtt a városban. S mintha „ő” is tudná – a városban köhécsel, felmorog, visszavisszaránt, akár a zabla alatti csikó, de ha rászabadul a távolságokra, megjuhászodik és elcsöndesedik. Jóleshet neki eleme, a sebesség. Beleveszi magát a tájba, falja a betont. Egy idő után jórészt észre sem vesszük, hogy autóban ülünk. Van itt persze minden, ami feledteti a kerekek alatt elhúzó kilométereket: muzsikáló rádió, hűszellőjű légkondicionáló, erős kávé a termoszban. A betonút elkarnyarodik Victoria állam határvonalánál a földrész belseje felé. Ez már Új-Dél-Wales délnyugati része, s kezdődik Ausztrália és a világ jelentős búzaszükségletét ellátó terület, az úgynevezett „grain belt”. A betonút belevág a búza-óceánba. A soknépű földrésznek az olasz bevándorlók építették az utakat. Szicíliaiak, kalábriaiak tízezrei érkeztek a második világháború után a jól fizető munkákra, egy szót sem beszéltek angolul, de hát útépitéshez nem kell nyelvtudás, csak bivalyerő, emberfeletti szívósság és tengernyi izzadság. Az irdatlan távolságokat átszelő autóutak makacs szürkésege lenyűgöző! Ez a búzatenger is lenyűgöző. Két órája haladunk a búzában, nagynéha felmagaslik a horizonton egy siló, keskeny sín pár vezet hozzá valahonnan, semminek nem látni végét, kezdetét.

A sárgán elsuhanó mezőség monotonosságát – és az autóvezetőt – néha felzavarja egy égi küldemény: rikoltozó kakaducsapat vág a

búzába, zöld-sárga-piros tollazatú bohócok. A visszapillantó tükörben színes hangjegyeket csinál belőlük az óránkénti százhusz kilométeres sebesség.

Néhány korty kávé a monotónia ellen. A rádió élvezhetetlen, messzire kerültünk a nagyváros állomásaitól, és távol vagyunk még a legközelebbi helyi adótól. Az ég és a horizont vége fehér a fényességtől, s a nap sem a megszokott narancsveres, hanem fehéren izzó, mint a folyékony acél. A koffein egy időre megteszi hatását: az útszél elsuhanó jelenségei értelmes alakzatokba rendeződnek. Madár-tetemek százai szegélyezik ezt az utat, időnként egy-egy kenguru, koalamedve, wallaby teteme barnállik – járművek áldozatai. A kengurukat rendszerint éjszaka gázolják, mert éjszakai állatok lévén az útra ugrálva a fényszóró bűvöletébe kerülnek, megmerednek, mintha mágia bénítaná egyébként fürge mozdulataikat. A vadászok így lövik ki őket, az állatbarát autóvezetők meg nem tudnak elég gyorsan fékezni a hirtelen felbukkanó állat előtt. A madarakat sem lehet elkerülni, legfeljebb lassabban hajtani, hogy átsuhanhassanak a hűtő rostélyá előtt vagy alatt. A sebesség azonban életbevágóan fontos ezeken az utakon. Az autós még indulása előtt pontosan kiméri a távolságot, megtervezi állomásait, s ahhoz, hogy mindez menetrendszerűen menjen, a megtervezett sebesség egyenletességére van szüksége. Honnan tudnák ezt a madarak! Eszeveszett röptük akár a kamikaze-pilótáké. Zúzott tetemük néha kihullik a motorháztető alól, amikor a kocsi megáll.

Az útszegély másfajta, emberi küzdelmekről is mesél: lapuló kígyónak nézel távolabbi fekete vonalakat. Porban nyújtózva hevernek, vastagodó, majd vékonyodó idomok. Elzúgysz mellettük, s a hullóból prózai gumibelső kofatjai lesznek, kerékdefektek nyomai. Szinte hallani a szitkokat, dühödt köpködések, szerszámcsapkodások szellem-zajait! A defekt a városban is az autósok réme, hát még a sivatagok peremén, mezőségek ember nélküli vidékén! A negyven-egynéhány fokos forróságban élő a pótkerékkel, emelővel, feszítővassal! S míg izzadságban fürödve dolgozik az ember, rajokban keresik fel a közeli vagy távoli birkanyájak tenyésztette légyrajok...

Odább megcsillanó pocsolják, az autós nem hisz a szemének: eső nemigen ismeretes ezen a száraz vidéken, az ég mindig felhőtlen, a nagy néha átfutó záporokat percek alatt felszárítja a tűző nap. A földrész eme délibábjja a felpattanó kövekkel bezúzott ablaküveg-törmelék. Egy éles koppanás, és a vezető előtt fagyott, homályos-kristályos tótükörré változik a szélvédő. Ilyenkor az autós leáll, újságpapírt vagy rongyot tesz a motorháztetőre, hogy védje a karcolásoktól, és egy vasszerszámmal kilöki a „családtag” jármű ablakát. Fájdalmas operáció, de szükséges. A legközelebbi szerelőműhelyig összehúzott szemmel, meztelen homlokkal fordul a természeti elemekkel szembe: süvít kocsijába a por és a forróság. Az út mentén hagyott üveg-halom aztán országra ható tragédiát okozhat: összegyűjti a fehéren izzó napsugarakat – ahogyan hajdan nagyítóüveggel a cigarettapapírt gyújtották –, és lángra lobbantja a csontszáraz bozótot. A forró szél fölkapja a lángot, száz és száz méterekre repíti, ott ég erdő és hegyhát, tucatnyi új zsarátnok születik, s az egyre terjedő lángtenger felfalja a birkanyájákat, farmtanyákat. Akkora területek válnak szénné és hamuvá, mint egy európai ország.

Gyenge hangfoszlányokkal beindul a rádió. Területi székhely felé közeledünk, az adás egyre tisztul. Tíz perc múlva egy. Most kell Forbes-ba érnünk, ahol félórás ebédidőt töltünk el. A búza ritkul, keskeny vasúti sínek keresztezik egymást, már nemcsak személyszállító vonatok közlekednek erre, hanem mezőgazdasági szerelvények is. Tábla jelzi, hogy csökkenteni kell a sebességet. A település előtt óriásplakátok csábítanak motelek címeivel, a rekkenő hőségben azonban unottan hever az ausztrál kisváros. Múlt század eleji faépületek támogatják egymást, gondozott kertektől ölelve. Központi helyen a kocsmá, olyan stílusban, mint Drysdale képeiről ismeretes: a falból kiinduló fedett terasz az épület teljes hosszúságában húzódik, domboruló tetejét néhány keskeny pózna tartja a járdaszegéllyel egy vonalban. Alatta padkák, széles karimájú posztókalapos, söröző atyafiakkal. A kocsmá mellett a posta, odább rendőrség, tűzoltóság. Leszerelt Frontharcosok Klubhelyisége, templom és golfpálya.

Leparkolunk egy árnyas fa alatt. Előkerül a jégláda. Rozskenyér, hideg csirkesült, keménytojás, paprika, paradicsom. Az európai gyomor nem asszimilálódik. A gyerekkor ízei végigkísérik a bevándorló életét. A mangó hideg leve azonban jól illeszkedik a hűvös-völgyi kirándulások gasztronómiai emlékei közé.

Tízperces szundítás az ülésben, fél füllel a helyi adó műsorát hallgatom: mezőgazdasági gépek reklámozása, báli híradó, szakavatott időjárásjelentés, elavult filmmelódiák. Rövid interjú egy közjegyző-félével: legyen-e második krikettpálya a lecsapolt mocsár helyén. A világ „igazi” eseményei fényévekre történnek innen, s hiába a műbolygós televízió, kontinenseket azonnal összekötő telefonhálózat, szuperszonikus repülés – Forbes-ban az az újság, hogy leszállított áron kapható hétfőtől az aratógép, és a kriketcsapat egyik tagja sérülése miatt nem játszhat vasárnap.

*

1945 februárjának első napjaiban anyám úgy határozott, hogy elindulunk Csillaghegyről a Duna pesti oldalára felkutatni családunk esetleg életben maradt tagjait. Csillaghegyi búvóhelyünket két-három héttel előbb szabadította fel az orosz haderő, még jócskán volt alkalmunk – gyerekeknek – a korán ereszkedő esteken a főváros fölött dúló légi harcot bámulni. Mihelyt az ágyúzás és géppuska-sorozatok, dőrejek és villogások hangversenye alábbhagyott, anyám rám adta a legmelegebb holmikat, és kézen fogott a februári fagyban. „Ép hidakat nem fog találni, asszonyom – figyelmeztették az emberek –, meg aztán az oroszok...” Anyám elhessegette a jóakarók aggodalmait. Anyja és testvérei éltek három hónapon át az ostromlott fővárosban – vajon élnek-e még? A bizonyosság vágya lefokozta az akadályokat és a veszélyeket.

Csikorgó hideg volt. Leheletünkől párás lett a szemünk. A világ vibrált-remegett; hó és jég kavalkádja. Leértünk a befagyott folyóhoz, a jégtáblák mint a sírkövek, a Duna ólom-vonulata elhagyott temető. Sirályok ereszkedtek a magasabbra torlódott jégtömbre. Némán gyalogoltunk a folyó mentén, nem voltam fáradt, pedig hajnalban indultunk, és már délelőtt lehetett. A kaland izgalma hajtotta nyolcéves lelkemet. A várakozás: vajon

az ostrom, az utcai harcok után áll-e még a ház, ahol laktunk, lakás-e még a lakás, játszótársaim ott rohangálnak-e a folyosókon, mint annak előtte. Az utóbbi négy hónap körülményei és megpróbáltatásai, a bujkálás, apám elvesztése, bombázások és éhezések, a szorongás hétköznapisága évekké változtatta az alig valamivel több mint negyedévet. Anyámat is, engem is vonzottak a pusztulás megelőlegezett képei, vonzottak a néhány kilométerre füstölgő város felé. Úgy szedtem a lábam a hószállingózásban, hogy képzeletem közben rommá varázsolta az ismert épületeket. Mint az évtizedekig távollevő utazó, aki közeledvén szeretteihez, képzeletében arcukra rakja az esztendők kivédhetetlen roncsolásait.

Valahol Rómaifürdő előtt vékony vonal szelte át a megmerevedett folyót. Sebtében tákolt pontonhíd vezetett a pesti oldalra, orosz katonai létesítmény a vonuló csapatok és utánpótlásuk részére. A „hídfejnél” földszintes, bakterházszerű épület állt, a katonai parancsnokság, a híd bejáratánál dobtáras-géppisztolyos katonák topogtak a hóban. A töltésen lecsúsztunk a partra és megindultunk a híd felé. Ahogy odaértünk, a katonák utunkat állták. Anyám hézagos szlováktudását latba vetve kérte, hogy engedjenek át. Az oroszok fegyvereikkel játszadoxva közölték, hogy erről szó sem lehet. Ez hadiút. Anyám magyarázni próbálta, hogy a másik oldalon, a pesti részen a fasiszták hónapokig garázdálkodtak és valószínűleg lemészárolták hozzátartozóinkat. El akarjuk temetni őket. Ezért sürgős az átkelés. A katonák köptek, az egyiknek aztán mentő gondolata támadt: azt javasolta anyámnak, hogy menjen be a parancsnokhoz a bakterházba, ha az engedélyezi az átkelést, akkor mehetünk.

- De a gyereket hagyja itt - tette hozzá.

Az alku itt elakadt, mert anyám erre nem volt hajlandó. Tudta jól, mire megy a játék. Alacsony, fúrge, harmincnyolc éves asszony volt, és még tartott a háború. A katonák sündörögtek körülötte, nevetgélve méregették. Ő erősen szorította a kezem. Nem fordultunk vissza, makacsul álldogáltunk az örök gyűrűjében. Eltelhetett vagy háromnegyed óra, amikor az örök közül az egyik odaszólt:

- Davaj! - és fegyverével a híd felé mutatott. Sietve ráléptünk a hídra. Üres olajoshordókra láncolt hasábfá-pallókból állt a híd, mozgott-csörgött a lábunk alatt, mint valami fogva tartott kígyó, a hordók félig a jégbe süppedtek, széleiknél elvékonyodott a jégtakaró és előcsillant a Duna. Ahogy

lehetett, szaporáztuk lépteinket, mindketten éreztük, hogy a katonák a hátunkba ereszhetnek egy sorozatot, ekként igazolva magukat a parancsnok előtt: a hídon átszökőket lőtték le. Már a közepénél is túljutottunk, amikor először mertem fölneézni a lábam alatt mozgó gerendákról. Közvetlenül az egyik hordó melletti vékonyabb jégkéreg alatt egy ember körvonalait láttam, mint amikor egy hal felszínközébe kerül és homályosan átviláglik. A folyóba fagyott alakon foszló ruhadarabok – a kép impresszió maradt, de emlékként rögzült.

Végre ráléphetünk a pesti oldal partjára. Ott is katonák topogtak, ránk se hederítettek. Mentünk tovább a füstölgő főváros irányában.

*

Kényelmesen, egyenletes sebességgel kigördülünk a városból. Takaros farmok terpeszkednek, földbe vájt itatók körül birkanyájak hullámzanak. Ahogy a tábla jelzi, a sebességkorlátozás feloldható, a kilométeróra százhuszat jelez. Az autós jobb lábában igenis statikusra állítható egy izom anélkül, hogy tudatos volna a nyomás. A nem hisz ebben. Fejtegetésem közben az oldalablak felé fordítja fejét, nehogy észrevegyem: nevet rajtam. Ahogy azonban visszatérek, arcán enyhe izgalom. – Odanézz! – mutat kifelé. A gabonátáblák eltűntek, bozótosok, eukaliptusz-csoportok termettek egyszerűben. Lány dombvonulatok futnak, és a látóhatár legvégén kékszürke hegyhát magaslik. Mintha óriáselefánt terpeszkedne jóllakottan. A forró levegő délibáb-játéka meg-megrezegteti a bőrt. A hegyháton vonuló erdő-massza néhol gyűrődik, süpped és domborul. A gyűrődések indigó-színbe váltanak, s ahogy lassan kisimulnak, a szilva hamvának árnyalatát látjuk. Az útkanyarral együtt lomhán mozdul a hegy. Most erdőtlen, okkersárga sziklafal tűnik elő, a kora délutáni nap sugarai felvérzik repedéseit. Kész az absztrakt pannó. A festőként érzi e természet kémiaiáját: a déli földteke sugárzása, a sivatagokból áramló hó és a mindezt megszűrő növényzet a különböző napszakokban más és más színek kompozíciót teremt, sohasem-látottat, csak az itteni festők tolmácsolásában.

Ahogy robogunk, fejét az ablakhoz támasztja, bőrének pórusaival is az autón kívüli világot kóstolgatja, próbálja szívéhez szelídíteni.

Vajon a gyerekkor tájairól elvándorlót hasonló öleléssel becézi az új környezet, mint a szülőföld? S egyáltalán: létezik-e szabály a lélek bonyolult tereiben, amelyre számítani lehet? A szerint a szülőföld az emberben metafizikai tény, a gyermekkor mindent meghatározó, örökké színes vetülete. Aztán az ember magára marad ezzel, és valamilyen túlélési forma érdekében engedi maga mellé telepedni az „ügyeletes” valóságot.

*

...A Váci úton gyalogolhattunk anélkül, hogy ismertük volna: az út közepére omlott házak maguk alá temették az utcátáblákat, kiégett járműveken bukdácsoltunk, némelyik még füstölgött. Fejkendős asszonyok és öregemberek tébláboltak az omladékok között, sokuk kezében vödör, voltak, akik fáradtan ültek valami kupacon. Még mindig érdekelték, fáradtságomat úzták a szerteszét hullajtott lövedékhüvelyek és repeszdarabok. Egy aszfaltból kiugró cső, körülötte a kizúduló víz jégdombbá fagyott, mint egy eszkimókunyhó. Az egyik melléktucából talicskás férfi jött felénk. A talicskán emberi test, kötéllel felerősítve. Beljebb bérházak kettémetszve, hálószobák és ebédlők kitarva. Volt, ahol zongora lógott alá. Anyám néha megállt és becsukta a szemét. Az enyém inkább tágra nyílt. Addig a mesekönyvek jelentették számomra az élet valószínűtlen eseményeit, a megtörténhetőket, s íme, most előttem az eladdig elképzelhetetlen: a gonosz erő győzelme, a mézeskalács-ház feltrancsírozása.

A sarkon öt-hat férfi dolgozott egy lóhullán.

Fényes késekkel darabolták a lovat, a kifaragott húst vödörkbe és zsákdarabokba rakták. Anyám rémülten kérdezte:

- Mit csinálnak, emberek?
- Nem látja? - lehelte egyikük.
- De hát ez dög! ... Hogy tehetik!

A férfiak kezében pillanatra megállt a kés, valamelyik anyám felé indult.

- De asszonyom, hogy mondhat ilyet... Ez szép, fagyott lóhús!

Mintha a természet kábítószert csempészne az érzékszervekbe, úgy veszítjük el a valósághoz kötő tudatunkat. A betonút fehéren izzik a kerekek alatt, de a kocsi mintha az út fölött repülne. Zsong a fülünk – zsong a csend és fény és sebesség, az összehajló erdőfoslányok, sziklahátak, minden. Rovarok dinamója, madárhangok a szél kürtőjében, a földből csupasz erő vereslik, meg-megdobja a kerekeket.

Észak vonzásába kerültünk. Körös-körül felkínálkozik a földrész, mintegy jutalomként kitérül a kitartó utazónak. A vidék szavannába vált, groteszk szikla-alakzatok tűnnek fel, narancssárga bozótosban fehérre mosott állatcsontvázak villannak. Az erdőségek messzire kerültek, kék legyezőjük még a távolban lobog. Évszázadok óta halott eukaliptuszcsónkok merednek a napba, olyan fehérek, mintha meszelve volnának. A forró levegő mozgatja a horizontot, a rozsdás föld – úgy tűnik – a betonútra dől.

Ernyedten pihegünk. A táj, mint óriási Gulliver, a tenyerébe vesz és ránk csodálkozik.

Útszélre terelem, megállítom a kocsit. Karunkat kilógtatjuk az ablakon, a fej félrebillen az ülés nyaktartóján. Kvarc szemek telepszene a kormánykerékre, sziklatömbök halott sejtjei, elefántfücsomócskák fészkelnek az ablaktisztító gumikarja közé. Az áramló-hömpölygő forrás birtokba veszi a testet, hullámain megérkeznek a sohasem látott rovarok. Hártyszárnyuk repked a műszerfalon, ez az ő Holdra lépésük – ez a mi Holdra lépésünk. Kiszállok, nyújtóztatnám a testem a tűző nap, finom porfúvás és a rovarzümögés közegében. Az első kerék karimájára közben két gyík tapad, sütkéreznek, mintha hosszú vagy rövid életük folyamán mindig is a gumikerék lett volna az otthonuk. Fehér kakaduk válnak le egy napszitta fatörzsről, elhúznak az autó felett, nyakukat nyújtogatják a rádióantenna felé. Nyomukban kolibrik érkeznek, színesen cikázó próbarepülésüket csiviteléssel kísérik. Az országút menti por is elevenné lesz, gyíkok, rovarok hátán mozog. A látóhatárig húzódo szavanna valahol elveszti rozsdaszínét, és rózsaszínbe vált. Vonz a

táj ember nélkülisége. Itt most minden ránk kíváncsi: még a sivatagi szél is, mintha megmotozna, felhajtja az inggallért, befúj a nadrágzsebbe. Óriás vöröshangyák igyekeznek a cipőtalp karimájához, a vászonsapkán is gyengéd tapogatódzásokat érzek. Távolabbról nézve gépkocsink kaméleon-tulajdonságokat vesz fel: az út pora rőt sziklalappá változtatta oldalát, a motorház krómrostélyai közül szalmacsomók, madártollak kusza vegetációja ágaskodik.

Visszatámolygunk az autóba. A maradék feketekávé elegendő, hogy újra figyeljek. A jármű nekilődül, úrhajónk a betonút sűrke csíkjába kapaszkodik, s kiragadtatva az ember nélküli égitest vonzásából – északnak veszi útját. Csakhamar beáll a lebegés, az út mintha valahol alant húzódná, hegyhátak és erdők emelkednek, a nap mögénk gurul. Órákon át robogunk a józanság és az önkívület nehezen összegeyztethető határán.

*

...Szürkületre értünk Pest belvárosába – már ami megmaradt belőle. Hava-zott, itt-ott tüzek villantak fel, kibombázott lakosok élesztették a lángokat kapualjakban és üres kirakatokban, a romokból kihalászott bútordarabokat égették. Az alászálló hó, a budai oldalról érkező füstök és a felhők mögött lappangó utolsó tompa fények valószínűtlen árnyakat vetettek az épület-torzókra.

Egyhelyütt éppen temettek. Anyámmal leültünk egy fagyott kukorica-csutka-halomra, a fáradtság most árasztotta el igazán testünket, hiszen egész álló nap gyalogoltunk. A hevenyészett sír körül néhány férfi és asszony topogott. Az egyik asszony odajött hozzánk:

– Nincs egy gyertyája, drágám? – kérdezte anyámat. Anyám intett, hogy nincs.

– Merthogy ez a szegény itt halt meg, az utcában – tette hozzá –, senki sem ismerte...

Nagy nehezen feltápászkodtunk.

– Messze vagyunk még? – kérdeztem.

Anyám nem válaszolt, ehelyett karjával megtámasztotta a hátam, így mentünk tovább.

A Corvin áruházat még romjaiban is felismertem. Innen kaptam a játékokat a születésnapokon, itt tapasztottam homlokom a kirakatok üvegéhez, amint a játékautókat és rollereket csodáltam. A Corvin is kapott találatot, bomba volt vagy ágyúgolyó, nem tudható. De falai nagyjából felismerhetően magasodtak. Szokatlannak, de szívmengetőnek tűnt az áruház előtti téren magasodó, újonnan épített négyszögletes épületféleség. Új struktúra az általános pusztulás közegében.

- Már építkeznek! - vidult fel anyám. - Itt talán elalhatunk reggelig. Érezhető örömmel sietett az építmény felé. Én is odaértem.

Az „építmény” hosszába és keresztbe rakott, fagyott holttestekből emelkedett. A friss hó kékesen csillogó szemfedőt borított a legfelső sorra.

*

Szürkültre érünk az oázisba. Coonabarabran a neve. Rejtélyes zengésű szó, a *gamilarnay* bennszülött nyelv szava. Jelentését illetően a nyelvészek véleménye igen ellentétes, mert lehet „gyanakvó személy”, más kutatás szerint „különös illat”, valamint „fekália”. A kerek egy napi autóvezetésbe belefáradt utas fülében mintha kövek, homokrögök görögnének. A mélyen zümmögő *didjeridoo* az utolsó szólam valami fúvós hangszeren. A *gamilarnay*oknak már híre-hamva sincs, de hagytak egy szót régen kihalt nyelvükből, valaha-területükön - örökmécsesnek.

A kis településből nem sokat látni az ereszkedő estében. A motel tulajdonosa, aki portás, szakács és felszolgáló is egyben, megkérdezi: - „Kellemes útja volt, uram?” Aztán: „Hová igyekeznek?” A.-val összenézünk. Mindig valahová - mondanám -, mivelhogy nincs tulajdonképpeni célunk. Északra. A fogadós jó éjszakát kíván. „Érezzék itt úgy magukat, mintha otthon volnának.”

Felfrissülés után kimegyek a szabadba, a nappali hőség most szélcsendes meleggé szelődött, itt is a tücskök viszik a szót. Az égboltozat csillag-áradata lenyűgöző: mintha a fák koronájáig érne le a hideg fényű érc-vonulat. A csillogás betölti az eget, nehéz nagyobb sötét foltot találni. A földrész belsejének ez mindennapi(esti)

tűzijátéka, akadályozó városi fények, levegőszennyező füstök, pol-
lúció híján.

Ilyen volt valaha a Föld.

AZ UTAZÓ

Nagyapám, H. József a hazai üveges szakma „nagy öregje”, 97 éves korában halálos ágyán magához intette nagybátyámat és elhaló hangon a következő utasítást adta:

„Egy vasat se adj a halottmosóknak. Ezek kihasználják az ember érzelmeit, és kicsikarják a zsebedből a borraivalót. Kötelességük, hogy lemossanak, a vallás erre utasítja őket.” Ezzel meghalt.

Távozása a gondos üzletember estéli összegzése volt: a boltot bezártuk, oltsátok le a villanyt, mert az pénzbe kerül. Elképzelem, hogy nagybátyámnak kiosztott utolsó utasítása után még megdörzsölte a kezét, mint aki valamilyen sikeres tranzakciót hajtott végre és módfelett elégedett.

Pedig nagyapám esetében elégedettségről szó sem volt. Boltról sem, hacsak nem számolunk vissza a századfordulóra, amikor is a Nagyfuvaros utcában József nagyapa még töretlen ambícióval írta a dupla kirakat fölé: „Vegyeshereskedés”. Az üzletajtóhoz támaszkodott és – ahogy a korabeli daguerrotípiá bizonyítja – magabiztosan nézett a külvilágba. De nem sokáig. 1914-ben bevonult, otthon hagyta a feleségét, két kisgyermekét és a virágzó üzletet. Az olasz hadszíntérre irányították, távírász lett, és őrmesterként szerelt le. A kardját az ötvenes évek elején nekem ajándékozta. A csillogó, hosszú penge egy ideig igen imponált, aztán könnyű szívvel elcseréltem egy Grosics védését ábrázoló sportfelvételért.

Nagyapám a háborúból hazatérve tönkrement üzletet talált. Felesége nem értett a kereskedéshez, elkótyavetyélte az árukészletet. Igazából ez volt az első háborús seb nagyapám szívéen. S ennek nem az első világháború, a monarchia összeomlása volt az oka, hanem – a felesége. A két fiúgyermekét szülő asszony a bűnbak, esendősége nem bocsáttatik meg házasságuk alatt egyetlen percre sem.

A feleség családja aztán újabb istencsapás nagyapámon. Ezerszer ismételt elbeszélése szerint az anyós és após, „mamuska és papuska” közönséges paraziták voltak, sógornői naplopók, akik rajta élőködtek. Felesége pedig készségesen kiszolgált a igényeiket, tehát

megrabolta őt a munkás élet hasznától, örömétől. A családi legendárium hosszan időzik ennél a helyzetnél. Feljegyez olyan eseteket, amikor nagyanyám konfliktust hozatott és azzal hajtottak fel a Svábhegyen üdülő mamuskáékhoz. Útközben nagyanyám megállíttatta a kocsit egy cukrászda előtt, kiszállt és ötven minyont vett. „Nem állíthatunk be üres kézzel mamuskáékhoz” – idézte nagyapám gúnyosan a feleségét, és ilyenkor – még késő öregkorában is, régen özvegyen – meg-megrándult a szeme melletti izom. Amint felértek a svábhegyi nyaralóba, mamuskáék persze nagy örömmel-ovációval fogadták nagyanyámat (és az ötven minyont), nagyapámnak viszont hűvösen azt mondták: „Maga, Józsi, menjen csak ki a levegőre, mi együtt akarunk lenni a lányunkkal”.

Homály fedi, hogy nagyapa a háború után miért nem nyitotta meg újra a boltját. Nem tartottam szükségesnek megkérdezni gyermekkoromban, ma meg már mindenki a föld alatt van, aki válaszolhatna erre. Valószínű, egyszerűen nem tudta rávenni magát, hogy a hét minden napján egy fedél alatt éljen nagyanyámmal. Életmódja és foglalkozása a következő negyven esztendőben is erre mutat. Két hatalmas koffert megrakott az üvegezzakma szerszámaival, bérletjegyet váltott az ország vasútjaira, és nyakába vette Magyarországot.

Hétfőn hajnalban a két szörnyűségesen nehéz bőrönddel kigyalogolt a pályaudvarra, felszállt a vonatra, péntek reggelig látogatta az ország városainak-falvainak üvegesműhelyeit, és eladta az üveg-vágókat, a stifnyiket, a gittet... Péntek délutánra hazaérkezett, a hétvégét a családjával töltötte.

Én már így ismertem meg, beleszületve a világba a harmincas évek végén, s lettem kedvenc – egyetlen – unokája, ahogy ő nevezett: „picigyereke”.

Nagyapám utazásai a két világháború között kétlaki életmódja, az Otthon és a Távol pólusa közötti ingázása rendhagyó nyomot hagyott életszemléletén. „Amit az ember magába fogad, az másoktól származik. Ha utazol, ismerkedsz, kíváncsiskodol, s eközben jó kis pénzeket keresel – haszonnal élsz.” Hivatalos papírokból, kérdőívekben foglalkozását nem kereskedőként tüntette fel, hanem azt

írta be: „Utazó”. Esmélkedés-kori kérdésekre, hogy nagypapa mit csinál, azt a választ kaptam: „utazik”. „Miért?” – kérdeztem. „Mert kíváncsi” – mondták. Későbbem engem kérdeztek: „Mi akarsz lenni, ha felnősz?” – „Utazó” – vágtam rá, és rejtélyes lehettem, mint egy megfejtésre váró hieroglifa.

Magam sem tudtam persze, hogy miben áll utazónak lenni. Csak azt éreztem, hogy a távolletésnek misztériuma van, nagypapa heti eltűnése a bőrröndökkel, fáradt, de felvillanyozott visszatérte, köteg bankó az éjjeliszekrényen... Valahol valami történik, titokzatos kaland, a messzeség elnyeli az utazót, aki talán sárkányokkal és kétfejű szörnyekkel birkózik – vagy szövöttekzik! –, esetleg ő maga is útonálló.

– Mi van a bőrröndjeiben? – kérdeztem egyszer.

– Portéka – felelte.

– Ne légy oly kíváncsi – szóltak rám, de nagypapa azt mondta: – „Jó, ha a gyerek kíváncsi. Jár-kei majd a világban, és sokat lát. Töb- bet tanul majd, mint az iskolában”. És megsimogatta a fejem.

*

Tiszta levegőjű tavaszi vasárnap délelőtt volt. Nagypapa átjött hoz- zánk, hogy elkérjen anyámtól. – Késő délutánra visszajövünk, Zsóka – mondta és vette a kalapját. A kalap egyéniségének elmaradhatat- lan kelléke volt. Nekem úgy tűnt, hogy legfontosabb ruhadarabja, még a zakónál és pantallónál is fontosabb. A gyermeki fantázia ugyanis a külvilág felé mutatott respektus árnyékában csintalan dolgokkal foglalkozik: séta közben, vagy az ablakból nézelődve kép- zelemben vetkőztettem-öltöztettem a járókelőket, férfiakra szok- nyát és blúzt aggatva, asszonyokat bajusszal és nyakkendővel ellát- va. Bérházunk házmesternéje – természetes, terebélyes, irdatlan kötött kendőkötegebe csavart asszony – különösen foglalkoztatta fantáziámat: ráaggattam a lakók gönceit, pofaszakállal és lavórral a fején lóra ültettem, megúsztatam a Dunában, láttam, ahogy segít- ségért kiabál – de jellegzetes kötött kendőit mindig valahogyan ráképzelttem, nem tudtam elválasztani tőle. Rokonaimat sem kímél-

tem ebben a játékban, így nagyapa is átváltozott néha egyéniséggel homlokegyenest ellenkező alakká, de ahogyan a házmesternéről a kendőt, nagyapától a kalapot nem tudtam leválasztani: kéményseprőként is kalappal mászott ki a tetőre, máskor meg ejtőernyővel ugrott ki egy repülőgépből, és kalappal a fején ért földet.

Kalapjának – és ez talán a magyarázat – aztán tevékeny szerep jutott az utcai közlekedésben: jobb kezével sűrűn emelgette a ráköszönők felé, meglengette a villamosvezetőnek, szeme elé tartotta napellenzőnek, ha utcai plakátot tanulmányozott.

– Hová mennek? – kérdezte anyám.

Nagyapa a nyakában szíjon lógó dobozfélére mutatott, és elindultunk. Az utcán aztán elmondta, hogy a civilizáció és a technikai fejlődés újabb eredményét megyünk kipróbálni: a zálogházban pottom pénzért vásárolt egy látcsövet, amivel – mondta izgatottan – a Sváb-hegy tetejéről leolvassuk a pontos időt a Keleti pályaudvar óráján! A zálogház nagyapám rendszeres zarándokhelye volt. Valószínű, hogy a zálogba tett cikkek tömkelege és tarka sokfélesége emlékeztette felesége által elherdált vegyeskereskedése hangulatára. A zálogházból rendszerint olyan dolgokkal érkezett haza, melyek nagyrészt használhatatlanok voltak. Így például egyszer megajándékozott – 8 éves lehettem – egy mérnöki földmérő készlettel, impozáns műbőr tokban, rákattintható patentzárral.

– Mit csináljon ezzel a gyerek?! – hüledezett anyám, de nagyapa elmagyarázta, hogy ez a finom műszer talán a mérnöki pálya felé irányítja érdeklődésem, és különben is olyan olcsó volt, hogy ha más pályát választok, akkor ő húsz év múlva is busás haszonnal túladhathat rajta. A szakszerűen adjusztált dobozok, tokok vonzották, melyek rejtélyes domborulataikkal valami igen komoly technikai csodát kell takarjanak.

Nagyapával az utcán haladni valami olyasmi volt, mint egy lassú, helyiérdekű vonaton utazni, amely rendszertelen időközökben megáll, percekig vesztegel, továbblendül, újból megáll. A „megállók” olyan járókelők voltak, akiket nagyapa valahonnan ismert, rendszerint az üveges szakmából és annak járulékos mellékágazataiból. Van szerencsém! – a kalap magasba emelkedett, utat engedve

a Wesselényi utca arra járó szellőinek, hogy megdézsmálhassák a pillanatra szabadon hagyott hajzatot. Ezután kézrázás következett, és a gyermeki érdektelenség csak mondatfoszlányokat kapott el a rögtönzött társalgásból: – Az olajos gitt angróban... kérem, ismerem Csornán Eiseléket, hogyne... és ön most évi bérlettel utazik... ez a kisunokám, szegény Totyi fiam egyetlen... Volt szerencsém!

Ilyenkor nekem is szerencsém volt, hogy folytathattuk utunkat, de rendszerint nem sokáig. A türelmetlenség mérge akkor futott el igazán, amikor egy újabb találkozásnál nagyapa egyszerre csak – az útirányról elfeledkezve – visszafele ment, elkísérve a fellelt bácsit az ő sétájának irányában. Ilyenkor megmakacsoltam magam, leguggoltam, és ebben a pozícióban maradtam. A két férfi lassú, de határozott taglejtéssel sétált tovább, majd egy idő után nagyapám hirtelen megtorpant és zsebéhez kapott. Hiányérzete támadt. Aztán hátrafordult, jártak a levegőben a kalapok, kézrázás, és nagyapa visszatért. – Harmincöt éve ismerem a bácsit – mondta mentegetőzve. – A veje Szolnokon él, szabómester, ismeri Róza nénit is. Egyszer együtt utaztunk az éjszakai vonattal Nyíregyházára, tudod, picigyerek, milyen érdekes éjszaka utazni...?

Ezen a vasárnap délelőttön azonban tiszta volt a levegő, szembejövő ismerősöktől mentes. Már a Körút sarkára érkeztünk, amikor nagyapa előjött a farbával: – Nem megyünk ám járművel, picigyerek! Van jó lábunk, itt a plakátoszlop órája azt mondja, hogy... fél tíz. Nna. Meglátjuk, mennyi ideig tart az út gyalogszerrel a Svábhegy tetejéig, és ott akkor megnézzük ezzel a finom, éles látcsővel az időt a Keleti óráján!

Imponált a terv. Valahogy összeértünk: az öregember gyerekes kalandja és a gyerekmber öreges kalandja. Kézen fogott és bevettük magunkat a körúti napsütésbe, lomha tavaszi kabátok hullámzásába.

Jó ideig derekasan bírtam az utat. A főútvonal csodái elvonták figyelmemet, és már a hídnál tartottunk, amikor leültem egy padra. Nagyapa is leült, de rögtön leakasztotta nyakából a látcsövet, és tokjával együtt a nyakamba akasztotta, s a Duna felé mutatott: – Az egész hídon át te viheted – és olyan elismerően mosolygott rám,

mint egy katonatiszt, aki éppen egy közlegény mellére tűzi a kitüntetést. Úgy bírtam csak ki a fogaskerekű vasút első megállójáig, hogy nagypapa két alkalommal is kivette tokjából a látcsövet, és megtapogathattam feszes bőrbordázatát. Ez erőt adott a továbbiakhoz. Hogy a hosszú-hosszú úton miről beszélt nekem – az akkori tízéves kislány –, ugyancsak figyelemreméltó: keserves házasságának állomásait részletezte, belemelegedve panaszaiába, negyvenötven évvel azelőtt elszenvedett sérelmeibe, mamuska egy-egy mondatfoszlányába, amely az öt évtized alatt sátáni arányú átokká nőtt a szemében. Elmesélte nagyanyám pazarlását, üzlete kincseinek elherdálását, amíg ő a fronton teljesített szolgálatot – mindezeket a történeteket fűnek-fának elmesélte, társalgását úgy irányítva, hogy végül is ehhez a témakörhöz kanyarodjék az eszmecsere. – Hohó! – horkant fel, kezemet elengedte és a homlokára csapott: – Nem tudtam én, hogy a feleségem családja degenerált! Papuskát egyszer le kellett fogni, mert meztelenül kirohant az utcára... Érted ezt, picigyerek? És ilyenek parancsolgattak nekem, „ezt-azt hozzon, Józsi, ilyen ruhát, divatos muffot vegyen a feleségének, nem érdemli meg maga a mi Rezsünket”, megymás.

A Sváb-hegyen táncolt a tavasz. Nagypapa fél óránként új történetbe fogott, ekkor megvolt már vagy hetvenöt éves, de egyenes tartással, szuszogás nélkül nyelte a kilométereket – ahogy ezt a gépkocsikra mondták a későbbiekben. Hősiesen vonszoltam magam mellette, különféle trükkökkel igyekeztem becsapni fáradtságomat: előre szaladtam tíz-húsz méterre és leguggoltam, így bevárva nagypapát. A kertek gyümölcsfái között zenéltek a méhek, a kerítésekről virágzuhatagok omlottak. Nagypapa egy alkalommal megállt, és egy szürkén magasodó furcsa kéményre mutatott, amely egy lombok által takart ház tetejéről magasodott:

– Látod ezt a kéményt, picigyerek... ez a híres csavartkéményű ház. Jókai Mór lakott benne, a nagy mesemondó. Tudod-e, hogy én egyszer kezet ráztam Jókaival a Liszt Ferenc téren? Ott ült a padon, pihent. Már igen öreg volt. Apámmal sétáltam és apám a padon ülő idős úr felé mutatott, és meghatott hangon azt mondta nekem, hogy „amott ül a nagy író, Jókai, menj oda hozzá, fiam, és tisztelet-

tel kérdezd meg, kezet foghatsz-e vele”. Így történt, hogy meghajoltam a nagy mesemondó előtt, aki jóságosan meghallgatott és oda nyújtotta a kezét nekem. Nagyon fáradt volt. Aztán apám azt mondta, hogy sose feledjem el, amíg élek, hogy kezet foghattam Magyarorszáig írófejedelmével.

Végre-valahára az akkori Golf szálló körül elénk tárult a délutáni párában pácolódó város remegő teste: mintha a térkép életre kelne, a vonalak, bejelölések duzzadtak-zsugorodtak, háztömbök kockáin csúszkált a füsttel kevert fény, egy hatalmas tüdő vérerei, bogos hálózata. Nagypapa kiemelte tokjából a vastag dupla látcsövet, többször szeméhez illesztette, csavargatta. Én a kilátó padján pihentem, mint egy lejárt elemű gyermekjáték. Nagypapa felhorkantott:

– Szenzációs! Tisztán kivehető a Keleti pályaudvar óráján az idő... 3 óra harmincegy perc... hát lássuk csak, pontos-e? – ezzel mellényzsebéből előhúzta zsebóráját, felkattintotta fedelét és elégedetten közölte, hogy a zsebében tartott időmérő működése pontosan egyezik a kilométerekre fekvő másik óraművel. Aztán elébem tartotta a látcsövet, nézzem meg én is a huszadik század eme leleményét, a lencse-csiszolás tökélyét, amely szemünk élességét sokszorosan megnöveli. – Te azt is megéred még, picigyerek, amikor nem te mégysz világot látni, hanem a világ jön be a szobádba! – jelentette ki, és megsimogatta a fejem.

Hosszan tanulmányoztam a látcső-feltárta vidéket: a Keleti pályaudvar sárgásbarna épülete le-fel ugrált gyengécske kezemben, üveghomlokzata közepén az óra, mutatóit hajlékony dróttá varázsolta a levegő délibábjá. Arra gondoltam, hogy lám, a hetedik kerületen túl is van élet, ez most már bizonyos. Ha felnövök, egyszer talán eljutok olyan messzeségbe, amit még ez a látcső sem képes közelebb hozni.

– Most hazamegyünk – mondta nagypapa –, és elmeséled anyádnak, barátaidnak, mit és hogyan láttunk.

Visszafele már fogaskerekűn és villamoson utaztunk. Még a budai részeken elaludtam a villamosban, s félálomban hallottam, hogy

nagyapa azt mondja a kalauznak: ...és egy gyerekjegy... de mondja, leadhat valamit az árból, ha a gyerek alszik?...

Épp sötétedni kezdett, amint hazaértünk.

Anyám rosszállólag viszonyult a kiránduláshoz: – Így kifárasztani a gyereket!... És holnap iskola....

– Többet tanult ma a picigyerek, Zsóka, mint az iskolában. Ez a találmány – mutatott a dobozolt látcsőre, de anyám legyintett: – Ugyan, apa kérem, a látcső... Tudja, milyen régiség ez, már Kopernikusz is használta néhány száz éve! Jöjjön, egyen valamit.

*

Budapest ostroma alkalmával nagybátyámék lakása belövést kapott és rommá változtatta nagyapa szobáját. A Wesselényi utcai ház szobájának a Rózsa utcára nyíló ablaka helyén hatalmas úr tátongett, a járókelő, ha felnézett a második emeletre, láthatta a szoba belső keresztmetszetét. Így történt, hogy a háború befejezése utáni első hónapokban nagyapa hozzánk jött lakni, amíg a lakását újjáépítik. A háború, az üldöztetés meglepően kevés nyomott hagyott nagyapámon. Fia – apám – elvesztése volt az egyetlen és haláláig tartó bánata, megrázkódtatása, de minden egyéb rámért csapás töretlenül, úgyszólván hidegen hagyta.

1944 nyárutóján sárga csillaggal a mellén betेरelték a gettóba. Felesége már nem érte meg ezeket az idők: ugyanez-év kora nyarán epebajban meghalt. A kijárási tilalom miatt rendkívül körülményes volt a temetése. Három napig tartott, amíg a holttestet sikerült kivinni a temetőbe. Gyorsan elföldelték, és mindenki sietve távozott. Néhány héttel később a temetőt – és nagyanyám friss sírját – bombatalálat érte, a csontok szétrepültek, egyeztetni sem lehetett. Tény az, hogy mindeme megpróbáltatások, a budapesti gettó szörnyűségének mondható körülményei ellenére nagyapámnak továbbra is felesége családjának viselkedése volt a legnagyobb sérelme és lamentálásainak fő témája.

1945 nyarán tehát helyet szorítottunk nagyapának kétszobás lakásunkban. A hely csak estére-éjszakára volt szűkös: reggel nagy-

apa dolgozni ment, és csak este jött haza. Az akkor 72 éves ember beállt munkásnak egy üvegező-bandába, melynek vezetője bizonyos Jani nevű fiatalember volt, aki az ablaküveget a feketepiacon szerezte be. Budapest hatalmas konjunktúrát jelentett az üvegeknek: úgyszólván egyetlen ablak, kirakatüveg, tetőablak sem maradt épségben a bombázások és utcai harcok folyamán. Nagypám keze munkáját még talán ma is őrzi a budapesti Nyugati pályaudvar nagycsarnokának üvegteteje.

Jani naponta fizetett munkásainak, az egekig magasodó inflációt kivédendő. Így is ámulattal néztem, amint esténként aktatáskányi papírpénzt hozott haza, gyönyörű kék, zöld és bordó bankók tömkelegét, melyekért pár nap múltán mindössze fél kiló krumplit vagy hagymát lehetett vásárolni. Egyik címletre még ma is emlékszem: tízmillió millpengő.

Nagyapa hatalmas matraccal érkezett hozzánk, ez volt egyetlen „bútordarabja”, amely használható volt a belövés után. Ezen a matracon aludt az egyik szobában, mely nekem is alvó szobám volt. Reggel, ébredésemkor már hűlt helyét találtam, s csak este a vacsoránál láttam viszont. Nagyapa étvágya, étkezése mutatványszámba illett: levesestányérja kisebb lavór volt, színültig töltve. Tányérja megfelelt egy tálcának, vizespohara pedig korsónagyságú. Családi ünnepekkor szájátva figyeltem azt a gulliveri étvágyat és teljesítő-képességet, amellyel eltünteti az elébe tálalt ételmennyiséget. Két hatalmas karaj kenyér övezte még terítékét, kérgüket gondosan lemetszette, mert ezeket rágni kellett, és ahhoz nem volt türelme. Mohón, majdnemhogy megráगतlanul nyelte az ételt, nagy koncentrációval. A végén bögre feketekávéét ivott, benne féldeci rummal. Az ostrom utáni, hiányokkal küszködő fővárosban persze nem került az asztalra esténként ilyen bőségtál. Anyám valamilyen leleményes házi recept alapján többől főzött aranylő „húsleves”, és a főétel mindössze babfőzelék volt kenyérral – ezekből azonban nagyapa gigászi adagot nyomott le! Elmondható, hogy élete folyamán az evés volt a legnagyobb élvezete, legalábbis gyermeki megfigyelésem alapján.

Ezekben az időkben történt, hogy vasárnaponként látogatni ment egy üveges kollegája özvegyen maradt feleségét, és engem is magával vitt néha.

– ...Finom süteményeket kapsz Morgenstern nénitől – biztatott.
– Minden vasárnap frisset süt.

Morgensternné a Rákóczi út egyik bérházában lakott, valahol a Rókus kórházzal szemben, elegáns első emeleti, joggal polgárinak mondható lakásban. Biedermeier bútorok, finom szőnyegek és porcelánok vették körül, s vele lakott egy amolyan komorna-féle idős hölgy, aki süttött-főzött-takarított és németül társalgott úrnőjével. Az egész jelenség – ma úgy mondanánk – dekadenciát árasztott, még a lakásban terjengő illatok is: levendula, vanília, forró csokoládé. Maga Morgensternné szikár, barnába-lilába öltözött, ráncos arcú asszony volt, osztrák származását és nevelését nemigen lehetett letagadni. „Grüsgott”-tal fogadott, majd „na, vigéc, Josef” után kifacsart magyarra tért át, amire nagyapa németül válaszolt, az asszony pedig e két nyelven folytatta. Így nem sokat értettem beszélgetésükből, mely nyilvánvalóan nagyapa keserveibe torkollott mamuskáékat illetően.

De a komorna hozta az ezüst tálcán illatozó süteményeket, s ez engem teljességgel lekötött. Apró túrósdeklitre emlékszem, langyosak voltak még a sütőtől és tetejükön kanárisárga máz üvegesegett a hintett porcukor alatt. Megettük a felkínált finomságokat, aztán nagyapám udvarias szavak és hajlongások, majd kézcsók kíséretében engem kézenfogva kihátrált a lakásból.

Egyik reggel nagyapa felmarkolta az ágyául szolgáló matracot, és közölte anyámmal, hogy átköltözik Morgensternnéhez.

– Nézd, Zsóka – magyarázta –, megbeszéltük, hogy kipróbáljuk... A szám íze szerint főz, igen szeretetreméltó asszony. Jómódú...

S nagyapa eltűnt a reggeli forgatagban. Anyám és nagybátyám meghökkenéssel vegyes szórakozottsággal szemlélték a tettet, és mindenki ment a maga dolgára. Estefele, házfeladatomból kényszerű elvégzése után harmadik emeleti lakásunk ablakából nézelődtem az

utcára, abban a reményben, hátha feltűnik valamelyik barátom, akivel vacsoraidőig játszhatnék. Ehelyett azonban egy hatalmas, remegő matrac tűnt fel a sarkon, szegélye alatt ráismertem nagyapa végtelenségig használt, nagybátyám által levetett cipőire. A cipő és matrac házuk kapuja felé tartott. Izgatottan rohantam anyámhoz, újságolva a hírt, hogy nagyapa visszajött. Kitártuk neki az ajtót, nagyapa a harmadik emelet megmászása után nagyot fújva, volt helyére penderítette a matracot.

– Mi történt, apa kérem...?

– Nem működött a dolog... Zsóka. Megpróbáltuk...

– De hát hogyan – így anyám –, egy nap alatt... reggeltől-estig?

Nagyapa elmondta, hogy Morgensternné szépen megebédeltette, jöttek a sütemények, kis kupica snapsz. Ezután nagyapa elaludt abban a kényelmes karosszékből, ahová átült a snapsszal. Amikor felébredt, Morgensternné közölte vele, hogy komornájával átbeszélték a dolgot, és megállapították, hogy Josef beköltözése még túlságosan korai, és egyelőre inkább maradjanak meg heti összejöveteleiknél.

Családunkban sokáig elemeztek még a dráma lehetséges fordulópontját, a rejtélyt: mely pontnál gondolta meg magát Morgensternné. Látva az udvarló vehemens étvágyát és teljesítőképességét a fehér asztalnál, vagy pedig ugyancsak látva férfiatlan ernyedését ezt követően. A színjáték résztvevői, közönsége már régen az igazak örök álmát alusszák, kivéve engem, aki szívesen és helyenként elérzékenyülve idézi fel a legendárium eme epizódját, és ilyenkor egy képzeletbeli légáram frissen sült túrosdeklit illatát hozza valahonnan.

*

– Gyere, picigyerek – mondta egyszer nagyapa –, elmegyünk a Duna-partra, és kiszórjuk zsebünkéből a bűneinket.

Szeptemberi délelőtt volt, a házfalakra már felkúszott a pára és az elgyengült napsugár dideregtető elegye, az utcáról felnézve az emeletek ablakpárkányait mohaként borította be. Engem kíváncsi-

vá tett a vallás egynémely aspektusa. Abban a korban voltam, amikor lelkemért közelharcot vívott a materialista társadalom és vallási hagyomány, anélkül, hogy e két tényező tevőlegesen beleavatkozott volna tétova vizsgálódásaimba. Körülvettek, láttatták magukat. Később, a szovjet befolyás által aládúcolt marxista ideológiai tanok és a hermetikus elzártság a külvilágtól megtette időleges hatását, és eszmélkedésemet ebbe az irányba terelte. A vallás hitszerű gyakorlása azonban a kezdetektől ellenszenves volt számomra: akadály a fiatalság kiélésének.

Nagyapámban még fejletlen érzéseim pártfogójára találtam. Ő ugyanis pompás egyensúlyt teremtett önmagában a világrend és Isten között. Mindkettőnek megadta járandóságát úgy, hogy ezáltal ő gazdagodott. Ezt valahogy megéreztem benne, s nem félttem az idő s térítőtől, aki korának tekintélyes magasából irányítani akarja életutamat. Nyugodtan rábízhattam érdeklődésemet.

Nagyapa és a zsidó vallás – számomra – a Bethlen téri zsinagógában találkozott az őszi ünnepek folyamán. Ilyen alkalmakkor nagybátyám és közöttük üldögéltem a rojtos imasálakat állandóan vállukra igazgató férfiakkal, s módfelett untatott maga a szertartás: az imádságok prózai összefolyása és áttekinthetlensége. Nagyapa sem mutatott imádkozás közben különösebb lelki emelkedettséget.

– Ezt a részt még elmondom – mutatott imakönyvének egyik oldalára –, s aztán kimegyünk egyet pisilni! – biztatott cinkos mosollyal. Amikor a halottak nyugalmáért szóló ima előtti beszédében a rabbi mondandójának vége felé ért, nagyapa hozzám hajolt és azt súgta: – Az asszonyok mindjárt vonítani kezdenek a karzaton... meglátod.

Az imaház gyertyasugaras boltívei, aranyozott ornamentikája, a rejtelmes betűkkel hímezett bársony tóratakaró csilingelő ezüst díszével azonban rabul ejtett. Azt gondoltam: akinek kijár ennyi fény és csillogás, az mégiscsak lehet valaki! Emelkedő érzésekkel bandukoltam hazafelé nagyapával és nagybátyámmal. S az ünnepi ebéd vagy vacsora, a család melege, a bensőséges fények, tónusok aznapra százszázalékosan hívóvé tettek.

– Milyen bűnöket, nagypapa kérem? – érdeklődtem az úton. – És hogyhogya kiszórni?

– Az úgy van, picigyerek, hogy év közben mindannyian elkövetünk valami rosszaságot, szabálytalanságot, mondjuk valamiféle bűnt... mert olyan ember nemigen van, aki még ha jó ember is, ne okozna fájdalmat valaki másnak. Na most, itt van az új év kezdete, azazhogya a lejárt év vége, s ilyenkor a zsebünkben összegyűlt morszákat, szemetet, tehát a bűnöket jelképesen kiszórjuk a Dunába.

– De miért pont a Dunába?

– Hogy elvigye a víz, picigyerek – mondta nagypapa.

Én azonban nem hagytam ennyiben. – Nagypapa milyen bűnöket követett el? – kérdeztem felnézve a mellettem sétáló öregember arcába. A gondosan elrendezett bajusz mögött apró mosolyok vonaglottak. Nagypapa gondolkodott. Én újra kérdeztem.

– Hát... ilyesmikre nehéz visszaemlékezni. Talán, amikor egyszer-kétszer nem váltottam villamosjegyet... a kalauz közeledett, én meg leszálltam gyorsan a villamosról.

– Ez bűn?

– Hát, ha nem is egészen az, de – szabálytalanság. Hanem ilyenkor megspórol az ember ötven fillért, és ez jó érzés...

Nem firtattam tovább. Lassan elértük a folyót, lelépegettünk a rakpartra, ahol a széles kőlépcsők a vízbe ereszkednek. Nagypapa kifordította kabátzsebeit, a víz fölé rázta őket, s eközben valamit mormogott. Aztán hosszan nézte a hullámokat.

– Utazik a víz – mondta.

– Utazik?

– Az. Ez a darab víz itt például belefolyik a Fekete-tengerbe. Én csak Zomborig jutottam el... ott volt egy jó vevőm. Jó utazni, picigyerek! – sóhajtott könnyebbülten és felfele kapaszkodtunk a rakpart lépcsőin, immár büntelenül.

*

Nagypapa egyetlen emberrel tudta igazán kibeszélni magát. Ez a tagbaszakadt idős férfi Vas Miksa volt, nagypapa sógora, aki nagy-

anyám nővérét (húgát?) vette feleségül. Vas Miksa a Gázművek egyik magas fizetésű főtisztviselője volt, Újpesten laktak – talán a Váci úton – egy hatalmas földszinti lakásban. A lakás emlékezetem szerint híven tükrözte azt a jómódot, ami akkoriban egy főtisztviselői állással járt: gyalult, sárgával beeresztett parketta-borítású szobák, nagy, világosságot árasztó ablakokkal, csillár, perzsaszőnyegek és csillogó üvegvitrinek finom porcelánfigurákkal. Az egyik vitrint színültig megtöltötte a százkötetes teljes Jókai-sorozat, szürkés-kék kemény fedelűkön domború tapintású piros tulipánnal.

Nagyapa egy némely vasárnap délelőtt kézenfogott és elmentünk Vas Miksáékhoz.

Az idős házaspárral együtt lakott nagyanyámnak egy másik testvére, bizonyos Melanie néni, aki szellemileg visszamaradott vénkisasszony volt – nagyapám számára élő bizonyoságként arról, hogy felesége családjá degenerált.

Vas Miksa és felesége, Gizella néni nyájasan fogadtak, az asszony hamarosan eltűnt a konyhában, és a két öregember hátrakulcsolt kézzel a napos ablaknál állva belefoghatott a nagy és örök téma taglalásába: szerencsétlen házasságuk részleteibe és feleségük családjának szapulásába. Gizella néni tapintatos távozása a konyhába arról vallott, hogy pontosan tudatában volt a férfiak témaválasztásának. Vasék gyermektelenek voltak – a férfiak szerint nyilvánvalóan az „elmebeteg” család biológiai fogyatékoságának tüneteiként. Az időszak, melynek gyermekként tanúja voltam, már Vas Miksa nyugdíjas éveire esett. A látogatás végén a két öregember kezet rázott, nagyapám elégedetten vett búcsút az újra megjelenő Gizella nénitől és az állandóan mosolygó Melanie-től. Mindkét részről megtörtént a nagy megkönnyebbülés – tudatlanul is egymás pszichiátereiként.

1944 őszén, amikor a németek és nyilasok megkezdték az újpesti zsidók összeszedését, Vas Miksa, Gizella néni és Melanie odaültek a gázrezsó elé, és kinyitották a gázcsapot. Melanie néni azonban – mint később kitudódott – titokban elzárta a gázcsapot. Amikor észrevették, hogy nem folyik a gáz, újból megnyitották. Melanie néninek azonban ismét és ismét sikerült elzárnia. Ő, mivel „visszamarar-

dott” volt, nem értette, miért kell meghalni. Így aztán valamivel meghosszabbította életüket: félig elgázosítva vitték el őket oda, ahol a gázcsap már nem Melanie néni közelében volt.

Ami számomra megmaradt belőlük, az tizenhét, anyám által átmentett Jókai-kötet a piros tulipánokkal. És egy tágas, napsütéses szoba, két egymáshoz hajló öregemberrel az ablak előtt.

*

Budapesten meleg, gyümölcsérlelő augusztus volt, ennek megfelelően a piacokon és utcasarki gyümölcsös standokon görögdinnyehalmok tornyosultak. Az emberek tenyerükkel csapkodták a dinnyéket, fülelve a belső kongásra, amely elárulja a dinnye érettségi fokát.

Nagyapa is megjelent valamelyik péntek délután egy dinnyével, melyet zsonglőrösködve egyik hóna alatt cipelt, mivel kezeiben a két bőröndöt tartotta. Csakhogy a hatalmas dinnye nem zöld volt, hanem – fehér.

– Fehér dinnye?! – hüledezett az ajtóban összegyűlt család.

– Olyan, ha bemeszeli – fújta egy nagyot az öregember, és letette az előszobában a bőröndöket, majd a dinnyét óvatosan egy székre csúsztatta. Aztán kiegyenesedett, és a félkörben álló család előtt kinyilatkoztatta: – Erdélyből hozom nektek. A marosvásárhelyi piacon kilója 3 fillérrel olcsóbb, mint itten. Egy paraszttól vettem, aki bemeszelve nekem az útra. Így olyan friss marad, mintha most szedték volna!...

Ezt a bájosan elképesztő sztorit bevezetőnek szánom nagyapám jellemének bizonyos mértékig kényelmetlen taglalásához. Ő ugyanis a fukarság megtestesítője volt, olyannyira, hogy amit józan spórolásnak nevezett, az lefőzte a világirodalomban felsorakozott, szűkmarkúságukról elhíresült karaktereket. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy e jellembeli ficamot – szerinte: pozitívumot – kizárólag önmaga felé gyakorolta. A család felé – különösen felém –, ha nem is pazarló, de kifejezetten bőkezű volt.

Egy alkalommal például – s ez aztán többször is megesett – az akkori általános iskola egyik osztályát „elégtelenül” végeztem. Az év végi bizonyítvány szerint két reál tantárgyból megbuktam, s ezért a nyári szünidőben tanulásra fogtak, mi több, büntetésként nem mehettem nyaralni a Balatonra. Ezenkívül jónéhány „mellék-büntetés” is nyakamba szakadt – zsebpénzcsökkenés, mozijegyelvonás, meggyás. Nagypapa egyik nap megjelent nálunk, belső zsebéből ruhacsíptetővel összefogott bankjegyeköteget vett elő, és átnyújtotta nekem.

– Mi ez, apa kérem?! – kérdezte anyám, rosszat sejtve.

– A picigyerek megérdemli ezt, Zsóka.

– Amiért megbukott? Amiért rosszul tanult?!

Nagyapa most anyám fejét simogatta meg.

– Tudod, kisanyám, a gyerek most nagyon lent van... Biztatásra van szüksége. Meglátod, az élet iskolájában nem fog megbukni. Ha a jutalmat előre kapja, ez felemeli... Igaz, picigyerek?

Az a sejtésem, hogy nagypapa jóval megelőzte korát a gyermeknevelés, azaz a gyermekhez *közelítés* területén. S ezt ösztönösen tette, hiszen abban az időben még messze volt az úgynevezett „modern gyermeknevelés”, Spock doktor kézikönyve és a kiskorúakkal foglalkozó pszichológiai eszmetár. Ám hogy fenti tettét anyám előtt – aki szavakat keresve tanácstalanul állt – még érthetőbbé tegye, a következő magyarázatba fogott:

– Tudod, Zsóka, ez egy... zöldhitel a gyerekeknek. A zöldhitel... ezt mint utazó csippentettem fel a vidéken, az, amikor a még éretlen, éppen csak zölden sarjadó búzára már hitelt ad a gabonakereskedő vagy malmos. A földműves így nagyobb kedvvel dolgozik a betakarításig, mert munkájának máris eredménye van és érzi, hogy bizalommal vannak iránta. Hogy valahogyan... szeretik.

Az ilyen bőkezűség azonban nemigen feledtetheti nagyapám szinte patológikus igénytelenségét önmagával szemben. Arról lenne szó, hogy megjelenésében a méltóságteljesen viselt kopottság dominált – de inkább burjánzott. Aki nem vette volna észre természetén az enyhén szólva nem egészen reá szabott öltönyt, zakót, inget és nyakkendő, azt az illetőt rögtön felvilágosította afelől, hogy a

rajta lévő ruházat „uraságotól levetett” holmi, azaz nagybátyám-tól átörökölt darabok. Büszkén hangoztatta, hogy a nagy világháború óta egyetlen forintot nem költött magára, mindent fiától „vesz át”. Ennek megfelelően az „átvett” ruhadarabok láthatóan mellőzték nemhogy az úriszabóságok patináját, de még az áruházi konfekciók színvonalát is.

Egyvalami azonban még az én gyermeki szememben is furcsának tűnt: nagypapa időnként olyan cipőben jelent meg, melyben cipőfűző helyett közönséges spárga sárgállott-fehérett. Az „időnként” itt pontos jelölés. Nagybátyám ugyanis rendes fűzővel ellátott cipőt adott át, s nagypapám hordta is az „átvevés” állapotában – amíg a fűző tartott. Amint azonban szertefoszlott, elszakadt és többszöri csomózás után végleg használhatatlanná vált, nagypapa egyszerű spárgával helyettesítette. Nem akart „pénzt kidobni” új cipőfűzőre. Megkérdeztem egyszer tőle, miért nem vesz új cipőfűzőt.

– Nézd ezt a jó erős spárgát, picigyerek – tette fel egyik lábát a városligeti padra –, látod, ugyanúgy összehúzza a felsőrészt, mint a cipőfűző. S tudod, nem megyek divatbemutatókra, és ha a dámának nem tetszik, hát akkor... – itt elharapta a mondatot, amit most sok évtizeddel későbbben magamban befejezek.

Minden jellemrajz-kísérletnek van koronája. Nagypapa már 80 éves lehetett, amikor a Rákóczi úton elütötte egy motorbicikli. Az emberek összefutottak, nagypapa azonban feltápáskodott az úttestről, leporolta ruházatát, és biztosította a körülállókat, hogy jól érzi magát. Ezzel megindult volna hazafelé, csak hogy jobb lába nem akart engedelmeskedni akarátának. Mint később megállapították, azért, mert eltört.

Hallani sem akart azonban arról, hogy mentőt vagy taxit hívjanak.

– Hagyják csak, kérem. Itt lakok én a közelben, szépen hazasántok. Köszönöm...

Egy férfi felajánlotta, hogy hazakíséri. Ennek aztán megvallotta, hogy nincs abban a helyzetben, hogy a taxinak vagy akár a mentőszolgálatnak fizessen. Az út felét már bal lábán ugrándozva tette

meg, az emberek utánanézték. Ahogy házukhoz ért, a korlátnál húzta fel magát második emeleti lakásába. Ott nagybátyám karjaiba esett, aki hüledezve kifaggatta a történetekről.

– Visszaküldte a liftet? – kérdezte a vallatás végén.

– Ne bolondozz, Fricikém – nyögte nagyapa –, nem vagyok bolond kidobni ötven fillér liftpénzt a házmesternek, amikor magam is fel tudok jönni...

*

Nyolcvanöt éves korában éjjeliőri állást vállalt a budapesti Üveges Szövetkezet József körüti lerakatánál. Anyám, amikor frisset sütött, néhányszor elküldött velem egy csomagocska süteményt a késő este ott gubbasztó öregembernek. Ilyen nokturnális látogatásaim alkalmával nagyapa rendszerint belekezdett a mamuskáról és papuskáról szóló történeteibe, beleszöve felesége háttérben lebegő alakját, mint szerencsétlen élete megrontóját. Tizenhat éves voltam, és az egész nem érdekelt, azonkívül mindezt már több száz alkalommal meghallgattam. Nagyrészt ez az oka, hogy serdülőkorom idején némileg eltávolodtam tőle, az élet tálcán nyújtotta az egyéb, számomra felnyíló lehetőségeket – a gyermekkor érdeklődése az idősek iránt ilyenkor a már megélt idő mélyeibe süllyed.

Barátok nélkül, társtalanul élt fiával és menyével a Wesselényi utcai lakásban, délutánonként sötétedésig (munkába menetelig) a Rózsa utcára nyíló ablakpárkányra könyökölve nézte az utca életét, hosszú órákon át. Akármelyik délután arra jártam, feje ott volt a nyitott ablakban, karja a párkányon támasztékképpen. Néha intetem neki, hogy feljövök. Ilyenkor nagy volt az öröme, már a nyitott ajtónál várt, összecsókolott és – a sárgásbarna cserépkályhához kísért. Odaállított a kályhához, melynek csempéin rovátkák jelezték növekedésem állomásait, és „plajbászért” szaladt. Ebben az időben már magasság szempontjából növekedésem bevégeztetett, elértem a végleges 152 cm-t, de az új rovátkák mindig hajszállal magasabb eredményt mutattak a nagyszülői vágy csalóka jóvoltából.

– Már megint nőtt a picigyerek! – hívta oda büszkén nagybátyámat. – Nézzed!

Aztán az ablakhoz vonultunk, és jöttek a jól ismert történetek.

Amikor elmentem, az utcáról felinteztem, ő viszonozta. Aztán ahogy később visszanéztem, feje ugyanúgy visszaállítódott az ablakban, mint minden délután. Évtizedeken át sokszor eszembe ötölt, vajon milyen gondolatok foglalkoztatták, miközben némán figyelte két emelet magasságból az utca aszfaltját, az akkori gyér forgalom alakzatait. Önmagában őrlte tán tovább a családi legendáriumot, vagy elhurcolt és meggyilkolt kisebbik fiával – apámmal – folytatott bensőséges beszélgetéseket? Jóval később – már évekkel halála után – döböntem arra a valószínű gondolatra, hogy nagypapám ott az ablakban folytatta utazásait. Hiszen utazó volt. S én, aki egész féltekével arrább költöztem, meghosszabbított árnyéka lennék az utazó üvegesnek, aki csak Zomborig jutott el.

FELEMÁS KORLÁT

– Mindjárt ott leszünk – mondta János, és ördögös kacskaringókkal kormányozta a kis Suzukit.

Mint messziről, sok idő után látogatóba érkezett embernek, idegen volt a forgalom, látszólag szabálytalan is, hiszen ‘balra hajts’ országból jöttem Budapestre, ahol különben húszéves koromig éltem. Az első napokban alig mertem lelépni a járdáról, s amikor az utca másik oldalára mentem, vakként inkább odaszegődtem egy átkelő-társhoz. Örömmel bíztam magam a tősgyökeres budapesti rokonra. János meg valóban segítőkész volt, vitt és vezetett erre-arra. Hatvanas éveinek elején járt, rengeteg mindennel a háta mögött... Na jó, tudom, hogy ez a ‘rengeteg minden’ mást jelent a különböző országokban: a szenvedés, az öröm, a tűrésfok, az élet intenzivitása annyira eltérő. Ami négy évtized alatt az ember háta mögé kerül Budapesten, az nem hasonlatos okvetlenül az ugyanannyi idő alatt mondjuk az ausztráliai Adelaide-ben hát mögé kerültekkel. De János talán mégiscsak tudja, milyen tempó ajánlatos, hogy hol és mikor kell megkapaszkodni, ő a jelenségekre rögtön reagáló, idegesen éber, naprakész ember, a külvilágból érkező áramlatok jó részét afféle támadásként fogadja, meglehet, *neki van igaza*, hiszen ki ismerheti az idegenné vált állóvizet, milyen tempók szükségesek a felszínen-maradáshoz, mikor kell megfogózkodni a korlátokban, miegymás.

Húszévesen hagytam magam mögött csapat-papot, Ausztráliába telepedtem, bár a ‘csapat-papot’ talán kissé frivol, mert szívre nehezülő súlyával benne foglaltatik nagyapa is, no meg a nénék (a ‘no meg’ is szükségtelen), családom utolsó mohikánjai, azóta mindannyian oda költöztek, ahová most igyekszünk a Suzukival. Nagyapa harmincnégy éve fekszik valahol ebben a kerületté duzzadt temetőben. 1968-ban halt meg, 97 éves korában. Nem tudtam, fellelhető-e a sírja – fia, apám testvére mindössze két évvel élte túl, az ő halála után nem gondozta senki a sírt.

Sokat írtam nagyapáról, rajongó és bölcs szeretetéről. Apám 1944-es halála után még meg kellett érnie, hogy egyetlen unokája – én – a földrajzi messzeségbe sodródjon. Bennem ez jóvátehetetlen vétekké alakult az idők folyamán, noha ő leveleiben nem győzte dicsérni döntésemet. Látogatásom elsősorban neki szólt, a csontjai közelében akartam lenni.

– Itt vagyunk – mondta János, amint a temetőkapun befordultunk, aztán egy földszintes irodaépület előterébe léptünk. – Remélem, hamarosan megtalálsz. Most tíz óra van, nekem nemsokára a Dohány utcában kell lennem, várnak.

– Valami baj van? – kelt fel íróasztala mellől egy terebélyes férfi az irodában.

Megismerte Jánost, barátságosan hátba veregették egymást, ‘mindenkit ismer’, gondoltam, Budapest a tenyerében van, mobiltelefonja csak úgy vibrált az állandó használatban. Elmondtuk, mi járatban vagyunk.

– Helénke majd segít! – adta át a sírkeresési problémát egy aszszonynak, azzal Jánossal öblös fotelekbe és tereferébe merültek.

Mondtam a kevéske adatot: nagyapa nevét, halálozási dátumát. Helénke billentyűzött a számítógépén, és a temető alaprajzát ábrázoló papírlapra ráírta a parcella számát. Indultam volna, de János és a testes férfi láthatóan élvezte a beszélgetést. Régen nem látták egymást, ki kellett cserélni a köz- és magánélet pletykáit. Vártam hát, kezemben a hevenyészett térképpel. Néztem a jelölést: körülbelül ott, arrafelé lehet a sír. Mintha már elérkeztem volna valahová. Legalábbis egy állomásra. Sikerült a tervem, most végrehajtom a zarándoklatot. Remélte-e nagyapa, hogy egyszer még találkozunk? Leveleiben nem említette. Csak a hiányomat, amit állandóan érzett. Tudta, hogy esetleges látogatásomat az államhatalom megtorolná. ‘Drága pici gyerekek!’, így kezdte leveleit, és úgy fejezte be, hogy ‘Ölel hón szerető nagyapád’. Ilyen régimódiasan.

A két férfi beszélt. Az idő meg múlt, egyik lábamról a másikra álltam. János világosan megmondta, hogy a Dohány utcában várják. Mikor keressük meg a sírt? De az ember ne nógassa, aki szívességet

tesz neki. Nagysokára feltápáskodott a fotelből, még kiadósan búcsúzkodtak. 'Jövök, nagyapa!'. Aztán ki a levegőre, be a kis Suzuki-ba, végre kacskaringózhattunk a temető keskeny ösvényein a parcellám felé.

*

A régi temető olyan volt, akár az elhagyott országrész vagy az elenség feldúlta település, ahonnan a lakók elmenekültek, az enyészet bogos hálót szőtt a roskadozó kőidomokra. Ahogy araszoltunk a gépkocsival, élénk tárult a valószínűtlen egyensúlyban lévő táj, folyondárok és dőlt sírkövek zegzuga. Az emlékköveken zöld graffitiként futott fel a fodros levelű indázat, egyenlősítve így az egyszerű és a hivalkodó sírokat. Itt helye lenne némely bölcselkedésnek a halál szigorú demokratizmusáról, hiszen a metafora adva van, de most nem közhelyekben kereskedünk, bár nagyapa milyen szívesen ismételtetett közmondásokat, maga fabrikálta alapigazságokat. 'Nem az iskola a fontos, hanem az Élet iskolája' – vigasztalta anyámat rossz iskolai eredményem hallatán. Ezt persze megjegyeztem.

Az alaprajz nemigen használt. A feltüntetett parcellák többségén hiányzott a jelölés, a táblák elkorhadtak, a bevésett írás olvashatatlanná lett. Sok helyen maga a jelzés is hiányzott, így egy idő után csak találgatással próbáltuk megközelíteni a vélt parcella-részt – eredménytelenül. Az idő – János ideje – sürgetett. Láttam, hogy a karóráját nézegeti, és idegesen rángatja a kormányt.

Megint megálltunk.

– Itt nézz körül!

Ő a kocsiban maradt.

Ahogy a sírok közé léptem, szöcskék, gyíkokcskák rebbentek fel a napszitta kövek repedéseiből. A lapulevél nagyságúra nőtt gyomnövényzet takarta a feliratokat, minden kőről el kellett hajlítani ezeket a függönyöket, hogy a vésetek láthatók legyenek. Az indák belenőttek a véset-árkokba is, a sírok nagy része lesüppedt, a természet zöld zuhataga a földbe tolta az ember alkotta idomokat.

Izzadva botladoztam a sírok között. De nagyapa itt fekszik valahol, itt fekszik valahol – és válaszoltam: jövök, nagyapa, itt vagyok.

A felfedett köveken azonban idegen, néha a kopásoktól kivehetetlen neveket láttam. Úgy forogtam a sírok között, pánikban, mint csapdába szorult, végtagját vesztett állat. Málló kövek, betűk, évszámok, zöld folyondárok kavalkádja táncolt előttem. Néhány sírral arrébb egy asszony állt. Lomposan, zilált hajjal.

– Kit keres?

Elmondtam. Közelebb jött, a kezemben tartott alaprajzra nézett.

– Ez itt van! – mutatott egy körülbelül tucatnyi sírt behatároló területre – Ismerek itt mindent. Itt dolgozom.

Bevettem magam – újra a jól ismert indaelhárítási tusa. Bogarak ijedt rebbenése. Az enyészet sustorgó-reccsenő hangjai. Aztán a Sír. Enyhén féloldalra dőlt, megsárgult kötömeg. Az indák leszakítása után megpillantottam a halvánnyá kopott vésetet, nagyanyám és apám nevét is – az emlékezetben tartott Fiú megörökítési kísérlete –, s formálgattam a szavakat, hogy ‘kezécsókolom, nagyapapa’, de elszorult a torkom, csak simogattam a követ. ‘Nagyapapa, kérem’ – ezt a két szót motyogtam, erre tanítottak szüleim. Amikor nagyapáék második emeleti ablaka alá érkeztünk, ezt kellett felkiáltanom, és kisvártatva valóban megjelent nagyapa feje az ablakban...

– Idevalósi az úr? – rezzentett fel az asszony.

– Ausztráliából jöttem.

– Hát kérem, ez a sír nagyon rossz állapotban van. Elhanyagolt. Én a fiammal elvállalom, hogy rendbe hozzuk és gondozzuk. Képet is küldünk róla. Mégér ez magának ötvenezer forintot, ugye?

Először azt hittem, hallucinálok.

– Nagyapám fekszik itt – hebegtem, és zsebkendő után kotorásztam.

Az asszony összeráncolta homlokát, mint aki magában számol.

– Szóval felcementezzük, lemossuk a követ, kigyomláljuk a gázt... Ötvenezer.

A parcella mögött berregett a Suzuki motorja. Nagyapáé a végső szó:

– Ne adj neki annyit! Be akar csapni, picigyerek.

- Tizenötezer - mondtam.

Az asszony emelt hangon leckéztetett:

- Ne vicceljen! Hát nincs magában annyi tisztelet a drága nagyapja iránt, hogy a sírjáról gondoskodjék?! Milyen lelkülete van az ilyennek, semmi érzés... Mit gondol, mibe van minenkünk a cemenkezés, karbantartás, gazolás! Nahát, az ember csak néz és bámul...

János nekidühödve vezette a kis autót. Száguldottunk a Dohány utcába. Időnként kifelé beszélt az ablakon, szaggatott mondatfoszlányokat dobott vissza a szél. 'Mindig én teszek szívességet... rám senki sincs tekintettel... mert olyan hülye vagyok...'

János beteg, nemrég szélütése volt. Hallgattam csak. Ültem a hátsó ülésen.

RÉGISÉGBOLT

Már épp zárni akart, amikor két alak körvonala rajzolódott ki az ajtó homályos üvegén. Fene egye meg, gondolta, éppen most, pár perccel öt óra előtt! Az órájára nézett. Fél hétre beszéltek meg a találkát, arra számított, hogy még hazaér, lezuhanyozik, magához veszi az óvszert, útközben beugrik egy palack vörösért, és úgy megy fel Szilviához. Egy szupermarketben ismerkedett meg az asszony-nyal, vásároltak, az egész olyan volt, mint valami amerikai szappanopera. Amikor elvállalta ezt az állást a régiségkereskedésben, a főnök – magában Aranykacsának keresztelte el a pocakos, gyűrűkkel és aranyláncokkal díszített, kacsázó járású öregurat – figyelmen kívül hagyta diplomáit, disszertációját a rokokóról, az akadémia véleményét antikvitási munkájáról. – „Nagyon szép, nagyon szép – bólogatott. – De nem értem, miért jött ide... ilyen képesítéssel? Magának a felsőoktatásban vagy katedrán lenne a helye. Miért?”

Elmagyarázta, hogy lelki-szellemi alkatánál fogva nemigen fűlik a foga az akadémiai munkához, a katedrához. A tanultakat *alkalmazni* akarja, testközelben szeretne lenni tárgyakkal, a Múlt formákba rendezett üzeneteivel. „Kezeleni a múltat” – erre a kifejezésére emlékezett, és láthatóan ezzel nyerte meg Aranykacsa bizalmát. Az első két hét próbaidő volt, mert az öregúr azt is tudni akarta, miként kezeli a vevőket, hogy szakmai ismeretei mellett van-e kereskedelmi érzéke. „Az antikhoz meg kell szerezni a vevő bizalmát – tanígtatta. – Nem kenyeret árulunk vagy tojást. A vevő általában tudja, hogy mit akar, de nagyon fontos számára a tárgy anekdotikus háttere... hiszen tudja... hogy kik birtokolták előzőleg az objektumot, min ment keresztül a tárgy, satöbbi, satöbbi. A sznoboknak ez igen fontos! Fontosabb még a korszak ismereténél is!” Az öregúr ilyenkor karkötőktől és gyűrűktől súlyos kezét a pultnak használt viktoriánus íróasztalra ejtette, hogy nyomatékokat adjon az elhangzottaknak. Ugyanakkor egyik szemét félig lehunyva felsandított jóval magasabb, leendő alkalmazottjára, mintha hallgatólagosan rávénne és egyben beleegyezne valamilyen huncutságba. – „Ért

engem, Martin?” – nézett a szemébe, és ujjaival dobolt az íróasztalon, csuklóján tánca kezdtek a karperecek. Tíz nap elteltével megkapta az állást. Az öreg kereskedő a későbbiekben fokozatosan rábízta az üzletet, délutánonként kártyázni ment egy klubba, volt olyan nap is, amikor be sem jött, este, zárás előtt odaadta a kulcsokat Martinnak, hogy ő nyisson. „Holnap egész nap maga fogja kezelni a múltat” – szólta vissza ilyenkor az ajtóból.

A férfi és a nő belépett az üzletbe. Eléjük ment, félúton találkoztak. A férfi azonban egyszerűen elhaladt Martin mellett és egyenesen egy barokk faragású alacsony asztalkához lépett. – „Ez az?” – kérdezte. A nő is otthagya az üzlet közepén álló eladót és az asztalkához sietett. Kezét végighúzta a barokk göröngyökön. – „Ez”.

Úgy látszik, én itt sem vagyok – gondolta, de igyekezett úrrá lenni felnyomuló indulatán. Szemrevételezte a vevőket. A férfi aszkétaarcú volt, sovány és kecses mozgású. Pillanatra úgy gondolta, hogy Fred Astaire-re hasonlított. Az asszony is vékony – és mindketten feketében. Ő még mindig az üzlet közepén állt.

– A feleségem beleszeretett ebbe a fadarabba – szólta Martin felé a férfi. Az asszony elmosolyodott. Az eladó derékban előrehajolt, és ebben a testtartásban – mint amikor a pincér egy kézben egyensúlyozva viszi a kávéstálcát az asztalhoz – a házaspárhoz ment.

– Segítségükre lehetek valamiben? – kérdezte. „Fadarab – mormolta ugyanakkor maga elé, és arcára rögzítette azt a készséges, de való érzést leplező mosolyt, mely kutatóból kereskedővé vedlésének tartozéka volt.

– Nem sok dolga lesz – vetette oda a férfi –, amit a feleségem megkíván, az ellen nincs apelláta. Csomagolja be ezt a fadarabot és küldje el erre a címre.

Névkártyát nyújtott az eladónak, másik kezével közben csekkönyvet húzott elő zakója belső zsebéből, és várakozóan nézett. Martin érezte, hogy gyomra összeszorul.

– Nem tudom, uram, hogy tisztában van-e e műtárgy értékével, a nagyságos asszony azonban biztosan... – A vevő türelmetlenül meglobogtatta a csekkönyvet, mint amikor az óvónő csattogtatóval csendet teremt.

– Hagyjuk a szósz! Az ár nem érdekel. Maga töltse ki a csekket, én majd aláírom. Értettük?!

Gyomorszorulása csiklandós idegességbe váltott, felfutott a hátgerincén, és úgyszólván megbénította. Azt érezte, amit évtizedekkel előtte egy középiskolai táncrendezvényen, amikor az egy osztállyal feljebb járó, imádott lány elé lépett és táncra kérte. Az a lány akkor végigmérte, és jó hangosan azt mondta: – Gyerekekkel nem táncolok! A barátnők kuncogásának csak az vetett véget, amikor suta topogását a félkör közepén egy hirtelen agyba ugró válasszal válthatta fel: – Bocsánat – hajolt meg a lány előtt –, nem tudtam, hogy állapotos vagy... – Most azonban a vevő otromba határozottsága tehetetlenné tette. A könnyű eladás, a kereskedelmi siker kecsgetetésének örömét elnyomta megalázott helyzete. Zavartan az órájára nézett. Idő... Aztán összeszedte magát:

– Sietnek? – kérdezte.

– Mi köze hozzá? – fújta a férfi. – Mennyi? – és szivarzsebéből tőtollat húzott elő.

Martin mély lélegzetet vett:

– Ne haragudjék, de ez itt nálunk nem olyan egyszerű... Cégünk talán egyedül áll a városban különleges eladási kódexével.

– Mivel?! – hőkölt hátra a vevő. Ezzel egyidejűleg a nő érdeklődve előrehajolt. Mintha táncolnának. Az eladó a torkát reszelte:

– Arról van szó, hogy... nem mindegy, hová kerül a műtárgy. Mondhatnánk, a cég finnyás. Nem mindenki felel meg bizonyos kritériumoknak...

– Úgy! – vörösödött el a férfi. – Miért nem mondta rögtön, hogy ezt a fadarabot már eladták?

– Szó sincs róla.

– Akkor?...

– Utánanéznünk a vevőnek – mondta szárazon. Érezte, hogy már kezében van a fonál.

Ugyanakkor Szilvia puha, fehér testére gondolt, érzékeibe átlengett utolsó együttlétük remegtető atmoszférája. Ha az üzletet most egyszerűen lebonyolítja, egy órán belül ott lehet...

A férfi visszasüllyesztette zsebébe a töltőtollat és a csekkönyvet.

– Utánanéznek a vevőnek?! – hangjában düh és gúny keveredett. – Hát akkor utánam nézhet, uram! Esetleg itt hagyom egy fényképet, ha hiányoznék... Gyerünk, édes! – ezzel gyengéd határozottsággal, az asszonyt karjánál fogva a kijárat felé irányította, aki – úgy tűnt Martinnak –, némi vonakodással, követte.

Ahogy kiléptek a boltból, Martin enyhített izomtónusán, mint amikor az őrmester „Pihenj!”-t vezényel. – „Ezt jól elszúrta Aranykacsának!” – gondolta, és most már józan ésszel lelkifurdalása támadt. „Tulajdonképpen mi történt? – próbálta elemezni viselkedését –, hogy emberi méltóságomat érte támadás... no és a szakmát... Szerencsére ez az idióta azt hiszi, hogy a tulajdonossal beszélt...” Az asszony rezerváltsága, néma jelenléte azonban nyugtalanította. „Miért nem szólt semmit? Elvégre a férfi szerint ő volt az, aki annyira akarta az asztalkát.” Összeszedte a holmiját, és éppen a villanykapcsolóhoz indult, amikor megszólalt zsebében a mobiltelefonja.

– Gyere... – hallotta Szilvia hangját, de a készülék nyomban elcsendesedett.

Martinnak nemigen maradt ideje gondolkodni, cselekedni még kevésbé, mert kinyílt a boltajtó, és ott állt az előbbi vevő, ezúttal egyedül. A férfi gondosan becsukta maga mögött az ajtót, és az eladóhoz lépdelt. Észrevehetően könnyedébb testtartással, mint annak előtte. Martin arca – ha létezik ilyesmi – kérdőjellé vált.

– Kérem – kezdte a férfi –, tán csodálkozok, hogy rövid időn belül másodszor is háborgatom... Ha kizárólag rajtam múlna, nem teném. De Eve... a feleségem... szóval igen akarja ezt a bútort...

– Fadarabot – igazította ki Martin.

A vevő arcizma meg sem rándult. „Nincs humorérzéke” – állapította meg magában az eladó.

– Úgy van – nyugtázta a kiigazítást a férfi. – Arról van szó, hogy mindenképpen meg akarom venni neki. Ezt megígértem, taxiba ültettem azzal, hogy menjen nyugodtan haza, hozom neki az... asz-

talt. Ezért hajlandó vagyok alávetni magam cége furcsa kereskedői... izé... kódexének, ahogy mondta. Rendelkezzék velem.

Kérdés nélkül leült az íróasztalpult elé helyezett ódon bőr karosszékbe. Martin igyekezett rendszerezni a gondolatait.

– Értem, uram – bólintott beleegyezőleg. – Mi úgy nézzük ügyfeleinket, hogy azok nem egyszerűen vásárlók, hanem a választott műtárgy leendő birtokosai, akik bizonyos felelősséggel tartoznak a tőlünk származó áru iránt. Ezért kialakult nálunk az a szokás, hogy utánanézzünk ügyfelünk... hogyan is mondjam... *rátermettségének*, ami a vásárlandó cikk birtoklását illeti.

– Szóval, ha valaki nem megfelelő, akkor egyszerűen *megtagadják* a vevőnek az eladást?

– Nem így van, kérem – rázta a fejét Martin. – Az ön által említett esetben felvilágosítjuk a vevőt a darab jellegéről, anekdotikus értékéről, a becsben tartás fontosságáról és módozatáról.

– Anekdotikus értékéről? – a férfi érdeklődve előrehajolt a karosszékben.

– Úgy van. A tárgyakat – a műtárgyakat – úgynevezett anekdotikus aura veszi körül, történetük van, hordoznak valamit, intimitást, megelőző tulajdonosok leheletét.

– Ne mondja!

Martin elhallgatott. Mi lesz ennek a vége – gondolta. Ugyanakkor a régen érzett Kaland bizsergése futott át rajta. A felszökő adrenalin élénkebbé tette fantáziavilágát. A feladat – e magabiztos ember fölébe kerülni, elámítani, leigázni, fontosságának önnön alkotta ketrecébe zárni – valósággal elkábította.

– Ez a karosszék uram, amelyben most ön ül, példának okáért, nemcsak egyszerű, öreg ülőalkalmatosság... színpadi kellék ez, a Hamletből. Az öreg Polonius ebből a székéből okította fiát, az utazni készülő Laertest kétszáznegyven alkalommal a Grand Theater 1915-ös előadásán. „A gondolatnak nyelve sose keljen / Nálad, se tette ferde gondolat. / Légy nyájas ámbár, de ne köznapi / Kémlelve rostáld meg barátodat...” Aztán: „... Füled mindenki bírja, szód kevés... Mindenek fölött / légy hú magadhoz...” Talán ismeri? – fejezte be Martin az idézetet. A férfi dobolt a szék karfáján, nem lehetett tud-

ni, hogy ez a türelem vagy a türelmetlenség jele. Körülnézett az üzletben.

– Dohányzik? – kérdezte Martin.

– Két éve feladtam.

– Nagy kár, nagy kár – ingatta fejét az eladó. – Vilmos császár elefántcsont szipkája eszerint nem érdekli. A császár egy afrikai vadászaton merő bravúrból kováspuskával terítette le az elefántot. Az agyarból törmarkolatot és szipka-készletet faragott a császár számára egy bantu mester. Értők nagyra becsülik a munkát, különösen a szipkákat; a bennszülött népművész állítólag ötezer éves motívumokat faragott az agyarba. Pár hete ezerötszáz ajánlatot kaptam az egyik szipkáért, de nem adtam.

– Kevesellte?

– Ahogy vesszük... Ki állapíthatja meg egy ilyen tárgy értékét? Valaki, aki egyszerűen csak dohányos, semmi más, annak két petákot ér a szipka... Aki azonban gyűjtő, mondjuk éppen a bantu faragók munkái érdeklik, avagy másvalaki, aki Vilmos korabeli tárgyak, eszközök gyűjtője, már érdeklődésével jelzi a reálisnak mondható vételárat. Na meg aztán természetesen alapvetően közrejátszik, hogy cégünknek milyen méretű anyagi befektetésébe került a tárgy birtokbavétele.

A férfi kényelmesen hátradőlt Polonius karosszékeiben, arcán elömlött az önfeledtség, mint amikor valaki kinyit egy újságot, és készen áll a távoli világ híreinek befogadására.

– Mondjon még ilyen dolgokat! Például mi az ott? – Egy sárgás mázú, porcelán edényfelére mutatott, mosdótál lehetett valamikor vagy növénytartó.

Martin tekintetével követte a mutatóujj irányát. Lassan odament, lehajolt és megsimogatta a tárgyat.

– Jó szeme van, uram – helyezte el egy mesterkéltné kereskedő mosolyt szájszegletében. – Akármilyen gondosan vizsgálánánk ezen a kor jegyét, nem mondhat semmit ez a tárgy. Nincs művészi értéke. Napjainkban is bármely keramikus kiegészítheti magának, zománcolhatja. Gyárilag naponta háromezret állíthatnak elő. Ennek ellenére ez a porcelánedény egyedülálló a világon...

- Valóban? - a férfi most érdeklődést mutatva előrehajolt. Az eladó felegyenesedett.

- Ez kérem... jól nézze meg, uram... Napóleon éjjeliedénye.

- Micsoda?!

- Hol is kezdjem... - ráncolta össze homlokát az eladó. - Mint tudjuk, a császár beteg ember volt. Az edény már Szent Ilonáról való, ahová az angolok száműzték, és meglehetősen zord körülmények között sínylődött... gyomorbántalmi voltak, bélhurutja, vagy mi... lépten-nyomon elfogta a hasmenés. Az éjjeliedénynek mindig a közelében kellett lenni. Hol volt már a dicsőség, a győzelmek, a koronázás! Csak fájdalom volt, levertség, hiszen tudja...

- Kolosszális! - ámuldozott a férfi.

Martin pillanatra elbizonytalanodott: bolondját járatja-e vele a vevő, vagy valóban hatott rá.

- Hogy került ide ez az ... izé... bili?

- Kalandos úton... - Martin a gondolkodási idő érdekében torkát reszelte. - Még a megelőző elbai száműzetés ideje alatt lett igazán beteg... Mondják, olykor viccelődött is állapotán. Állítólag egyszer megjegyezte, hogy ha ismét trónra kerül, az ülőkébe vágat egy kerek lyukat az edénynek... Elég az hozzá, hogy amikor Elbáról kitört és hadat gyűjtve Párizs felé vonult, egyik adjutánsa állandóan a közelében ácsorgott egy kék bársonnyal lefedett tartályt cipelve. Aztán jött a waterlooi vereség... a csatatéri pletykák szerint többen látták, amint egy jól megtermett segédtest a guggoló császár alá tolt egy kisebb, lavór-kinézetű tárgyat. Később, a hullákat fosztogató parasztok egyike rátalált a sebtében elhagyott edényre, és abba rakta zsákmányát. Ennek a putrijában talált az edényre egy angol lovasjárőr-hadtest, és a rablott holmikkal együtt begyűjtötte. Homály fedi, hogy miként került az edény innen Szent Ilona szigetére, tény azonban, hogy a császár immár szegényes hálókamrájának állandó darabja lett.

Martin megállt a magyarázatban.

- ...és? - sürgette a férfi.

- A császár halála után szerencsevadászok és kuriózum-gyűjtők szétkapkodták-lopkodták személyes és használati tárgyait, holttes-

tét sem kímélték, levagdostak belőle... így, megcsonkítva került aztán az invalidusok templomába. Az ágytál valamilyen módon Indiába jutott, egy angol gyarmati főtisztviselő otthonába, és nagy becsnek örvendett garden-partykon, egy szökőkút mellé helyezték, ahol vízzel megtöltve állt, és felszínén vízililiom lebegett. India függetlenségének kikiáltása után a távozó angol adminisztráció az összeszedett vagyon nagy részét a gyarmatbirodalom egyéb országaiba menekítette. Így került hozzánk a tárgy...

– Nagyon érdekes – ingatta fejét a férfi –, igazán nagyon érdekes, mondhatnám bámulatos, hogy mennyit kell tudni a szakmájában, uram! – Aztán, mint aki azon kapta magát, hogy gondolatai elkalandoztak, így szól: – Szóval az asztalka... térjünk a tárgyra. Mi is a teendőm ez ügyben?

Az eladó papírlapot húzott elő egy fiókból.

– Félig-meddig formáság – mentegetőzött –, egy kérdőív, egy szerződésféle kitöltéséről van szó... hová kerül a műtárgy, kihez, kisebb részletek, satöbbi. A követhetőség miatt.

– Miféle követhetőség?

– Ez a tárgy történetéhez tartozik. A következő tulajdonos végére is egy szem a láncban. Nem gondolja?

– Hát...

– Vagy más: valamilyen jogformálás arra az esetre, ha kiállító-termék, múzeumok netalántán kölcsönözni kívánnák bizonyos időtartamra a műtárgyat... ugye, megérti?

A férfi teste idegesen megrándult a széken, afféle reflexmozgás volt, akaratától független.

– Kezdjük akkor – mondta rekedten. Martin töltőtollat vett elő és az ív fölé hajolt.

„KIKÖTÉSEK” – olvasta fel a lapról, majd: „ADÁSVÉTELI MEGEGYEZÉS”. „A vásárlandó tárgyra nem helyezhető: lábtartós kandeláber, halkés, elektromos kenyérpíró, fémváza, hajókötél, periszkóp, negyvenkettes férficipő, kelttészta, rézmozsár.” Felnézett.

– Aláírom – mondta a férfi.

– Még nincs vége. „A műbútoron nem lehet: állni, kertet locsolni, parmezánsajtot fogyasztani, kockajátékot játszani, szeretkezni...”

– Már megbocsásson! – vágott közbe a vevő.

– Tudtam, hogy ez nem fog tetszeni – bólintott az eladó –, itt azonban lehetőség van módosításra, hiszen megegyezésről van szó... Mit szólna például olyasféle fogalmazáshoz, hogy „*bizonyos pozícióban szeretkezni*”, ezt beszúrhatjuk és lábjegyzetben csillaggal jelölve jöhet a magyarázat.

– Miféle magyarázat!? – horkant fel a vevő.

Martin a fejét vakarta.

– Ezen magam is többször gondolkodtam... a szöveg itt nem hagy elegendő helyet a kiegészítésre. Annyi bizonyos, hogy itt a műtárgy védettségéről van szó, vehemens tehertétel esetén. A lábjegyzetben megemlíthető, hogy a szeretkező felek ne teljes súlyukkal nehezedjenek az asztalra, hanem... mondjuk, hogy a négy láb közül kettő mindig a földön legyen, így tehermentes az objektum. Ez megfelel?

– Van ilyen – legyintett a férfi. Martin keze megremegett, a papírlap rezzent. Néhány másodpercig tartó csend ereszkedett az üzletre. Mindketten más irányba engedték tekintetüket, mintha szándékosan kerülnék a szembenézést. Kint már sötét volt, jóval záróra után járt az idő. Úgy tűnt azonban, hogy ez egyiküket sem érdekelt. Martin úgy érezte, hogy Szilvia távolodik az időben, végére is csak néhány hete ismerte az asszonyt, és lám, az máris rendelkezik vele, magához rendeli kurta mobil-üzenettel, válaszára sem várva. Ugyanakkor be kellett vallja magának, hogy ezek csak mesterségesen konstruált okok, igazából másról van szó... Miről is?

– Nos? – sürgette a vevő. Martin azonban úgy érezte, nem szükséges azonnal válaszolnia, mintegy kívül helyezte magát. Ha gondolatokra azt lehetne mondani, hogy téblábolnak, akkor leginkább ezzel jellemezhető, ami agyában játszódott. „*Itt vagyok – gondolta –, immár huszonöt éve készülök valamire, ingajárat a lehetőségességek sínein, de sehol nincs beérkezés, a megragadható cél előtt valami lényegtelenre változtatja mindazt, amiért dolgoztam, amit elérhetőnek tűztem ki magam elé... Mint a maratoni futó, aki győzelme küszöbén egyszer csak megfordul és visszafelé kezd futni. Tulajdonképpen hová is igyekszem már az ötven felé, mit akarok ebben a homályban, mi az, hogy 'jövő'? Itt ez az ember Polonius karosszékeiben már elért valahová, de továbbra is meg kell oldania*

feladatokat, érzelmi szálak kötik, a révbe érkezés újabb akadályok elé állítja, asszonya késő barokk szeszélyeit kell kielégítenie, nyilvánvalóan azért, hogy így ő is jutalmazva legyen szexualitással, egy nő kegyeivel, kedvező bánásmóddal a kapcsolatrendszerben...”

– Mi van még abban a kérdőívben? – forszírozta a vevő. Martin az üzletajtón kívüli sötétségbe meredt, mintha onnan várna inspirációt a játszma folytatásához. Egy-egy gépkocsi tolt reflektorfényét a késő estébe, árnyakat vonultatva a kirakat üveglapjaira, melyeken elporladt korok objektumai sorakoztak. Aranykacsa beszerzési forrásai, hosszú kapcsolatuk ellenére is, rejtve maradtak, az aukciókon vásárolt műtárgyak ládáiban érkeztek, futár hozta ezeket az árverésekről. Néha magánszemélyek is megfordultak a boltban, rendszerint nagy beccsel csomagolt tárgyat bontottak ki Aranykacsának, antik zenélőórákat, címer-vésetes ezüst cigarettatárcát, szoborfejet, elefántcsontra festett több száz éves miniatűröket, miegymást. Az öregúr ilyenkor szemüveget váltott, hosszan tanulmányozta, forgatta a tárgyat, legtöbbször odahívta őt. – Mit szól ehhez, Martin?

Most emlékszem, jó néhány éve magam is tapasztaltam ilyen... izé... hogy mondta? Anekdotikum?

– Anekdotikus érték.

– Az, az. Kanadában jártam üzletileg, és Montrealban egy áruházban a lebontott olimpiai stadion betonarbjait árulták, szép zöld csomagolásban, ha jól emlékszem, három dollárért darabját. Kis darabkák voltak, talán huszonöt-harmincgrammosak... Igen, most már emlékszem... egy élelmes üzletember, valami Sherman, felvásárolta a stadion törmelékeit, vagy három teherautónyit. Zseniális!

– Vett belőle? – kérdezte Martin.

– Ugyan! – legyintett a vevő. – Nem gyűjtök köveket. Még az epehólyagomból is kivettem kettőt! – kesernyésen felnevetett.

Martint meglepte az eladdig savanyú férfi hirtelen szellemessége.

– Sajnálhatja, hogy kihagyta a stadion-lehetőséget. – Az eladó mély lélegzetet vett: – A kövek jelenlegi értéke hét amerikai dollár,

azaz a montreali olimpia óta több mint száz százalékos az áremelkedés.

- Igazán? - ámuldozott a vevő. - Honnan tudja?

- A katalógusban áll - mondta elhalónak nevezhető hangon az eladó, és erősen remélte, hogy a férfi nem kíváncsi rá. Gyorsan körülnézett, majd az egyik vitrinhez lépett és kiemelt egy gyöngyházborítású, ovális dobozkát, hogy elterelje a katalógusról a figyelmet. Tenyerébe helyezte, és a vevő felé nyújtotta.

- Nagyon szép - mondta a vevő -, egy nagynéném ilyenben tartotta a szívtablettáit és a szacharint...

- Az meglehet. Ez azonban eredetileg tubákos szelence, Mozart kapta egy hercegtől londoni koncertje után. Mert mit kaphat egy csodagyerek mást, mint tubákos szelencét?! - Az eladó felvonta szemöldökét, a mennyezetet pásztázta. - Az apja, Leopold ilyenkor ideggörcsöket kapott a méregtől, fél Európán át postakocsikáztatja gyenge fizikumú fiacskáját a jó tallérok reményében, az arisztokraták özönlenek a koncertre, de ahelyett, hogy fizetnének, tubákos szelencékkal fejezik ki csodálatukat az istenáldotta zseninek! „Gátat építhetnének a tubákos szelencékből”, írta az apa egy levelében.

- Tudom - szólt hirtelen a vevő, és most egyenesen Martin szemébe nézett. - Ott voltam.

Néhány másodpercnyi csend. Martin az órájára pillantott.

- Meséljen - mondta.

A férfi hátradőlt a karosszékekben, lehunyta szemét, arcán az a fajta mosoly ömlött el, mint amikor egy régen volt, az idővel egyre kellemesebbé váló emlék bűvölődik fel.

- Ronda, esős este volt - kezdte -, amelyen általában Londonban az ősz... köd, köd és köd. Nóm majdhogynem hasra esett, amint kiségittem a kocsiból, pedig a kocsis az ajtó alá helyezte a falelépőt. De hát mindenáron látni-hallani akarta az osztrák csodagyereket, én sem voltam éppen ellenére, szeretem a muzsikát, a clavichord akkordjait, s noha otthon mi mindannyian zenéltünk, ahogy jobb házban szokás, mégiscsak kíváncsiak voltunk - azaz nóm inkább - erre az elhíresült, tízéves zenélődobozra. Meg kell jegyeznem, hogy a kocsisoknak általában a fuvardíjon felül a bakra

dobok néhány rézgarast rumra, ekkor azonban nem tettem, ügyetlennek és sietősnek találtam ezt a hajtót, hevenyészve toltam nőm lába alá a lelépőt, ámbár lovai igen türelmetlenül csapkodták patkóikat a kövezethez...

A férfi megállt a beszédben, de a mosoly továbbra is az arcán bújószkodott.

– Nos...? – sürgette most az eladó.

– A nagyterem tele volt főurakkal és finom, választékosan öltözött asszonyságokkal. A színpadon állt a háromlábú hangszer, valamivel nagyobb, mint az otthoni. Előtte a kárpitozott szék, egy szolgálta felsietett a színpadra, és sebtében leporolta róla a parókákról lehullott rizsport. Helyet foglaltunk, nőm köhögött a kandeláberes füstjétől, mások meg a sűrűn felszipantott tubáktól, általános volt a fészkelődés, ezek az apró kényelmetlenségek még némi türelmetlenséggel is vegyültek, a várakozás fojtott izgalmával. Nagysokára megjelent a színpadon az intendáns, kézenfogva ezt a sápadt, fehér kamáslis és fekete lakkcipős kisfiút, és a clavichordhoz ültette. Aztán a közönség felé hajlongott, mintha ő volna a celebritás, miközben Amadeus idegesen fészkelődött a széken, parókáját igazgatta, fel-felpillantott az intendánsra, aki bevezető szónoklatot tartott. Elmondta, hogy az összegyűlt úri közönség olyan csodát fog hallani, amelyet fél Európa már megtapasztalt, és amitől még a zenében igen jártas kappelmaisterek is jóformán elájultak. A Habsburg uralkodó szóhoz sem jutott a fiú hangversenye után, annyira meghatódott, és a későbbiekben az „egyek küldöttjének” aposztrofálta. Számos akkoládót hozott fel még az intendáns, így például ugyancsak felemlítette, hogy a salzburgi hercegérsek a fiú meghallgatása után odaintette apját, és felhívta figyelmét a gyermek mennyei küldetésére. Az intendáns eme mondatánál – a közönség morajlásától kísérvé – a fiú kezével számarfület mutatott a háta mögött. Erre jól emlékszem. Majd végül Amadeus felé is meghajolt, ez volt a jeladás a koncert megkezdésére. A fiú azonnal belecsapott.

Az eladó lassan és szótlánul leereszkedett a pult mögötti székbe.

– A gyertyák megremegtek, amint játszani kezdett – folytatta a férfi –, az ütőhangszereknek megvan ez a levegőt korbácsoló képes-

ségük... tapasztaltam ezt más alkalommal Szentpétervárott is, amikor hivatalból kellett megjelennem a Liszt-zongoraesten: ahogy az is beleszapott a hangszerbe, a cárnőnek el kellett kapnia fejét egy hirtelen meglobbanó gyertyacsokortól. Aztán a koncert alatt a zongorára helyezett ezüst kandeláber a crescendóknál többször majdhogynem belekapott a papzenész hófehér üstökébe, felszisszentünk, a németalföldi nagykövet – emlékszem – ültéből felemelkedett, és kérdőleg nézett a páholy felé, ahol az udvari főkamrás ült kíséretével. Nem kétlem, hogy ez az időnként rapszodikus ismétlődő izgalom hozzájárult a közönség extázisához, a koncertvégi fergeteges bravózáshoz, az akkoriban példa nélküli tapsorkánhoz. Az történt ugyanis, hogy a nagykövek és arisztokraták nem várták meg a cárnő tapsos tetszésnyilvánítását, amint az általában előírásos, hanem az utolsó akkordok után az illetet mellőzve egyöntetűen felugrottak ülésükről és zabolátlan, zajos, tapsos éljenzés tört ki. Balról mellettem ült a francia nagykövet marokkói szeretője, olajbarna, szájpirosítós szépség, különös formájú ékszerek csüngtek róla, s égő szemével felém fordulva a harmadik rapszodia befejezésekor szinte lázasan lihegte: „Monsieur... úgy érzem magam, mintha farkasvadászaton lennék...!” Az udvar később megtorolta a figyelmetlenséget: a diplomáciai kar tagjai nem kaptak meghívót a következő palotabálra...

Martin székébe süppedve szólni akart, de a másik megelőzte.

– Londonban más volt a helyzet – kutatott emlékezetében a veendő, ahogy homlokán ráncokba futott a bőr. – Mondhatni, hogy míg Oroszországban Liszt felkorbácsolta a kedélyeket, addig Angliában Amadeus inkább elandalította a közönséget. Ahogy mondtam, beleszapott a billentyűkbe olyan erővel, hogy a gyertyák megremegtek, de rögtön utána oly andalítóan kedves dallamokat hullámoztatott elő, hogy az emberek arcán önfeledt mosoly jelent meg, amint hallgatták. Ő maga jóformán csintalankodott a hangszer körül: felfelkacagott, hirtelen megállt a játékban, majd hirtelen folytatta, mintegy becsapni akarván a közönséget, egyik kezét néha lelógatta és csak egy kézzel játszott, aztán ez a kéz felváltotta a másikat, hogy a kadencia végén egyesüljenek. Láthatóan ugyanúgy szórakoztatta

saját virtuozitása, mint a közönséget, akik nem tudták, hogy mi történt velük...

– A szelence... – Martinnak úgy tűnt, mintha hangjának székes-egyháznai visszhangja volna, boltozatokról verődne vissza, s ő maga is távolságot érzett kiejtett szava és szájmozgása között.

– Igen, igen – emlékezett a vevő –, a koncert befejeztével Amadeus egyszerűen otthagya a hangszeret és az ováció közepette elűnt valahová. Nőm egészen kipirult a művészet okozta hevülettől, legyezőjével izgatottan hajtotta arca előtt a levegőt ugyanúgy, akár a közönség parádéba öltözött hölgytagjai. Majd mindenki a színpad közelébe tolongott, ahol ovális asztal mellett állt a fiú atyja, a város tisztségviselőitől körülvéve és fogadta a gratulációkat, ömlengéseket. Mondjam-e, hogy valamennyien meghatódtak voltunk az eseménytől?! A hölgyek és urak mélyen meghajoltak az atya előtt, s csillogó tárgyakat nyújtottak át, melyeket Mozart úr elegáns mozdulattal az asztalra helyezett. Ekkor láttam, hogy az apró ajándékok, a hódolat finoman cizellált művészi darabjai majdnem mind tubákos szelencék... Nőm azonban egyszerre csak megsimogatta tarkómat, ez annak jele volt, hogy ideje távozni, továbbá arról is biztosított, hogy nőiességének bőséges és egekbe emelő áradásával fog megajándékozni hálótermünkben, mint ez igen gyakori volt otthoni zenéléseink hevülete után.

A férfi megállt a beszédben.

– Hallgatom – mondta Martin, és pillanatra Szilvia testének kontúrjait látta, amint elnyújtózik a bordó ágyneműhalomban.

– Ne várjon tőlem többet erről az estéről – szólt a vevő –, mindezt ez a szelence hozta vissza emlékezetembe. Bámulatós, hogy egyegy tárgy kapcsán mire képes emlékezni az ember... nem gondolja? – S mielőtt az eladó válaszolt volna, folytatta: – Bizonyára csodálkozott, hogy mi okból ragaszkodunk – feleségem és én – éppen ehhez a fadarabhoz... Nekem édesmindegy, mire állítjuk a szamovárt... Eve azonban akkoriban csillagkeresztes palotahölgy volt éppen a bécsi udvarnál, innen a barokk iránti vonzalma. Lakásunkban tombol a barokk, minden egyes műtárgy, váza, emléktárgy, szobor barokkos

állványon nyugszik, az ember szeme néha belefájdul a kunkorokba, a rocaille-díszek fodraiba.

– Az rokokó – szólt közbe Martin.

– Nevezze, aminek akarja – legyintett a férfi. – Elég az hozzá, hogy itt van ez az ezüst szamovár, nemrég akadtunk rá a pincénkben, ahol az idővel összegyűlt holmikat raktározzuk. Már el is feledtem, oly régen volt... Akkoriban a Foreign Office és Whitehall, azaz a hadügyminisztérium még kart karba öltve működött, és megbízásom szerint jelentéseimet mindkét minisztérium szignálta. Whitehall természetesen a hadászati terepek mögött folyó politikai manőverekre volt kíváncsi, míg a Foreign Office tartotta a hivatalos arcot, a brit igazságosság és mértékletesség kikezdetlenségét. Úgy kellett lépjek tehát, hogy feletteseim mindkét kormányiszervben elégedettek legyenek.

Whitehall rendkívül gyanakvó volt a forradalmak után meggyengült Habsburg-monarchia kulisszák mögötti machinációit illetően, a sebzett kígyó még tartogathat mérget a fogában – mondták. Rám bízta a puhatolózás mikéntjét, minthogy már évszázadokkal ezelőtt bebizonyítottam, hogy járatos vagyok ilyen ügyekben... Bécsbe utaztam, s mint egy jó szimatú kutya, körülszaglászta paloták, fogadások, diplomáciai cercle-ek csoportjait, itt-ott felhasználva természetesen régi kapcsolataimat is. Így jutottam egy nyugalomba vonult osztrák tábornok nyomára, aki jelentős szerepet játszott évekkal azelőtt a magyar felkelés felszámolásában, olyan sikerrel, hogy a császár őt bízta meg Ausztria eme tagállamának adminisztrálásával. Nem tudom, tudja-e, hogy a félreállított államférfiak és hadvezérek a legmegbízhatóbb hírforrások, mert betekintésük volt államuk szerkezetébe és valamilyen revansfélére vágytak, vélt vagy valós igazuk felmutatására. Ez a nyugalmazott tábornok túlságosan erős keze miatt igen népszerűtlenné vált a tagállamban, olyannyira, hogy már Bécs is megelégedte a magyarok feletti uralmát. Így hát nyugdíjazták, és hogy ne legyen az udvar szeme előtt, birtokot vásárolt éppen uralkodásának területén. Itt kerestem fel, Magyarország egyik északkeleti megyéjében.

A férfi kis szünetet tartott, láthatóan azért, hogy összegereblyezze gondolatait. Martin nem sűrgette, tekintete az üzletajtón kívüli világra révedt, ahol a már árnytalan éjszaka megadással várta a közelítő hajnalt.

- ...Sok mindenről szó esett... legkevésbé sem akarom untatni a részletekkel... már csak azért sem, mert úgy gondolom, némely aspektusuk továbbra is bizalmas anyagnak számít. A tábornok egyfelől tartózkodó, mondhatnám kezdetben ellenséges volt, mert mint kiderült, egy londoni látogatása alkalmával a nép fölismerte, és itáliai és magyarországi szerepének ismeretében kis híján meglincselte. Később azonban fölengedett, és csésze teára invitált a kúria egy meghitt hangulatú szobájába, ahol művészien cizellált ezüstös szamovár duruzsolt. Nos, én ilyen utoljára a cári udvarban láttam, Szentpétervárott, az edény nagyon nem illett ebbe a kúriába, megkérdeztem, hogyan került birtokába a szamovár. Elmondta, hogy a magyarországi hadműveletek sikeres befejezésekor joggal várta, hogy mint az osztrák haderő főparancsnoka, a magyar felkelők vezére őneki teszi le a fegyvert. Ez a gesztus az utókor történelmi tablóján megörökítette volna nevét mint győzőét. Ehelyett azonban a lázadó erők főparancsnoka a szövetséges orosz hadak főparancsnokának kapitulált, emígy megfosztva őt a jól kiérdemelt dicsőség babérkoszorújától. A történetek felett érzett elégedetlensége és fájdalma csakhamar közismertté vált diplomáciai körökben, s ezt igen figyelmesen enyhítendő, a cár ezt a szamovárt küldte ajándékkul számára, mintegy kárpótlási gesztusként... Vagy hetven évre eme látogatásom után Párizsban jártam, és az újonnan érkezett orosz emigránsok értékesítendő holmijai között ráakadtam a cár szamovárjára, amit az osztrák tábornoknak adományozott. Azonnal megvásároltam, s hogy, hogy nem, végül is lekerült az évszázadok alatt összegyűlt memorabiliám raktárába. A napokban aztán Eve ráakadt, miközben valami más után kutatott, igen megtetszett neki, és felhozatta a lakásba. De kiderült, hogy nincs megfelelő talapzat, állvány, tartó, melyre ráállíthatná a hasas és mégis karcsú teafőzőt. S persze ismét a barokk... Így bukkant erre az asztalkára, a kirakaton át látta meg, tegnapelőtt, már záróra után. Záróra...?!

A vevő meglepetten körülnézett a boltban, mintha éppen most lépett volna be, és minden, ami tekintete útjába esik, váratlan újdonságként hatna. Mindketten felegyenesedtek és az ajtóhoz mentek. Szótlanságuk megmagyarázhatatlan volt. Martin lekapcsolta a villanyt, és ahogy kiléptek, kívülről kulcsra zárta az ajtót. A háztetőkről meredő tévéantennák acélján hideg csillámok futkostak, nem lehetett kivenni, hogy a búcsúzkodó hold vagy az érkező hajnal fényjelei. A két alak éppen akkor tűnt el az utca sötétjében, amikor egy csörömpölő szemeteskocsi kanyarodott az üzletsor elé, és mechanikus emelőkarjával sorra kiürítette a felsorakoztatott kukákat.

VÁSZON

A park mentén már kora reggel óta rótták köreiket a futók és kocogók. A hajnali szellőben meg-megrezzenő fa- és bokortömeget, te-rebélyesen elnyúló méregzöld foltot keskeny, sárgás csík rajzolta körül. A közigazgatás így gondolta védeni a térségben lakók egészségét – ennek a döngölt homokú pályának a megvalósítását ígérve nyerte meg évekkal előbb a kerületi választást az akkori polgármesterjelöltek egyike. Ellenfele programjában a futópálya létesítésének megakadályozása szerepelt – a csendháborítás elhárításával –, és csúfos vereséget szenvedett: leginkább a nyugdíjasok szavazataira számított, ám éppen őket gyakori hallásgyengeségük miatt nem érintette a lábdobogás és lihegés keltette, elviselhetetlennek jósolt robaj. Viszont tetszett nekik a sétány terve, ahol biztonságos útvonal adódik a reumás és más mozgásszervi bántalmak enyhítésére, vagy a koszorúér-átültetések után javallott gyaloglási penzumra.

Cyрил reggel hétkor kezdte a kocogást, karóráján bemérte a kötelező negyven percet, és karlendítéssel üdvözölte az egyik kanyarban mellé csapódó Professzort, aki ugyanekkor ért ide. Találkozásuk reggeli rituálénak számított. A Professor – Cyril így nevezte magában a hetven körüli, sűrű szakállú férfit – késlekedés nélkül vágott bele aktuális gondolatainak taglalásába, mintha csak az előző napi diskurzust folytatná:

– Gondolt már arra, hogy tulajdonképpen mi a fenének csináljuk ezt? Azt mondják, egészséges. De ami engem illet, hazamegyek, és fél napot heverészek egy ilyen reggeli tortúra után.

– Akkor miért csinálja?

– Megszokás. Meg időm is van bőven. És mondhatnám azt is, hogy a találkozásunk reményében.

– Ez kedves magától – nyugtázta Cyril.

– Fene akar kedveskedni! – fújta a férfi. – A magamfajta egyedülálló minden jöttmentet igyekszik elkapni... Ki tudja, akad-e, akivel szót válthatok a következő tizenkét órában.

- Valóban – lassított Cyril –, mivel tölti a délutánját?

- Jó kérdés. Ha lenne itt valamiféle korlát, azt mondanám, kapaszkodjon meg. Múzeumokba járok.

- Egyáltalán nem vagyok meglepve – gyorsított ismét Cyril. – Mi érdekli?

- Mindenekelőtt a teremőrök.

Cyрил bólintott, mintha magától értetődő volna, hogy valakit a múzeumokban a teremőrök érdekeljenek.

- A teremőrök csuda alakok. Férfiak vagy nők, de némák. Képletesen persze... Órák hosszat téblábolnak egy helyben, többségük hátrakulcsolt kézzel... És csak néznek, figyelnek, hogy minden rendben legyen... El tudná képzelni magát teremőrnek?

- Ilyesmit magam is csinállok, múzeumok nélkül.

- Egyszóval maga is gondolkodik. Ki hitte volna?!

Lassítottak. Előre engedtek két fiatal lányt, kezükben ritmikusan lendülő súlyzókkal. A Professzor témát váltott:

- Ez az egész futás, kocogás reggelenként... sürgölődés a túlélés érdekében, a doktor bácsi javallatára... esetleg kiszellőztetni az éjszakát, a szexuális kudarcot, hm... magunkra mért lelkiismereti próba: vajon ha kihagyunk egy napot, mivel büntet a sors? Ha jól meggondoljuk, nem is fizikai, hanem pszichológiai indítékaink vannak. Akar még tudni valamit? – a szakállerdőből kiviláglottak széles lapátfogai.

- Mit kezd a teremőrökkel? – Cyril az órájára pillantott, még hat perc volt a penzumból, s a kérdést is csak azért tette fel, hogy a professzor várható magyarázata kitöltse ezt az időt. A park lombtömegét most egy észak felől érkező széláramlat feléjük döntötte, világosabbra lavírozta, átmosta: meleg nap lesz, gondolta, izzadnak majd a légkondicionálók.

- Szóra bírom őket. Beszélgetünk. Mindenféléről. Könnyű kis társalgás, amire magányukban ők is vágnak, magányomban én is... kiszolgáljuk egymás igényeit. A termeket különben néma emberek járják, az örök senkit sem érdekelnek, a látogatók átszellemülten bámulnak a képekre. Figyelje meg, a múzeumok néma bábjáték színterei, teremőrök és látogatók lassú vonaglása a térben, panto-

mim. A festmények és tárgyak elhanyagolható dekorációk, a művészet az emberben van, a vizualitás csak tükör, amelyben önmagunkkal szembesülünk. Az esztétikumhoz a teremőrök sültparasztok. Nehogy megpróbáljon bármely falon függő képről kérdezősködni! Hosszan elnéznek a feje felett, legjobb esetben az ügyeletes művészettörténészhez küldik.

– Maga ért a képekhez? – Két-háromszáz méterre feltűnt a futópálya vége, a park egyik kijárata. A professzor a fejét rázta, a lapátfogak ismét elővillantak.

– Fenéket! Harminc évig papoltam róluk, ennyi az egész... Holnap lejön?

*

Nem mondható, hogy a Cég szűkkeblű volt, amikor elbocsátották. Figyelembe véve tizenkilenc évi munkaviszonyát, először óvatosan érdeklődtek, nincs-e szándékában visszavonulni. Igen kedvező végkielégítést csillantottak meg, jól gondolja át, hangsúlyozta a központból érkezett férfi, itt az ideje a fázisváltásnak, ezzel az összeggel új életet kezdhet, befektetheti, hozzákeres valamit, és élhet mint hal a vízben, hiszen mindössze ötvenhárom éves – fiatal ember!

Bántotta a küldönc atyáskodó hangvétele, mintha egy gyereket igyekezne rávenni, hogy olyan helyre menjen vakációra, ahol nincsenek játszótársai

– Gondolja meg! – mondta végső szóként a férfi, amikor elhagyta munkaasztalát.

Nem volt váratlan ez az úgyszólván gyengéd kiegyengetés a multinacionális vállalat kebeléből. A Látók – azaz a világgazdaságpolitika szakértői – az utóbbi időkben félreérthetetlenül jelezték a „struktúraváltozást”: globalizáció, munkaerő-leépítés, automatizálás, fiatalítás, számítógépes jövő – ezek az ártatlanul hangzó, mégis ominózus szavak repkedtek a levegőben, pompáztak az újságok hasábjain, a tévé képernyőjén.

– Átgondolom – felelte az ajtóból még barátságos és szinte biztató mosollyal visszanéző hivatalnoknak, aki valahonnan a cég felső szférájából szállt le, irattáskájában az előre elkészített, de még setétben tartott munkafelmondási irattal.

Átgondolta, persze, számtalanszor. Meg akarnak szabadulni tőle – minden rosszindulat nélkül. A cég fiatalít. Olyan embereket hoznak be, akik már iskolai tantárgyként tanulták a kibernetikát, s úgy játszanak a komputerek billentyűin, mint zongoravirtuózok a Bösendorferen. Ezt megértette. Azt is, hogy lehetetlen már állást kapnia megfelelő jövedelemmel. „Még van bennem vagy 15 év – számolgatta. – Leesik majd két-három szerződéses év. Ez minden.” Megfordult a fejében, hogy valami magánvállalkozást indít, de nem tudta, hogy mi lehetne az, és tisztában volt üzleti érzékének korlátaival, a csapdákkal és veszélyekkel, amelyekben kis kezdőtőkéjét esetleg – valószínű – elveszíti.

A kegyelemdőfésre a főkönyvelő irodájában került sor.

– Ez nem felmondás – csóválta a fejét a szikár, iratlapok és mapák fölé púposodó férfi. – Rosszul fogja fel, Cyril. Arról van szó, hogy a Cég éppenséggel elégedett a munkájával... Ezért ajánlja fel ezt a maga számára meglehetősen kedvező, mondhatni, nagylelkű nyugdíj-kiegészítést, nem gondolja?

– Messze vagyok még a nyugdíjtól. – A főkönyvelő bifokális szemüvegét egy homlokrántással ornyergére ejtette, s csuklós irodaszékén az L-alakú íróasztal oldalára lendült, a számítógép képernyője elé. Cyril agyán átvillant a mozdulat szimbolikája; mintha az íróasztal telekörmölt papírrengetegéből váltott volna a következő évszázadba, a számítógépes jelenbe.

– Igen, igen – kattintgatott az egerrel, és szórakozottan nézte a képernyőt. – Tizenkilenc éve dolgozik itt, látom... Nem sokan vannak maga előtt.

– De miért én?

A főkönyvelő visszalendült Cyrillel szembe, s széttárta kezét, mint aki valamilyen érthetetlen jelenségre igyekszik néma választ adni.

– A multinacionális cégek, mint mi vagyunk, nemigen okolják meg cselekvésük indítékait. Leirat érkezik, utasítás, felülről. Mégpedig nem *innen felülről* – a férfi ujjával a mennyezet felé bökött –, hanem valahonnan külföldről, túl az Óperencián... – elmosolyodott, hogy rátalált erre a kifejezésre, de aztán rögtön komolyra váltott: – Ne gondolja, hogy maga az egyedüli... Nem a maga személyéről van szó! A fejesek százalékban gondolkodnak. „A foglalkoztatottak 3 százaléka.” Ebben a hálóban akadt fenn... Beláthatja, a módszer pártatlan és igazságos. A cégnél eltöltött idő, életkor stb. Ezek alapján szűrjük ki azt a bizonyos megállapított százalékot.

– Értem – mondta Cyril.

– Nagyszerű – bólintott a hivatalnok –, számítottam a megértésére. Akkor ide kérem az aláírását, itt pedig csak szignáljon... Köszönöm!

*

Partit rendeztek a búcsúztatására. Nem ment el. Feltárcsázta Irene-t, s kérte, jöjjön vele vacsorázni egy vendéglőbe.

– Búcsúvacsora – mondta.

Az asszony néhány másodpercig hallgatott. Cyril jónak látta megmagyarázni:

– Elbocsátásom tiszteletére...

– Mi történt?

– Amit mondtam. Des is jöhet...

– Jó – mondta az asszony. – Ott leszünk.

Félóra múlva azonban fejfájásra hivatkozva lemondta a találkozást. Nyolc évig élt az asszonnyal, igen jól megértették egymást, még a házasságot kizáró viszonyban is egy húron pendültek – minnek a szentesítő irat. „Majd ha gyerek jön.” S talán mégis emiatt távolodtak el egymástól, kegyelemteljes fokozatokban, drámák nélkül. Irene később hozzáment Deshez – gyerekkori jóbarátjához – , akit ő is megkedvelt, polgári esküvőjükön az egyik tanú volt. Ennek már öt éve. Baba ott sem lett, a sors útjai kifürkészhetetlenek, mormolta magában újra meg újra Cyril a közhelyet. Időnként talál-

koztak, hármásban vacsoráztak valahol, néha egész programsorozatot szerveztek, a sydneyi olimpiára is együtt mentek 2000-ben.

Az elbocsátása utáni napokban Cyril csak tett-vett a lakásban; gondolatlanság teltek az órák, a hosszú legényélet jól begyakorlott aktusait ismételte. A háztartása némileg lekötötte figyelmét. Napközben egyre többször lefeküdt. Felhagyott a kocogással is. Rövidre szabott bevásárlási útjain néha hazavitt egy-egy detektívregényt és science-fictiont, de néhány oldal után letette, nem volt türelme, noha régen élvezte ezeket a történeteket. Éjszaka viszont nem tudott aludni. A nyitott ablaknál állt, és a tompa fényekben hullámzó háztetőket nézte. Aztán figyelni kezdte magát: testsúly, pulzus, vérnyomásmérés. Naponta többször felpumpálta a mérő pneumatikus párnáját, és lejegyezte az eredményt. Komputerén utánanézett a belső szervek betegségeiről szóló információknak, s latolgatta, miként illeszthetők a tünetek saját méréseinek szövevényébe. Orvoshoz nem ment, mert arra a következtetésre jutott – mintegy rávezetődött –, hogy tulajdonképp nem beteg. Öndiagnózisa felcsillantott benne némi önbizalmat: döntéshozatali képessége nem sérült. Elhatározta, hogy ameddig anyagi helyzete engedi, vendéglőben fog ebédelni. „Felélem az alamizsnát” – gondolta kesernyésen, majd öltönyöket és nyakkendőket vásárolt, találmásra tért be üzletekbe, rámutatott árucikkekre, és becsomagoltatta, hazavitte.

Egyik délben a volt munkahelyéhez közel eső bisztróban ebédelte, ahová azelőtt, ha nem is rendszeresen, de néha-néha betért egy-két munkatársával. A pincérlány emlékezett rá: „hogya vagyunk?” – vetette oda, miközben letörölte az asztalt és visszahelyezte a só- és cukortartót. Mintha nem tudna semmiről, gondolta, de aztán leintette magát. Lehetetlen. A lány egy kancsó vizet hozott. Már csak néhány asztalnál ültek, a bisztróra az ebédidő utolsó negyedórájának lelassult tempója, álmos hangulata telepedett. Ahogy kanalazta a levest, az eszpresszógép mellett gőzt surrogató pincérlányból csak a lábát látta. „Egy kapcsolat”, villant benne, de valahogy olcsónak találta az ötletet, filmkockákra emlékeztette, ahol számtalan alkalommal számtalan fő- vagy antihős számtalan

pincérlányt csíp fel, a kalandból lángoló szerelem és mindent betöltő happyend lesz.

A lány ott állt az asztalánál.

– Hozhatom a kávét?

– Hozzon inkább egy dupla konyakot – rendelkezett Cyril.

A lány felemelte mutatóujját, és mókás szigorral megfenyegette:

– Nana! nem lesz jó vége, ha autót vezet!

– Nincs autóm.

– Az más... – bólintott a lány, és Cyril úgy érezte, némi megve-téssel lép el asztalától.

Ekkor történt, hogy agyát szellőztetni akarván a konyak gőzétől, nem ment egyenesen haza, hanem céltalanul gyalogolni indult a városban. Kora délután volt, felhős-szeles, kabátot összehúzó idő. Ilyenkor kezdenek a hivatalokban ülő tisztviselők az otthoni vacsoráról fantáziálni, és egyre gyakrabban tekintgetnek karóráikra. Róttá az aszfaltot, a mellette elhúzó autók fémtükrei részletekben villantották fel alakját, egyszer bordó, egyszer ezüstös, máskor zöld színezésben, mozgó kollázssá szabdalva a kabátos figurát, sebességüknek és az ő gyaloglási iramának megfelelően. Az úttest és az emberi test eme absztrakt vándorkiállításának lekötötte figyelmét, egy saroknál kis híján nekiment a villanyoszlopnak. Jobb lesz előrenézni, gondolta, s ahogy befordult a következő sugárútra és magasba emelte fejét, a Nemzeti Galéria emeletes beton kockákból álló épülete előtt találta magát. Ide jár a Professzor beszélgetni, talán most is itt van.”

Felment a széles lépcsőn. Az előcsarnok üvegezett plakátjai az épületbeli kiállításokat hirdették. A címeket sem olvasta el. Átment egy termen, ahol szobrok sorakoztak. Körülnézett, de a Professzort nem találta. Belépett egy másik terembe és megállt. Festmények hosszú sora a falakon, legtöbbjük vékony aranykeretben. A képek előtt férfiak és nők ácsorogtak, lassú léptekkel mozogtak, áramlottak, adták át egymásnak a helyet. A Professzort itt sem találta.

A terem két végében álldogált a két teremőr, egy idősebb nő és egy fiatalabb férfi. Figyelte őket. Üveges tekintettel pásztázták a termet, néha két-három lépést tettek a falak mentén. A férfi egy

ízben hosszú percekig tanulmányozta cipőjének orrát, majd felkapta fejét, s mint aki mulasztást akar pótolni, gyors nyakmozdulatokkal körülnézett. „Periszkóp” – villant át Cyril agyán. Valami filmjelenet jutott eszébe, amint az alantról felküldött periszkóp feje megjelenik a víztükör felett és 360 fokos körözéssel szemrevételezi a horizontot. „Majd meglátjuk” – gondolta, és egyelőre elodázta az ismerkedést. Elindult az első falrész mentén. Tájéképet, színes jeleneteket ábrázoló olajfestményeket látott. Némelyik előtt a látogatók laza csoportja hümmögött, ujjak bökdöstek egy-egy parányi reflektorral világított részletre. Közel lépett, hátra lépett. Megvárta, amíg a nézelődők eloszlanak, akkor egészen közel hajolt a képhez. Úgy érezte, egyedül van a művel. Ha percekre is, de egészen övé a festmény. Elégtételt érzett, mintha akkor a kép csak neki állt volna össze, és a festő maga szólna hozzá, kizárva a többi látogatót. Ez a gondolat – vagy érzés –, hogy mások által észrevétlen viszonyba került valakivel, egy láthatatlan, csak az ő számára megnyilvánuló, akár még élő, akár az antikvitásban gomolygó halandóval felcsigázta érdeklődését. Ugyanakkor régen érzett nyugtalanság ömlött el benne, valaminek a lehetősége – de nem tudta ezt az érzését önmagának sem megfogalmazni. Eszébe sem jutott kisilabizálni a festő nevét, vagy elolvasni a kiállítást ismertető szövegeket. A teremőr rezzentette fel:

– Zárunk, uram. Öt óra van.

– Holnap nyitva vannak?

A teremőr biccentett:

– Reggel kilenctől délután ötig.

*

Már negyed tízkor ott volt. A teremben a korai időpontban csak néhányan őgylegtek. Fojtott hangfoszlányok keringtek körülötte a levegőben, valaki ámulatát kifejezve ismételte: „...Mit tudtak ezek már négyszáz éve...!” Úgy tűnt neki, hogy a teremőr ismerősként üdvözli, legalábbis, amint elkapta tekintetét, a felismertség nyugtázását vélte észrevenni a férfi szemében, de anélkül, hogy

valós jelét adta volna ennek. Észrevette, hogy mozdulatlan arcát ugyanúgy tanulmányozza, mint a képeket a falon, s eljátszott a gondolattal, vajon neki melyik kép tetszhet igazán, ha egyáltalán nézi a terem kínálatát a nyolcórás munkaidő alatt. Ekkor a férfi merev arcán a szemgolyók a szemsarkokba mozdultak. Az arc sztoikus merevségében ez volt az egyetlen mozgás. Követte a tekintetet. Mintha az egyik festményre fókuszálna. Félig-meddig elismerte, hogy mindez csak képzeletének játéka, mégis – szinte vonakodva – ehhez a képhez lépett.

Középkori, tájat ábrázoló olajfestmény volt, az előtérben sötétzöld patakok indult, két részre osztva a képet: a bal sarokból keskeny földnyelv irányította a vízfolyást. Kibukkanó gyökerű, zilált lombú faóriások. A víz másik oldalán sűrű erdőség vonult a kései napfényben oldódó, meghatározhatatlan horizont irányában. Az erdőség előtti göröngyös-füves tisztáson egy pásztor juhokat terelt a víz felé. A pásztor immár örökkévalóságba görnyedt alakján széles karimájú kalap, piros ing és fekete gatyva volt, bocskorát eltakarta a talaj egyenetlensége. A fák lombozata felett kék égdarabok tükrözték a gyenge, juhokra eső fényt – s mindez valahogy az ember nélküli békesség érzetét árasztotta, emlékezetbe temetett korok valószínű realitását. Cyril egészen közel hajolt a festményhez, próbálta megszámlolni a juhokat, de sehogy sem sikerült, a festő ravasz technikája kifogott rajta, a nyáj vége az erdőszel homályába vészett. A kudarc ellenére képtelen volt elszakadni a tájtól. Mintha a vászon másik oldalába épült mágnes vonzásába került volna. A festmény felületéhez közelítette arcát, úgy, hogy tágra nyílt pupillája már nem tudta befogni a ráma arany vonalait, a keret fegyelmező határai eltűntek, csak a táj lobogott körülötte, homloka felett, füle mellett.

*

Mindenekelőtt a levegő volt más. Könnyebben lélegzett, és úgy érezte, a tüdejét korlátozó bordák megnyúltak, tágabb űrt engednek a beáramló levegőnek. Mintha madár lenne, az ívelhetőség

képességével, aki egy faágról éppen elröppenni készül, de még latolgatja, merre tájolja be magát. A patak innenső partján állt. A víz csillámai fel-felszikkraztak, de vízfolyást nem tapasztalt – ez nyugalommal töltötte el. Körülnézett. A túlsó parton – így, közelebbről – észrevette, hogy a juhász kezében botot szorongat, s mintha megemelné. Tétován ő is felemelte a jobb kezét. A juhok megrezzentek.

Aztán belevette magát a tájba; járkált, leült egy fatönkre, félrehajtotta a lombokat – könnyűnek és szabadnak érezte magát, mint még soha. A felelősség szorítása elhagyta, minden ismerősnek tűnt, mintha egy elődöktől örökölt szoba bútorai között mozogna, itt, a kárpitok és görbületek között nőtt fel, itt csukott szemmel is biztonságosan közlekedik.

Nyújtózott egyet a meghatározhatatlan eredetű fényben, s mint aki vízéért indul egy távoli, ismert kúthoz – útra kelt a táj mélyei felé.

ORSZÁGOS BÉCSI SZELET

A legnehezebb igazán jó szakácsot szerezni. Olyasvalakit, aki a szakmai tudáson felül megbízható is. És nem elegendő, hogy nem visz el semmit a konyháról, meg hogy nem játszik össze a szállítók-kal. A jó és megbízható szakács pontos, lelkiismeretes, vagyis számítani lehet rá. És nem iszik. Mert a szakácsok isznak, mint a kefe-kötők. Persze, nem akarok általánosítani, már meg is bántam, amit mondtam. De sajnos, a gondolatmenetet a vendéglővel együtt né-némtől, néhai Slapkovits Rozáliától, megboldogult anyám nővérétől örököltem. Végrendeletében, mint egyetlen élő családtagjára, azzal a kikötéssel hagyta rám a *Pörkölt Kakast*, hogy tovább vezetem. Bevallom, a temetés után arra gondoltam, jó pénzért inkább túladok az éttermen, és – ahogy mondják – mosom kezeimet. De akkor közbeszólt egy másik végrendelet, anyámé, ő pedig meghagyta, hogy maradéktalanul teljesítsem mindazt, amit szeretett Róza nővére végrendeletbe foglalt... Ki képes harcolni két végakarattal?! Ügyvédem szerint ugyan jogilag megtámadható a végrendelet vonatkozó passzusa, „de hát, nézze csak – lágyult el Dr. Palágyi közvetlenül e kijelentése után –, tulajdonképpen érdekünkben áll elkótyavetyélni egy ilyen jól menő, bevezetett üzletet? Elvégre, a *Pörkölt Kakas* nemcsak egyszerű vállalkozás, hanem a környék becsült... úgy is mondhatom, nemzeti értéke... Slapkovits-hagyomány. Magam is hány szalontüdőt fogyasztottam ott zsemlegombóccal, istenem!... Még a cukorbetegség előtt...”

Dr. Palágyi ernyedten lelógatta karját, és szemét lehunyva hintázni kezdett. Akkor láttam, hogy hintaszékben ül. Majd hirtelen leállította a széket, előrehajolt, s mint akinek eszébe jutott valami fontos és halaszthatatlan, azt kérdezte:

– Mondja, a Surek főz?

– Igen...

Palágyi felállt, arca ismét hivatalosra keményedett. „Ide figyeljen, kedves Mészáros úr. A vendéglőt bűn volna eladni. Ahol Surek

Józsi főz, ott a siker. Érti, nem? Vegye át az üzletet, aztán majd meglátjuk... ezt tanácsolom.”

Így pottyantam az úgynevezett vendéglátóiparba. Addig, egy évtizeden át, állami alkalmazott voltam, írnok a Vízügyi Hivatalban. Nem mondom, főzni mindig szerettem. Érdekelte a konyha. Persze nem *nagyban*, nem is háziasszony módra. Egy gyors lecsó, kolbászszal, tojásrántotta, sült csirkecomb, ilyesmi. Palágyi szerint azonban az én dolgom nem a konyhában keresendő, mert ott Surek az úr. Nekem mint tulajdonosnak az asztalok között a helyem, felügyelek a dolgok sima menetére, segíték a két kiszolgálónak, alkalmanként tehát rendeléseket is felveszek. Ahogy más vendéglőkben szokás. A legfontosabb: tartani, *jól tartani* Sureket.

Amikor kiléptem hivatali állásomból, a kollégák hülyének néztek. – Megörültél?! – bámultak rám –, kidobod az ablakon a biztos állami nyugdíjat, már tíz éve itt dolgozol, már van tíz éved! – Bevallom, kicsit szégyelltem magam előttük. Elhatározással menthetetlenül hűtlenné is lettem... Utolsó munkanapomon mégis megleptek egy igazi ünneppel: pezsgőt hoztak, boldog és szerencsés jövőmre koccintottunk, emlékkártyát adtak, aláírásaikkal. A főosztályvezető külön félrevont, és elmondta, igen elégedett a munkámmal, és semmi kétsége, hogy önállóként is boldogulok. – Majd meglátogatom a *Pörkölt Kakasában* mint vendég – tette hozzá –, ugye, ott főz Surek?

Kezdtém figyelni, mennyien emlegetik a szakácsot. Egyszer csak bedobják nevét a társalgás fortyogó fazekába, mint a sót vagy a borsot – hogy a szakmánál maradjunk. Nem *Róla* beszélnek, valahogyan mégis előkerül a neve. Leginkább az izgatott, miért az ő neve helyettesíthető a *Pörkölt Kakással*, s miért nem nénémé, Slapkovits Rozáliáé, aki a vendéglő tulajdonosa és – mondhatnám – nagyszszonya volt, s akinek az asztalok között vonuló, sudár és tekintélyt árasztó alakja biztonságot és minőséget ígért a vendégeknek. Egyszer meg is kérdeztem egyik törzsvendégünket. – Nézze – emelte fel fejét az illető a levesből –, én Slapkovitsnét *látom* itt, de Surek Józsit *eszem*.

Ez, a kannibalisztikus képzetekkel, valamelyest megvilágította a helyzetet, de még mindig rejtély maradt előttem, hogy ők ketten miként *jöttek ki egymással* a vendéglő földéjé alatt, vagyis hogy ez a két, immár mitológiai személyiség hogyan *viszonyult* egymáshoz munka közben. Mert a társulás ugyancsak jól sikerült, hosszú éveken át megtalálható volt itt számtalan ínyencség, egyformán megbízható minőségben és mennyiségben. A *Pörkölt Kakasra* csakugyan *számítani lehetett*.

Surek pedig fogalom lett. Szükszavú, és persze láthatatlan valaki, mondhatnánk a konyha rabja vagy inkább – börtönőre. A húsvágó pult előtt lehajtott fejjel, rosszkedvűen, de nagy koncentrációval végezte munkáját; vagdalt, csapott, reszelt, kavart, öntött és szelt, keze motollaszerűen járt a konyhaeszközök között, a tájékozatlannabb szemlélőben azt a benyomást keltve, hogy valami bonyolult hangszer billentyűin és pedáljain játszik ördögösen. Holott a gyakorlott szakácsok mutatványát adta elő. Ebből a hagymavágás igazi cirkuszi szám. Ahogy az éles késpenge villámgyorsan követi a hagymafejet rögzítő ujját, ahogy az hátrább-hátrább csúszik a mind kisebbé töpörödő kupolán – ezt az aktust csak lélegzet-visszafojtva lehet nézni! A titkon ujjlevágást remélő közönség aztán kis csalódással, de mégiscsak fellélegezve tapsol a kést magasba emelő szakácsnak, míg az ördögösen felszabdalt hagymafej végül is pirításra adja magát.

Amikor átvettem a *Pörkölt Kakast*, mindenekelőtt Surek terveit akartam megismerni – marad-e posztján, elfogad-e felettesének, azaz munkaadójának. Egyenesen megkérdeztem, szándékában áll-e a „folytatás” Slapkovits Róza létesítményében. Meg kell jegyezzem: Surek a maga módján tisztelte nénémet. Megjelent temetésén, és a sír körül állók emlékeztek, hogy amikor a gyászolók a kiosztott virágszalakat a gödörbe eresztett koporsóra hajították, ő virágszál helyett egy darab borjúlábat vett elő kabátzsebéből, és azt dobta a sírgödörbe. A borjúlábból készült kocsonya néném kedvenc étele volt.

Nos, érdeklődésemre Surek kezében megállt a zöldségpucoló. Dél előtt volt, de már előre dolgozott a vacsorához. Szokása szerint fel sem nézett, és azt kérdezte:

– Maga marad?

Azonnali válasz helyett a torkomat reszeltem, és emésztettem kérdése lényegét. Milyen választ adhat egy üzlettulajdonos, amikor alkalmazottja visszafordítja kérdését. Diplomatikusan válaszoltam:

– Minden úgy marad, mint eddig volt.

Surek lehajtott fejével mintha bólintott volna, és dolgozott tovább.

Ez jelentette az új munkaszerződést, akárcsak a New York-i gyémántkereskedők kézfogása az üzlet megkötésekor. Mondhatom, aztán aránylag zökkenőmentesen alakult minden. Belejöttem a vendéglői üzletvezetésbe. A séf keze alól ízletes ételek kerülhettek az asztalokra, mert a *Pörkölt Kakas* úgyszólván állandóan tele volt, a vendégek hálás tekintettel fizették ki az ételüket, és ahogy mondják, mosolyogva távoztak. Azért mondtam, hogy „kerülhettek az asztalokra”, mert nekem nincs ízlelőérzésem, állítólag egy gyermekkori diftéria szövődménye miatt. Ezt persze nem közöltem sem Surekkal, sem a személyzet másik négy tagjával; a két konyhai segítővel és a két felszolgálóval. Időnként beleszagoltam néhány gőzölgő fazékba a konyhán, és elismerőleg csettintettem, mint aki már az illatból értékelni képes. Surek ilyenkor fel sem nézve a deszkáról csak ennyit mondott:

– Kifelé.

Hallgatólagosan beleegyeztem, hogy Sureké a konyha. Nem is tehettem mást. Az abroszos asztalok világától csak egy kétszárnyú lengőajtó választotta el a konyhát – két külön világ, két jogterület. Kezdetben szerettem volna valahogy közel kerülni Surekhoz, megfejteni magába zárkózottságának titkát, kulcsot találni hozzá. Hogyan lehet egy ember napi nyolc-tíz órán át szótlán, csak lefelé néző, a húsok, zöldségalmok, mártások, kések, kanalak, keverőtálapak rabja? Nyilvánvalóan ügyetlen közeledési kísérleteim rendre kudarcba fulladtak, a szakács kurtán visszautasította feltálatl barátságomat. Nagy néha meghallgatott, aztán azt mondta:

– Menjen a dógára.

És mentem. Végül elintéztem magamban, hogy ennek így kell lenni. Fő a jó üzletmenet, és punctum. Ha így, hát így. Talán éppen ez a Slapkovits-titok, főszakács és vendéglős szellemi vérszerződése a *Pörkölt Kakas* sikerének alapja. Még azt sem tudtam kipuhatolni, miként képes a főszakács körül működő két kukta együtt dolgozni velem. A pincérek céduláikon beadták a rendeléseket, és elvették a kiszolgáló pultra helyezett teli tányérokat. Surek magánya egy gályarab és egy remete amalgámja volt.

A Vendég zárás előtt körülbelül egy órával érkezett. Viseltes fekete zakóban, kalapját a szék támlájának kiugró szélére akasztotta. A zakó alatt kigombolt nyakú inget viselt, egyszer fehérret, egyszer világoskékret. Ugyanis immár harmadik este jött vacsorázni a *Pörkölt Kakas*ba, feltehetőleg törzsvendégi pozícióra pályázott. Lassanként megismertem a vendégeknek ezt a vágyát is, hogy rendszeres megjelenésükkel valamilyen elismerést szerezzenek, leginkább egy számukra fenntartott asztalt, néhány barátságosan cinkos szót részemről vagy a felszolgálóktól – vagyis hogy *megismerjék* őket, hogy *ide tartozzanak*.

Ez a vendég eléggé testes, kerek arcú, élénk szemű férfi volt, jóviálisként is lehetne jellemezni, ha ezt a jelzőt nem koptatták volna el a regény- és tárcaírók. Amint leült az asztalhoz, megdörzsölte kezét, és arcára a várakozás fénye ült. Jól ismertem a vendégek átszemlélését, amint az étlapért nyúltak, s már-már fogyasztották is képzeletben a kiszemelt ételt. A Vendég első este bécsi szeletet rendelt a hozzávaló kétfajta körítéssel. Amint a cédulára firkantottam a rendelést, karomra tette kezét:

– Kérem, ugye, nem rántott sertésborda?...

– Nem, uram. Nálunk a bécsi szelet – az bécsi szelet. Borjúból.

Megkönnyebbülten felsóhajtott és utamra engedett a konyha felé.

Második alkalommal helylyel kínáltam ugyanannál az asztalnál. Elismerően bólintott, s miközben az étlapot tanulmányozta, dicsé-
rően morgott felém:

– Nagyon finom volt tegnap a rántott hús... talán ismét...

– Igazán örülök – hajlongtam. Visszaadta az étlapot.

– Hozza megint. De megkérhetem, hogy csont nélkül. Azaz nem karaj-formában...

– Kérem – mondtam –, ahogy parancsolja. Szín szelet lesz.

Ekkor feltűnt nekem, hogy hosszasan tanulmányozza a kihozott ételt, forgatja a tányért, a hússzelet fölé hajol, mint a tudós a vizsgálendő szövetminta fölé. Aztán furcsamód a körítést fogyasztotta el előbb. Amíg az tartott, nem nyúlt a hússzelethez. Átvillant az agyamon, hogy a férfi talán ellenőr az élelmezésügytől, de az ilyeneket elsősorban a konyha érdekli, rögtön oda mennek és a tiszta-
ságot vizsgálják, meg a maradékok sorsát. Vagy talán étterem-
kritikus egy laptól?... Akkor viszont nem jön másnap is, vagy ha jön, éppenséggel mást rendel, mint az előző este.

Harmadik alkalommal már határozott léptekkel ment ugyanah-
hoz az asztalhoz, leült. Siettem hozzá az étlappal. Kezével azonban elhárító mozdulatot tett, jelezve, nincs szüksége rá.

– Hozzon egy bécsi szeletet – mondta kurtán.

Elégé késő volt, már csak néhány asztalnál ültek. A konyhában felakasztottam a Surek feje fölötti kampóra a cédulát. Ő rögtön le-
tépte anélkül, hogy felnézett volna, egy tojásos tál fölött beleolva-
sott. Szokásos rosszkedvével hümmögött, és a bárddal máris csap-
kodni kezdett egy hússzeletet.

Tizenöt perccel később már tálaltam a Vendég elé. Láttam, hogy a férfi nekifogott az ételnek, aztán két utolsó asztalom vendégei fi-
zetni akartak, így hozzájuk fordultam. Ahogy távoztak, az ajtónál kétrét hajoltam, becsuktam utánuk, és az egyik asztal takarításához fogtam. A Vendég magához intett.

– Kérem, ha jól megnézi a tányéromon ezt a bécsi szeletet... lát-
ja?...

A tányérja fölé hajoltam, ami nem volt különösebben nehéz az iménti gyakorlat után. A tányéron ott párállott egy jól megtermett, prézlibe forgatott, szépen sült, szabályos borjúszelet. Szinte ráéreztem, olyan gusztusos volt.

– Mit szól? – érdeklődött a Vendég. Még jobban megnéztem az ételt, úgy tettem, mintha megszagolnám. Nem értettem, mit akart.

– Megtudhatnám, uram, mi a kifogása? Természetesen mindent megteszek annak érdekében, hogy elégedetten hagyja el vendéglőnket ... Talán a húsétel...

A Vendég közbevágott.

– Semmi baj, éppen az! Csodálom, hogy nem vette észre. – Villájával a bécsi szeletre mutatott. – Ez Észak-Amerika! Nemde?

Fejemet félrehajtva, ferdén néztem a tányérra. A képzelet enyhe megerőltetésével valóban olyanná pirult a szelet a forró olajban, mint térképeken az USA. Mosolyogva bólintottam. A Vendég a húszelet alsó szélén lévő dudorra mutatott:

– Ez itt Florida. A félsziget. Ne mondja, hogy véletlen...

Meglepett. A férfi észrevehette arcomon a kételyt, amely az ő lelki-szellemi egyensúlyára vonatkozott.

– Már tegnap észrevettem, amikor kihozta az ausztráliai kontinenst... Az előző este még azt hittem, hogy az Ibériai-félsziget merő véletlenség... zseniális! – lelkesedett, és a székből, így alulnézetből hosszan arcomba nézett, feje mint valami kerek bolygó, a fejem elé került – teljes volt a vendéglői napfogyatkozás. Egyszer csak megragadta karomat: – Uram... miért? Ki teszi ezt velem?! – kérdezte hevülten.

– Surek – feleltem röviden, mivel Sureket nehéz hosszan mondani.

A Vendég – akárcsak Rózsa Sándor – összevonta szemöldökét.

– Surek?

– Az. Ó főz...

A Vendég lehunyta szemét, nyelt egyet, ádámcsutkája elárulta. Láthatóan küszködött feltörő indulataival.

– Kérem, mondja meg Surek művész úrnak, hogy gratulálok! Most, ha lehet...

A konyhában átadtam Sureknek a gratulációt. Közömbösen fogadta. Megszokhatta, hogy főztjéért jönnek a Pörkölt Kakasba. Szükségesnek tartottam némi magyarázatot, talán kiugrathatom a nyulat a bokorból – ahogy mondják:

– Az úrnak nagyon tetszett a maga Amerikája. Floridával ... Csak így tovább, Józsi! – merészkedtem.

Surek fél arca felém fordult, pillanatra megállt az éppen kezében lévő kés. – Mit gagyog? – kérdezte. – Tegye le azt a kést – figyelmeztettem. – Ez a vendég azt hiszi, hogy maga szándékosan földrészekre formálja a rántott húst. Mit szól ehhez?...

– A spanyol félsziget nem földrés, hanem ország, Portugáliával. De ez tegnapelőtt volt... – mondta Surek. Ahogy így néztem a fél arcot, szokatlan csillogást véltem felfedezni rám irányított fél szemében, s homloka is valahogy fényesebb lett a szokottnál. Aztán hirtelen és meglepően vállamra tette kezét:

– Vezessen hozzá!

Kivonultunk a Vendég asztalához. Surek csíkos kötényben, fején szakácssüveggel. Ahogy odaértünk, a Vendég felemelkedett székéből, széles mosollyal készítette a kézfogást.

– Palicskó – mutatkozott be, majd hozzátette: – Kötél és zsinog.

Kezet ráztak. Surek leereszkedett a szemben lévő székre, előrehajolt:

– Hát észrevette?... – Hangja lágy volt, amilyennek még nem halottam. – Surek úr, kedves mester... – hebegett Palicskó. – Nem, inkább művész, egy... egy zseni! – tette hozzá, és valósággal elfolyt az abroszon, arrébb sodorva tányérját, melyről már néhány déli állam hiányzott.

– Kissé túloz – szerénykedett Surek. – Tudja, néha melléfogok... valamelyik nap Skandinávia sehogy sem jött be... ahogy elgörbül felfelé. Pedig marhafelsált használtam...

Elléptem az asztal mellől, mert éreztem, hogy fölösleges vagyok. Fejem is megfájdult, olyanfajta fájdalom volt, mint amit az iskolá-

ban a fekete tábla előtt éreztem, amikor nem tudtam megoldani egy számtanfeladatot. Elismertem, hogy mint kívülálló sok mindent nem tudok a szakácmesterségről, szemben a vendégek rigolyáival, de hát... Két kézzel egy asztalra támaszkodtam, mintegy megemészteni a néhány asztallal odébb alakuló ismeretséget. Néném, Slapkovits Róza vajon ismerte Sureket – *így?* Meglehet, hogy éppen ez a *Pörkölt Kakas* mélyebb titka? Valamilyen kölcsönös, hallgatólagos megállapodás tulajdonos és alkalmazott között egy magasabb szférában, s ebben az esetben Surek is egy titok tudója, Róza nénémé...

Fejfájásos morfondírozásomból Surek búcsúszavai rezzentettek fel Palicskó felé:

– Akkor holnap este... nem mondhatom meg... attól függ, milyen a nyersanyag. Nem fog csalódni. Örülök, hogy ismét megtisztelt... viszontlátásra.

Mondjam-e, hogy Palicskó állandó törzsvendéggé vált. Surek utasítására a 2. számú asztalt kapta, kissé elkülönítve a többitől, a konyhabejárathoz közel. Már nem is kérte az étlapot, csak fejével intett. Ilyenkor beszóltam a konyhába: – A kettes asztal! – és Surek tudta, mi a teendője. Magam is úgyszólván megigézve figyeltem, ahogy a Vendég alig leplezett izgalommal, arcán elomló mosollyal várta, mit kap Surektól.

Egy alkalommal, amikor elébe tettem a bécsit, felugrott, összecsapta tenyerét és felkiáltott:

– Az olasz csizma! Istenem...!

A vendégek riadtan néztek a kettes asztal felé. Nyugodtan mondhatom, hogy Palicskó pár hét alatt felzabálta a fél világot. A későbbiekben azonban válogatósabb lett, szeretett volna ő maga rendelni a térképről, de Surek makacsul ragaszkodott ahhoz a „joghához”, hogy eldöntse, milyen országot kreál. Közben továbbra is elzárkózott előlem, továbbra sem tudtam megközelíteni a lelkét. Azzal nyugtattam magam, hogy végeredményben mindez a vendég érdekében történik, mi több: a vendéglátás legfelső fokán, mindkét fél legnagyobb meglepedésére. Utóbb azonban – mint említettem – Palicskó követelődő lett: hogyhogy nem rendelhet ő?, hiszen rendszeresen megfizeti az ételt, sőt, néha a csöppnyi Írországiért és Mada-

gaszkárért ugyanannyit fizet, mint Afrikáért. Elismertem, hogy ebben igaza van. Már szinte provokálta Sureket. Kért, hogy küldjem asztalához. Surek otthagytott két sürgős rendelést, és a kettes asztalhoz vonult. Mivel a szakács nem ült le mellé, Palicskó felállt:

– Engedje meg, hogy ismét gratuláljak; de meg kell, hogy mondjam, a mai Ausztriának jobb volt az íze, mint a formája...

Surek a Vendég felé hajolt, úgy láttam, fenyegetően.

– Mire gondol?

– Nem lehetett kivenni, hol határos Olaszországgal.

– Tudom – bólintott Surek, és mereven Palicskó szemébe nézett.

– Még nem döntöttek a határvonal felől, régi disputa.

– Az az érzésem, mégsem képes mindenre, kedves művészem – ereszkedett vissza székébe Palicskó. Surek hátrahőkölt, szeme vilámlott, arca még vörösebbé vált: – Mit akar? – bökte ki.

– Görög szigetvilág! – Palicskó kényelmesen hátradőlt a székben és várt.

– Rendben! – sziszegte a Pörkölt Kakas főszakácsa, sarkon fordult, és karomat megragadva engem is bevonszolt a konyhába.

– Ide figyeljen, főnök – szólt hozzám másnap délután Surek, szokatlan közvetlenséggel. – Hozza be hozzám Palicskót... leszúrjuk... Itt ez a kés...

– Megőrült, Józsi! – hebegtem, és gyorsan arrébb löktem a közelében lévő csontozókéseket – Miket beszél!?

A főszakács ott előttem összeroppant. Eddig fegyelmezett, kemény alakja hirtelen öreges lett, karja erőtlenül lógott torzója mellett, nyaka megbicsaklott. Olyanná vált, mint egy rongybábu.

– Nem tudom... nem tudom – ismételte sírós hangon. – A görög szigetvilág...

– Szedje össze magát – biztattam, és kis híján átöleltem, de még idejében hátralépett.

– Láta már a térképen a görög szigetvilágot? – kérdezte, és rám emelte nedves tekintetét (ahogy az romantikus regényekben írva vagy).

– Nem, de majd megnézem – nyugtattam.

– Több száz apró sziget az Égei-tengerben... Szamosz, Leszbosz, Kréta, Rodosz, Délosz... és mindegyiknek más az alakja! Még töpörtyűből sem tudom összehozni!

Átláttam a problémát. Magam is tanácsstalanná váltam.

– Nézze, Józsi – próbáltam lelket önteni belé –, maga már bizonyított! Kirántotta az egész világot olajban... Nem kell szégyenkeznie!

– Fenét a világot! – hajtotta le fejét, mint egy kipontozott bokszoló. – Azt hiszi, mindent tudok?! Egy nyavalyát! Behajítom a panírt az olajba, aztán úgy jön ki, hogy hasonlít valamire a térképen. Az ürge meg bebeszéli magának, hogy az olyan, mint ... mint Dél-Amerika. Mit gondol, miért nem akartam rendelést elfogadni?!...

Délután volt, nyitás előtt. Nyilvánvalóvá vált, hogy valamiképpen mindhármunk számára összeomlott a világ: a térképek összemosódtak, még a prézlihalom is csüggedten púposodott egy deszkán, a borjúhúsról nem is beszélve.

Merem állítani, hogy határozott léptekkel mentem a bejárati ajtóhoz, s kiakasztottam belső üveglapjára a táblát:

**Éttermünk átalakítás miatt
bizonytalan időre zárva.**

S ráfordítottam a kulcsot.

HŐSKOR

Az arc: földcsuszamlás, egy hegyoldal süllyedése, ahogy az iszaptömeg a természet vezényszavára megmered. A hamuszürke bőrzacskók alatt a vulkán még működik, az agyvérzéstől lelassult arcizmok segítik a beszédmorajt, a testben továbbra is lüktet, forrong, bugyborékol az élet. Csekély mozgássérültség, az öt évvel ezelőtt elszenvedett sztrókot kivasalta a szervezet, csak az arcon hagyta névjegyét. Ezt hordja immár flegma beletörődéssel nyolcvan felett. Az öregotthon hierarchiájában irigyelt helyet foglal el; Kaliforniában élő lányától zsebpénz érkezik havi rendszerességgel, amit apanázként emleget, és így rangra emelve a juttatást, egy kézlegyintéssel elintézi. Tekintélye azonban inkább egyenes tartásának tulajdonítható, mintsem anyagi helyzetének. A többnyire görnyedten vonagló-közlekedő lakók fölött magaslik, ő a társalgóban eléri a magasan falra szerelt televíziós készülék kapcsológombjait és a hölgyek polcokra helyezett kötőútait a csatolt pamutgombolyagokkal. Pótolhatatlan személyiség.

Reggeliztetés után, ha szép az idő, mindenki kiül a kertre nyíló teraszra. Megviselt nádkarosszékek várják az ebédlőből csoszogó, néhány böffentést és szellentést elengedő csoportot. A kerekesszékekben ülőket járóképes bentlakók tolják maguk előtt, de van, aki maga hajtja a járművet. A friss levegő és a parknak is beillő kert zöld látványa hadba szólítja az agyakat, ilyenkor legélesebb az elme, pengeváltásokra kész.

– Hallotta? – hangzik valahonnan – Új tévét hoznak, távirányítósosat... Innét letről csak megnyomunk egy gombot, s odafenn válthatjuk a képet...

Elismerő morajok, a fejek, melyek negyven éve még felkapattak, most lassan elindulnak a mellről felfelé. A megjegyzésnek ugyanis éle van. Téma keletkezik. Jól tudják, hogy ki ellen irányul az ártatlannak hangzó röppentyű.

Markovits Arzén arcán csak azért nem látható indulat, mert az ötéves sztrók megmerevítette. Termete magasából végigtekint az ülőkékbe roskadt csoporton.

– Ezt honnan tudja?

Jaczinger Gyula alatt felnyikorog a nádszék, ahogy előre hajol.

– Belső információ.

– Nahát, Cickány, akkor felmondunk magának... innét lentől is kapcsolhatunk – mozgolódik Steinerné a Jaczinger mellé gurított toloszékben, ahová csípőcsonttöréssel került kilenc hónapja. Jóindulatú viccnek szánja, de mivel a megjegyzést nem követi kuncogó helyeslés, megszeppen. Markovits Arzén – röviden és teljesen értelmetlenül: Cickány – a veranda egyik oszlopához igazítja megtermett alakját, így lenézhet az ülő sokaságra. A szürke bőrszékkel lógó arc éles ellentétben áll a feszes tartással. Ennek valós oka is van: ülő helyzetben a farcsont táján kísértő isiászos fájdalom azonnal jelentkezik.

Jól tudja, hogy Jaczinger, ez a habitusos méregkeverő azért piszkálja-provokálja, hogy afféle vagányként tüntethesse fel magát a nők előtt.

– Elképzelem – mondja csak mintegy a levegőbe beszélve –, hogy a távirányító majd leadja a pamutot és a könyveket is a polcokról, nemde...

Elismerő moraj, apró csuklások, nevetések, Jaczinger Gyula áthajol Steinernéhez és izgatottan a fülébe súg:

– ...de sakkozni nem ül le velem...

Markovits Arzén lassan, nagyon lassan leválik az oszlopról és a folyosót és konyhát összekötő alkóvszerű szobarész felé lépdel. Ott ugyanis megpillantotta Jávort, a gondnokot, amint egy számlakönyvet lapoz a beáramló reggeli fényben. A gondnok felpillant: – Salve, Arzenovits – mondja, és tovább tanulmányozza a számlakönyvet.

Az öregúr botjával dobbant egyet a padlón, mintegy figyelmet követelve. A gondnok felnéz:

– Kérem a friss rémhíreket.

– Távirányításos új tévé...

Jávor a fejét rázza:

– Mesebeszéd. Egyebek?

– Köszönöm – feleli válasz helyett Markovits, és megfordul tengelye körül, mint a San Franciscó-i villamosok a végállomáson. Kis időbe telik, amíg Jaczinger Gyula széke elé ér. Az felnéz a magasból letekintő szürke arcra.

– Megint hazudott – szól emelt hangon Markovits Arzén, hogy mások is hallják. – Szó sem igaz az egészről. Ez a tévé marad.

– De kérem! – Jaczinger félig felemelkedik a székből és megremevedik. Steinerné nyugtatólag a karjára teszi a kezét, így lassan visszaereszkedik a székbe. Ahogy leül, fejét félrehajtva néz Markovitsra:

– Mit szólna egy parti sakkhoz?

– Ne beszéljen félre! Ehhez még van néhány hete... Megmondtam, hogy magával én nem sakkozok.

– Nem sakkozik magával – konstatálja Steinerné Jaczingernek, mintha tolmácsra lenne szüksége.

Jaczinger magába roskadva bólogat a nádszékben. Markovits Arzén ellép előle és az imént elhagyott oszlopához vonul, hátát derekát a görbületekhez formálva. Úgy néz végig a társaságon, mint egy hadvezér, aki győztes csatából érkezett és az alattvalók elismerését várja. Ehelyett Magóc Stefánia, azaz Stefkó néni hangja száll fel egy kerekesszékből:

– Kettőkor indul a gépem Bécsbe, ha későn lesz ebéd, a vőlegényem, Oszkár nem fog várni... Tudja itt valaki a menetrendet?...

– Rántott máj lesz tört burgonyával – hangzik Jaczinger székéből.

Markovits eltaszítja testét az oszloptól és az alkóv felé lépdel. A gondnok azonban már elment, így tovább araszol a folyosón a konyha felé. Botjával megkopogtatja a konyha gőztől homályos üvegablakát. Ágnes arca jelenik meg, konyharonggyal letörli a párat.

– Mi kell?

– Csak érdeklődöm, kérem. Az ebéd...

– Májacskát kapnak, Cickány bácsi! Finomat.

– Aha – nyugtázza fejbólintással Arzén és a szürke arczacskókba vörös szín tolul, az indulat nemzetközi jele, melyet öt éve agyvérzés követett.

Ekkor azonban még csak 75 esztendő volt, ma már vigyázni kell, nem izgulni. Visszalépdél a teraszra, Steinerné és Jaczinger Gyula üléséhez. De most Steinernéhez fordul:

– Tudja-e, hogy a barátja egy közönséges kém? Egy spion?!

– Ne mondja! – hüledezik az öregasszony – Én azt hittem, hogy lókereskedő...

– Jól átvágta magát, asszonyom. Nem irigylem... egy spionhoz köti az életét, aki még itt is azt szaglássza, mi lesz az ebéd!... És ez a jéghegy csúcsa csak! Így vagyunk a rendőrkapókkal.

– Rosszul informált – néz fel egyenesen a férfi szemébe az asszony –, nem kötöm én senkihez az életemet. Ezt vegye tudomásul.

Jaczinger vállára hajtott fejjel szundikál. Vagy talán csak tetteteti, hogy semmit sem hall.

– Elguríthatom egy kerti sétára? – kérdi kissé Steinerné fölé hajolva Markovits. – Gyönyörű időnk van ma.

Jaczinger teste megrándul, mintha egy rossz álomból ébredne.

– Mi van, mi van? – kérdi mesterkélt riadtsággal és egyik karját átlendíti az asszony széke felé.

Markovits Arzén kiegyenesedik és megvetően néz le Jaczingerre. A tekintetek néhány másodpercre találkoznak. Úgy tűnik, pillanatokon belül kenyértörésre kerül a sor. Ekkor azonban Jávor, a gondnok megjelenik a teraszajtóban, kezében papírlappal és egyik kezével fél tölcseért formálva szája elé, emelt hangon szól:

– Kedves hölgyek és urak, a doktor úr megérkezett. Az e heti vizit félórán belül kezdetét veszi. Kéretik a társalgóba vonulni, ahonnan névsor szerint fogja Kalmár doktor a rendelőszobába szólítani a pacienseket.

Eredetileg úgy volt, hogy Kalmár doktor mindenkit a saját szobájában vizitel, de a mindenáron praktikusságra törekvő és ennek érdekében túlbuzgó gondnok úgy látta jónak, hogy az orvos – aki rendelőhöz szokott – ne vándoroljon szobáról szobára. Páncélszekrényt is szerzett a paciensek kórlapjainak, ez a rendelőnek kikiál-

tott szoba mélyén honolt, a gyógyszerek mellett. A zár kulcsa az orvosnál volt.

– Ah, a doktor... a doktorka! – hangzik némely ajkáról az átszellemült sóhaj.

A terasz népszerűsége nyikorogva, csoszogva megbolydul, a kerek székek félköröket írnak, megkoppannak a járókeretek, a sétabotok úgyszólván életre kelnek. Az öregek lassacskán beérkeznek a társalgónak nevezett nagyobb helységbe. A kopottas szőnyegekkel és jobb házakból kimustrált bőrfotelekkel berendezett szoba helyt ad még néhány asztalkának is, egyik sarokban pedig nagyméretű, átvilágított akvárium áll, víz alatti grottóval és gyengéden hullámzó növényzettel, s közöttük cikkano színes apró halakkal. Borúsabb napokon itt jön össze a társaság, a falipolcokról itt adja le Markovits Arzen a kötés-gombolyagokat és könyveket, s váltogatja a magasba helyezett tévékészülék gombjait. Ahogy a társaság a fotelekbe ülepszik, megjelenik a doktor. Középkorú, kopaszodó, kissé kövérkés férfi, kerek arc, mosolygó szem, a rangot jelző fehér köpeny. Végigtekint a társaságon.

– Amálka lelkem, kezdjük magával – mutat egy töpörödött néni-kére, aki két mankója segítségével lihegve feltápászkodik ülőhelyéről. A doktor teátrálisan meghajol és karjával nagy ívben, mint egy közlekedést irányító rendőr, a szobaajtó felé lendít: – Röppenjen be a szobámba, mint a forgószél, fiatalasszony! Aztán meglátjuk, forr-e a vér az erekben...!

Ezzel kitarja az ajtót és előre megy a „rendelőbe”. Amálka nehezkesen húzza magát az ajtó felé, kilencven évével két botjára dőlve.

– Nem lesz ebből esküvő – legyint lemondóan Stefkó néni egy fotelből – Oszkár hiába vár...

Többen fojtottan kuncognak. Az orvosi szobában Kalmár doktor igyekszik lelket önteni a panaszkodó testekbe.

– Rég hallgattam ilyen tiszta szívhangokat, mint a magáé, kezddet tréningezni az olimpiára.

– De a lábam, doktor úr!... – siránkozik a soron lévő özv. Balázs Pálné, Irénke. – Ide nézzen! – Ezzel kibirkózza jobb lába fejét a ma-

muszból. A lábfej vöröses-lilás dagadt húsdarab, az ujjak tömzsi, groteszk csomók, jóformán körmök nélkül. Kalmár doktor lehajol a lábhoz, kezébe veszi, gyengéden tapogatja, elkomolyodik.

– Hát igen... Irénke néni, ez a láb túl sok reumát látott.

– Tudom én azt – bólogat amaz –, nem jó ez már semmire... csak bablevesbe!

A társalgóban felfigyelnek az orvosi szobából hallatszó hahotá-
zásra. Balázs Pálné hevült arccal lép ki a szobából.

– Nagy szex lehetett – jegyzi meg Jaczinger Gyula.

– Irigyel? – veszi a lapot Irénke, és nagy nehezen kipenderít egy riszálás-félét derekából. A doktor megjelenik az ajtóban.

– Lökjék ide karjaimba Steiner asszonyt! – utasítja a népet. Stei-
nerné kerekesszékén begurul Kalmár doktorhoz. Jaczinger Gyula
elkomorodik.

A konyha melletti hosszúkás szobát jóformán teljesen kitölti két
párhuzamosan futó mahagóni ebédlőasztal. A szoba falait a meny-
nyezetig érő barna faberakás borítja, az épület talán egyetlen része
őrzi az eredeti belsőépítészeti stílust. A mennyezet sárgás foltjai
még láttatják egy valahai freskó körvonalait. A kert közepére épít-
ett földszintes ház eredetéről nemigen tudni. Annyi biztosnak lát-
szik, hogy a huszadik század első éveiben épült. Néhány legenda
azonban makacsul tartja magát. Eszerint egy kitzbueheli tüdőszan-
atórium tulajdonosa építtette a hegyoldalba fiók-
szanatóriumként. Később az első világháború sebesültjeit szállásol-
ták el a házban, azokat, akik nem értek a kórházakba, de gyógyuló
sebeik nem igényeltek már rendszeres orvosi felügyeletet. Az
egyetlen hitelesnek mondható háztörténet Teplánszky Artur jelen-
legi lakó nevéhez fűződik. Teplánszky – népszerű nevén Tepi – sze-
rint a második világháború utáni negyvenes években a villát – így
nevezi: villát – egy Indiát megjáró filantrópus özvegye megvásárolta
és elindította az ország első jogaintézetét. Általa került a fővárosba
egy fiatal indiai jogi, Selvaraja Jesudián, az ő irányításával indult és
virágzott egy ideig a jogaiskola, mely igen népszerű és felkapott lett
a még polgári értékeket őrző fővárosi elit köreiben. Tepi bácsi –
akkor még fiatalon – e jogász elit tagja volt, s visszatérte az időköz-

ben öregotthonná vénült épületbe afféle nosztalgikus utazás, kesernyés mosollyal emlegetett utolsó állomás.

Teplánszky általános figyelemnek örvend az otthon lakóinak körében. Az ebédlőben az asztalfőn ül, onnan magyaráz:

– Ahol most vagyunk, innen nyílt egy nagy szárnyas ajtó egy tágas terembe, az pedig a mostani teraszig terjedt, azt is magába foglalva. Üvegfal határolta a kert felé... Itt terítettük ki a gyékényeinket, mindenki hozta magával. Jesudián, akit mi Mesterkének hívtunk, háttal az üvegfalnak ült, felénk fordulva. Egy órán körülbelül húsz-huszonkét tanuló vett részt, idősek-fiatalok vegyesen. Hatha-jógát gyakoroltunk, meditációt, lélegzőgyakorlatokkal...

– Azt hallottam, aki egész életén át jógázik, százon felül élhet – sóhajt közbe Irénke.

– Meglehet – bólint Tepi bácsi –, Jesudián maga is kilencven körül volt, amikor itt hagyott bennünket. De mondja, Irike: ki akar százon felül élni?

Balázs Irén kényelmetlenül fészkelődik székében a rántott máj fölött. Az ebédeltetést két óra alatt bonyolítja le a konyhai személyzet. Ágnesnek két konyhai segítsége van, ők hozzák ki az asztalokra az ételt, de a gondnok is besegít, ha kell. Egy nővér, Márta reggel és este kiosztja a tablettákat, feljegyzi az egészségi panaszokat. Ezen kívül két takarítóasszony jár be az otthonba. A személyzet anyagi kerete, ha nem is szűkös, de az infláció miatt megszorításokat igényel. A multimilliomos Dalma Sevigny jótékonyági alapítványából fenntartott öregotthon adminisztrációját az Alapítvány megbízottja ellenőrzi és jelenti egy hivatalnak Monacóba.

– ...Jesudiánt kiutasították az országból. Ott voltam a búcsúesten. A Zeneakadémia nagytermében diafotókat vetítettek, gyönyörű indiai őserdőket, csobogó vízesésekkel, sziklával. Nagy tömeg volt. Aztán itt, ahol ülünk, itt is volt egy amolyan zártkörű parti, a szoros tanítványoknak. Gazdag büféasztal volt, tele... félóra alatt minden elfogyott!

Teplánszky Artur szeme elhomályosul, ahogy hátradől székében és villáját tányérja mellé helyezve karját a karfa mellé lógatja.

– A Mester, a mesterke... aztán Svájcba települt – sóhajt végül –, ott is nyitott jogaiskolát, nagy divatot csinált a jogázásból, európai arisztokraták és politikusok jártak hozzá, maga is milliomos lett. Megérdemelte. Nemrég halt meg, úgy hallottam.

– Maga mindenről tud, Tepi – hangzik az asztal végéről egy női hang –, talán azt is megmondja, mi lesz velünk itt.

– Jós nem vagyok, kérem. De ha így körülnézek, az úgymond rózsás jövő helyett inkább a múlt lesz egyre rózsásabb... – majd, amikor szavait zavart csend fogadja, hozzáteszi: – A mi jövőnk a múltunk – s torkát reszeli bölcsessége nyugtázásaként, amint ismét a villáért nyúl.

Néhány másodpercnyi csend. Az asztal körül ülők lassan emésztik Teplánszky végszavait és a rántott májat. Mindkettő nehezen megy le, a lélek és a fogsorok lazasága miatt. Markovits Arzén botja segítségével feláll székéről, noha tányérján még ott az étel maradéka. Mindenki tudja, hogy isiásza miatt csak kis ideig képes az ülésre, Jaczinger Gyula azért rákérdez:

– Talán rágós a hús...?

– A húsokhoz talán még ért – válaszol megvetően Markovits. – Sok lóhúst ehetett, mint lókupec...

– Először is: állatfelvásárló, és nem lókupec. Ha maga olyan finom ember, akkor megválogathatná a szavait. A stílus maga az ember...

– Hagyják már abba ezt az örökös kötözködést! – hadonászik Steinerné az asztalhoz passzított kerekesszékében. – Hát nincs egy jó szavuk egymáshoz?! ...Itt poshadunk, hozzátartozók nélkül, látogatók nélkül, itt, ahol egymásra vagyunk utalva és marják egymást...!

– Egymásra utálva – csúszik ki Teplánszky bajusza alól, de rögtön hozzáteszi: – Ez itt a halál előszobája, nemdebár. Egy kis csetepaté megengedhető, vagy nem? Ez annak a jele, hogy még itt vagyunk.

– Köszönöm – int Magóc Stefánia egy láthatatlan szobalánynak –, teríthet Oszkár úrnak is. Hallom már a lépteit.

A délutáni alvás, azaz a szieszta után a lakók előtutyognak szobáikból és a társalgóban találkoznak. Ez az akvárium ideje, a rövidek délutáni álmok feldolgozása az üveg mögötti óceán ismétlődő jeleneteire ámulva. Az ide-oda sikló halak pikkelyein táncolgat a tartályt körbefutó neoncső hideg fénye. A homokkal és kavicsokkal teleszórt talajból absztrakt kőgrottó emelkedik, barlangnyílás-szerű lyukakkal, ahová a halacsok be- és kiúszkálnak. Zöld műhínárokat hullámoznak, mintha bontófésű működne egy fodrászszalon üvegburája alatt. Egyeseknek választott hala van. Az akvárium nagy összetartó erő; a kecses és céltalan léten belül egy lehetőség, mozgás- és fény-elemek tánca a zöldes térben.

Szokatlan zörej az ajtó felől.

A szemlélődők egyszerűen feltekintenek. A kertről nyíló ajtóban áll egy alak.

– Itt vagyok – szól a jövevény, és maga mellé ejt egy táskát. Magas, idősebb nő. Vállig érő mákszürke haj, egész testet takaró lilafekete kötött kendő.

– Ha felvétel miatt jött, akkor Jávor urat, a gondnokot... – szólal meg Teplánszky, de a jövevény közbevág:

– Bocsánat, úgy hiszem, rossz címre jöttem. Ez itt nem a harminchetes házszám?

– Harminchármas – világosítja fel Teplánszky.

– Akkor elnézést – emeli fel a táskát bokája mellől, de azért megkérdi: – Miféle felvétel?...

– Mi kérem, öregotthon vagyunk – mondja Balázs Irénke, de mielőtt a nő válaszolhatna, Teplánszky közbeszól:

– Amolyan túlélők klubja... izé... Irénke túlságosan is leegyszerűsíti a dolgokat.

– Nem te mondtad, hogy ez itt a halál előszobája?! – kiabál Irénke, majd némileg nyugodtabban hozzáteszi: – Különben sincs több hely.

– Én helyet szorítanék a szobámban a hölgynek – jelentkezik baritonján Markovits Arzén.

– Csak a botjával tudna valamit csinálni – jegyzi meg Jaczinger Gyula, és jelentőségteljesen Steinernére néz. Többen püsszegnek. A

jövevény mosolyog, majd nevetésbe vált. Meleg tónusú, mezzoszoprán hang. Markovits Arzén gálánsan előrelép, mint egy hotelportás, aki a vendég fogadására érkezik.

– Kérem, asszonyom, negligálja ezt a nyomorultat – int fejével Jaczinger felé. – A modort lókereskedő korából hozta közénk... még tűrjük, mert nem tarthat sokáig: rövid időn belül teljesen hülye lesz. Ez a jövője.

– Tükrössy Bea vagyok, és ami a jövőt illeti, esetleg segíthetek... – Karórájára tekint: – Lehet vagy félórám...

– Talán jövendőmondó a hölgy? – érdeklődik enyhe gúnnyal Jaczinger.

– Az. Tenyéréből dolgozom. Kíváncsi valaki?...

– Kedvesem – szól emeltebb hangon Teplánszky –, elkésett vagy húsz évet. Akkor még volt valami jövőnk. Mostanában már nem aktuális.

– Drágám, anyagilag nemigen tudjuk kompenzálni... nincs jövedelmünk – szól valaki.

A jósnő a fejét rázza:

– Nem is úgy gondoltam, kérem. Látom... Felejtsek el. De van egy kis időm – és legyint.

– Nagyon szívesen látjuk! – hajol előre Steinerné – Artur mindenkit elüldözne.

– Igen, igen – hangzik több felől. A nők szeme felcsillan, beljebb invitálják a társalgóba.

– Nem akarom elrabolni az idejüket... Csak ha igazán...

– Itt, ez az egyenes vonal félúton megtörik... Mutassa csak a másik tenyeret... igen. Hagyja csak, ne húzza el... a vonalak mögött húzódik a lényeg. Érzem. Mikor történt?

– Ezerkilencszázharmincegyben. Mármost, ha a forradásra gondol... itt.

– Igen.

– Hát, becsíptem.

– Erős valami lehetett...

– Az. Puska. Itt, az öklöm húsára csapott a závarzat. Rám kaptant... Az úgy volt, hogy lögyakorlat... Úgy emlékszem, az első. A

laktanyából kivezényeltek a lőtérre, újoncok voltunk. De kérem, hogy jön ez ide?!

– Innen látok a jövőre. A múltjából.

– Akkor hagyjuk! Azt én is ismerem. Az én múltam.

– Ahogy óhajtja... Talán akkor valaki más...

Magóc Stefánia előre hajol és a kisasztal közepére nyújtja nyitott tenyerét.

– Ide nézzen, kedveském! Itt ez a vonal... ez valami új, a kézitüköröm nagyítós, abban vettem észre. Nézze csak...

Tükrössy Bea megfogja a kezét. Hosszasan tanulmányozza. Fel-néz.

– Eseménydús élet – mélézik el a tenyér felett –, itt egy nagy törés, aztán az új ránc, ez felfelé... Valaki jön a néni életébe, hamarosan.

– Igen, igen! – pezsdül meg valami az asszonyban. – A vőlegényem, Oszkár. Eseménydús élet? Hát, nem mondom... tudja, kedves, egy manikűrös kisasszony is lehet valaki. Elhiszi? De hogy Oszkárról is tud...

– Még csak homályosan. De látom...

– Látja? Látja, ugye... Most azt a kalapot viseli, szürkét, vastag fekete szalaggal a tompon, amit tőlem kapott. Igaz? Mert hogy nem volt kalapja. A születésnapjára vettem, mert egy úriember, egy banktisztviselő, annak kalapja kell legyen. Látja, most is az van rajta, meg a csíkos pantalló és a fekete zakó a fényes szatén kihajtóval. Az esküvőnkre készült... Jaj, nem is tudom, mit vegyek fel, de majd Bécsben... Csak el ne késsek!

Tükrössy Bea jobb kezének középső ujjával követi a tenyér ráncainak hálózataát, meg-megáll az ujj, majd tétován vándorol az árkok útvesztői között, mint az irányt latolgotó vándor. Az öregek feszült figyelemmel hajolnak az asztal körül.

– A kézápolást – ahogyan egyesek hívják – kitanultam, tudja. Egy néném aztán bemutatott igen elegáns úrinőknek és kisasszonyoknak, akik megszerették a munkámat és ajánlottak barátnőiknek, rokonoknak, De sajnos, mindenkim meghalt. A háború után a bérházban egy egyszobás maradt rám, de hát manikűrözni ott is lehe-

tett, s különben is, nagyon lecsökkent a klientúrám. Azokban az években nemigen ápoltatták a nők a körmeiket; sztahanovisták, fejnők, miegymás, tudja, nem volt divat az ápolt köröm. De azért volt egy szűk vevőköröm, házhoz mentem és éppen hogy megéltünk anyámmal. Oszkárrel ezerkilencszáznegyvenben ismerkedtünk össze, egy kapualj alatt. Zuhogni kezdett az eső és egyszerre ugrottunk be a kapu alá más-más irányból. Szót váltottunk, aztán tudja, hogy van... hazakísért. De nem jött fel. Ó, Oszkár igazi úriember, hiszen látja. Csak hát várnunk kellett akkor az esküvővel, nem olyan idők jártak, meg aztán a stafírungról sem állt össze. Szegény Oszkárom, később ráadásul elveszítette az állását... a törvények. Engem semmi sem érdekelt végül, mentem volna hozzá úgy, ahogy volt, de ő halogatta a házasságot, biztos egzisztenciára akart építeni. Aztán elvitték. Mauthausenből kaptam hírt róla.

– Arról, hogy él?

– Ott látták. De igen erős ember, nem kétséges, hogy sok mindent kibírt. Nem tudom, miként került Bécsbe, mindég oda vágyott, a nászutunkat is oda tervezte. Most hát ott lesz az esküvőnk, hiszen látja, kedvesem, milyen fess abban a fényes hajtókéjű zakóban...

Tükrössy Bea szótlan marad. A csendet Jaczinger hangja töri meg:

– Mondja, asszonyom: van-e baglya?

A jósnő ebben a pillanatban még hálás is a kérdésért. Jaczingerre tekint:

– Mért lenne baglyom?...

– Úgy illik egy jószasszonyhoz. A bagoly a vállán. Úgy.

– Nekem nem kell bagoly, uram. Én tenyéréből dolgozom.

– Kristálygömb?

– Egy lókupec, aki csak állatokat ismer! Görényekkel is foglalkozott?!

– Csend legyen! – Steinerné a kisasztalra csap. Bea visszaereszkedik Magóc Stefánia tenyerébe.

– ...az állomáson vár, jaj, csak nehogy késsen a vonat! Ez az állandó sietség, készülődés. Még a körmeimet sem tudtam... Képzeld, kedvesem, éppen azért kellett ide az otthonba jöjjek, mert a ke-

zembe reuma költözött és a szemem meggyengült. Pont ez a két dolog, ami a manikűrhez elengedhetetlen. Teszem azt, ha mondjuk eltörik a lábam, vagy valami más fájdalmam van valahol, akkor beveszek csillapítót és tovább dolgozhatok. Érti? De a körömápolás nemcsak holmi ripsz-ropsz kézmozdulatokból áll. Megtisztítani a körömházat, kivésni a lerakódott bőrt, megreszelni a körömszéléket, finom ujjak és jó szemek kellene ehhez, s amíg a kliens ujjait áztatom, kellemesen elbeszélgetünk mindenféléről, ami egy aszszonyt érdekel. Háztartás, ruhák, gyermekek, az intimpista a Színházi Életből... satöbbi, aztán az alapozás, majd a precíz lakkozás, hát, nem kismiska.

– Tudjuk – szól közbe valaki.

– Drága jó anyámmal ketten laktunk évtizedekig. Anyám halála után Oszkár ígérte, hogy kiszabadít onnan, de hát... ami közbe jött... Bécs. Az! Csak le ne késsem a vonatot.

Magóc Stefánia tekintete valahol a kerti fák fölött bolyong. Szinte észre sem veszi, hogy tenyerét lassan visszavonja Bea kezéből. Jaczinger kihasználja a pillanatnyi pauzát és az asztalra csapja tenyerét, mint kártyás a nyertes lapot:

Na kérem, mit lát ebben a kérges pracliban?

Tükrössy Bea most nem nyúl a férfi kezéhez, csak tanulmányozza a nyitott tenyeret – tájékozódik.

– Nagyon erőteljes életpálya – mondja lassan – ez a néhány ránc szinte leszalad a tenyere széléről, nagyon jelentős. Igen. Itt jövőt látok... utazást...

– Talán a másvilágba – kockáztatja meg az asztal mellől Markovits Arzén. A jósnő azonban nem reagál a közbeszólásra, hanem felnéz a tenyérből a férfi szemébe.

– Utazást látok – ismétli.

Jaczinger Gyula arcán az érdeklődő mosoly vigyorba dermed, az ajkak záródását feltartóztatja a reggel rosszul beillesztett műfogsor. Egy kattintás azonban az állkapocs régióiban és beszédre formálódik a száj:

– A kezeit csókolom, nagysága!... Szenzációs, hogy így kitalálta. Azazhogymeglátta. Valóban ezt tervezem. Nem láttam még a tavak

vidékét, Genf, a Garda-tó, a Comói-tó, arrafelé... Ahogy a fenyvesek leszaladnak a vízbe. Az a levegő!... Mikor?

Bea a fejét csóválja:

– Nincsenek részletek, bácsi. Nemsokára. De vigyázzon ám magára majd ott a hegyek között...

Steinerné összehúzza amúgy is barázdált homlokát, mint aki váratlan gondra lert:

– Úgy, szóval nem visz magával!? – keményedik a hangja. – Egyedül megy. Ezt nem vártam.

Markovits Arzén feláll.

– Ne csodálkozzék, madame – fordul Steinerné felé. – Mondotam már, hogy spionnal van dolga... Méghogy a tavak... legfeljebb lovakat itatni...

Jaczinger Gyula arcára az értetlenség és ártatlanság keveréke ül. Steinerné tovább élezi a helyzetet:

– ...És én hittem neki! – kiáltja. – Hiszen mindent megbeszélünk... Aljas!

– De Ilonka... – kapkod levegő után Jaczinger –, nem látja, hogy ezt nem én... nem én, hanem a hölgy... hát tőlem nem hall ilyet... Ilonka!

Fojtott moraj, remegő kezek játéka az asztallap körül. Tükrössy Bea táskájába nyúl és egy Phillip Morris cigarettacsomagot vesz ki, aztán tétován felnéz a társaságra:

– Talán nem szeretik, ha rágyújtok.

– Mi kérem, nem dohányzunk – jelenti ki Teplánszky Artur.

Bea a karórájára néz, aztán a cigarettacsomagba kukkant.

– Nahát, nem is tudnék rágyújtani, hiszen ez üres... azt hittem, van benne egy utolsó. Ne haragudjanak, mennem is kell. Jócskán letelt ez a félóra... Már várnak a harminchetesben. Minden jót maguknak, kedveskék!

– Majd mesélek magáról Oszkárnak! – röppenti utána Magóc Stefánia, de Bea már kilépett a kertajtón a kapu felé, ahol a késő dél után lassan a vacsoraidő sötétjébe fordul.

Ilyenkor tágulnak az orrcimpák, az öregek szagolgatják a levegőt, mifajta illatok érkeznek a konyha felől. Az aromák a hőskort

idézik, némelyeknek nagy lakmározásokat, kedvenc örökölt evőeszközöket, tökéletesre sikerült ételek felszolgálását. A rövidre mért memória jótékonyan feledteti, ami elébb történt, nem tudható, kinek az emlékezetében mi maradt a délutánból. Egyetlen tárgyi bizonyíték a kisasztalon felejtett üres cigarettacsomag. Teplánszky Artur nyúl érte, kezébe veszi, majd összeroppantja a csomagocskát, s így összegyűrve az asztalra ejti. A csomag lassan nyújtózik, a karton és a celofán igyekszik vissza eredeti formájába – egy élet utolsó kapálódzása. A lakók szórakozottan nézik. Jaczinger Gyula Markovits Arzénhez fordul:

– Mit szólna egy parti sakkhoz?